

1923

NOVEMBER
MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.
AZ ORSZÁGI KULTURBIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

A Zeneakadémiában decemb. 2-án, vasárnap este 8 $\frac{1}{2}$ órakor

a Mult és Jövő II. kulturestje

Héber áriákat énekel **Walter Rózsi**, az Operaház művésznője.

Klasszikus héber költőkből szaval **Mikes Magda**.

Talmudrapszódiát és népdalokat ad elő **Somló József**.

A próféták vízióiból ad elő **Sik Rezső**, a Városi Színház művésze.

A viághirű „Adagio Misteriosot”, a ladii kabalista misztikus kompozícióját mutatja be a zeneakadémia legjobb quartettje (csello, orgona, hárfa, hegedű).

Orosz zsidó dalokat ad elő **Abrahámsohn** főkántor nagy énekkarral.

Palesztinai gyermekdalokat mutat be gyermekkórus, egy 10 éves énekenőmen vezetésével.

A MULT ÉS JÖVŐ előfizetői két drb. 30% kedvezményű jegyet kapnak

a kiadóhivatalban VI., Révay-utca 14. Telefon: 199—55.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Patai József: Bár-Micvah. (Vers) ...	291	Hevesi Simon: Ezsajás beszéde a gőgös asszír nép bűnhődéséről és az üdv és béke dicső koráról ...	312
Heller Bernát: Mivel tartozik a zsidóság Steinthal emlékének ...	292	Patai Edith: Csernichovszky ...	314
Dr. Tomaschoffné Rédlínger Szidi: Megöregedve. (Vers) ...	298	Lenkei Henrik: Mózes (Vers) ...	315
Jakob Steinhardt 16 kőrajza ...	298	Kiss Arnold: A terenyei hóhér ...	316
Kiss Arnold: Csöndes, halk őszidő (Vers) ...	299	Politika nélkül. Patai József bevezetése új könyvéhez ...	320
Révész Béla: A halál ...	300	A „Politika nélkül” tartalma ...	321
Sas Irén: A dal (Misztérium. J. L. Perez novellája nyomán) ...	302	A Zsidó Írások III. könyvének tartalma ...	321
Dr. Max Grunwald: Dr. S. József Bloch ...	306	Holló Márton: Két órával előbb (Szabadulás a japán pokolból) ...	322
Dr. Bloch S. József: Mi mindent találnak ki az antiszemiták? ...	309	Zsidó humor ...	323

KRÓNKA ÉS SZEMLE.

Meghiusult pucskisérlet az Országos Iroda ellen (VI. községkerület viharos gyűlése. Mezey Ferenc visszavonta lemondását) ...	324	Zongora kell a zsidó gimnáziumnak ...	326
Dr. Pfeiffer-Pap Izsák: Kiss Arnold: A fekete Horovitz ...	326	Tiz Bar-Micvah ...	327
		Patai Edith: Sas Irén novellás könyve ...	327
		Abrahámsohn főkántor ...	327
		A Mult és Jövő I. kulturestélye ...	328

ILLUSZTRÁCIÓK.

Lakos Alfréd: Hagbeh. A Tóra apothéozisa ...	289	Dr. Bloch mint képviselő az osztrák parlamentben ...	308
— Bar-Micvah ...	293	Díszoklevél dr. Blochnak a prágai Szent Egyet dísztagjává választása alkalmából ...	310
Raffael: Józsefet eladják testvérei ...	294	Dr. Bloch egyik díszalbuma, amelyet a Bloch-Rohling-pör idejében kapott ...	311
— József megfejtí Fáraó álmait ...	295	Jezsajás (Középkori metszet) ...	312
Prof. Lazarus (Hermann Struck rézkarca) ...	296	Fra Bartolomeo: Jesaias ...	313
Prof. Steinthal (Hermann Struck rézkarca) ...	297	Csernichovszky világhírű héber költő Swinemünde-ben dr. Vajda Béla és dr. Patai Józseffel ...	315
Steinhardt: Küzdelem a gonosszal. Illusztráció Patai Kabalájához ...	299	A belzi csodarabbi Marienbadban ...	317
— A Bal-Sém halála ...	300	A briscki csodarabbi ...	319
— Ezeregy éjszaka ...	301	R. Moll Teréza a Shanghaiben élő művésznő (japán felvétel) ...	322
— Az éneklő caddik ...	302	Sas Irén ...	327
— Szombat királynő ...	303		
— Tizenkét kalács ...	304		
— Volt egyszer egy kutya ...	305		
Rohling, a Talmudhamisító antiszemita futása Bloch elől ...	306		

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

LAKOS ALFRÉD: HAGBÊH

Beilage des Mult és Jövő

A TÓRA APOTHEÓZISA

A Mult és Jövő 1923. évi novemberi műmelletete

ALFRED LAKOS: HAGBÊH

Supplément de Mult és Jövő

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIII. ÉVFOLYAM, 1923. NOVEMBER

Patai József: Bár-Micvah

— Rafael fiamnak —

*Fekete-sávos fehér átvetődet
Vedd vállaidra, burkolózz be mélyen,
Ne félj fiam, — fekete folyók futnak
Nyugaton, keleten, északon, délen . . .*

*Ne félj fiam, pajzs, páncél imakendőd,
Borítsd be véle zsenge ifjú tested,
Melenget, óv, ha nőnek az esztendők,
Ha ifjuságod didergőn kerested . . .*

*Négy széléről szétomlanak a rojtok,
Szedd össze fiam és csókold meg lágyan,
Világok szélén átfog Isten karja
És begyűjt minket cédrusos határban.*

*Kösd fel karodra ős Irások kincsét,
Szent Törvény tokját szorítsd jól szivednek!
Tégy esküt fiam: „Feledjen el jobbom,
Némuljon szívem, hogyha elfeledlek!”*

*Mezitlen izmod szíjjazd le a szíjjal,
Csavard kezedre áhitattal hétszer,
Gyűrűzd ujjadra, jegyes gyűrűd léssen,
Drágább, fiam, mint minden drága ékszer.*

*Mondd halkan fiam: „Eljegyezzlek téged
Törvénnyel, joggal, hittel, kegyelemmel,
Örök hűséggel eljegyezzlek téged,
És eljegyezzlek örök szerelemmel!”*

*Kösd fel fejedre, ékes koszorúnak,
Diadém-dísznek homlokodra tűzd fel!
Sáddáj nevével indulj diadalra,
Dacolva, fiam, vérrel, vízzel, tűzzel!*

*Vésd koponyádba, lobogtasd szemedbe,
Ős-vén betűink büszkén mit regélnek,
Fia vagy a Népnak, jegyese a könnynek,
Fia vagy a Népnak, jegyese a vérnek! . . .*

*Körültáncolnak pogány dalok, álmok,
Idegen varázs, hívnak messze partok,
Szülőd szavát, óh fiam, ha felednéd —
S mit parancsolnak temetői hantok! . . .*

*Ne félj fiam. Öröms, szép az élet,
Zeng miriád csillag, sugár, erő, érték,
De vágyak sodrán, mámorok kohóján
Őrt áll pallóssal a Törvény, a Mérték! . . .*

*Zeng miriád csillag, sugaras az élet —
És sokszor éget, vág a szíj, az ostor,
Vigyáz ránk Isten, messiások őre,
Kínban vajudva dönget új apostol .*

*Fehér palástját az Ur ránkborítja,
Idők szárnyán visz Idők Aggastyánja,
Hová? Merre? Ki tudja? Ne kutassad!
Teremtő titkok kulcsát ki találja?! . . .*

*Fekete-sávos fehér átvetődet,
Vedd vállaidra, burkolózz be mélyen,
Tudod-e fiam: utolsó ruhánk ez,
Ha fekszünk zsidók halottan, fehérén?! . . .*

Steinthal emlékét áhítat és hála illeti meg. Megilleti áhítatunk, mert áhítat tünteti ki az ő mivoltát, pályáját. S megilleti hálnk, mert áhítattól áthatott szavát, írását, gondolatját, életét a tudománynak, a zsidóságnak, az emberiségnek szentelte. A nyelvtudományban vezér, az erkölcs- és lélekkutatásban mester, a néplélektannak, munkatervének úgy mint folyóiratának, Lazarus-sal együtt megalapítója, — képességét, tudományát, tekintélyét a Szentírásnak megértésére és dicsőítésére, a zsidóságnak nemesítésére és oltalmára fordítja.

Mielőtt jeleznök, mily fény árad az ő tudományából a zsidóságra, vázoljuk életének folyását.

Steinthal élete csöndesen folyt le. Gröbzigben (Anhalt-ban) született. Kilenc éves korában elvesztette atyját. Gyermekkorára hatással volt derék tanítója Baruch Herzfeld s úgy látszik még mélyebb hatással Gröbzig kántorja Reb Hirsch. „Se don, se von, se pán, se sir — csak reb“. Ez egyszerű, de korántsem közönséges Reb Hirschnek megható emléket emel írásaiban Steinthal. A gimnáziumot Bernburgban végzi. Egyetemre Berlinben jár. 1847-ben avatják doktorrá Tübingában s már 1849-ben habilitálja magát a berlini egyetemen. A néger nyelveket kutató tanulmányaiért az Institut de France részéről a Volney-díjat nyeri. 1852—1856 Párisban tovább tanulja a nyelvészetet, kivált a keletázsiai nyelveket. 1856-ban visszatért Berlinbe docensnek, 1862-ben kinevezik rendkívüli tanárrá. Előadja az összehasonlító mythológiát, az összehasonlító nyelvészetet, a néplélektant, előad a Szentírásról is történelmi és esztétikai szempontból. Rendes tanár sohasem lett. Nőül birja barátjának és a néplélektan megalapításában társának Lazarusnak a hugát. Gyermekük, egyet kivéve, korán haltak el.

Magyarországhoz személyes kapcsolatok fűzték a Löw-család, Goldziher Ignác professzor, Schreiner Márton révén, valamint nem egy főiskolai hallgatója révén. Kiváló elismeréssel viseltetett Löw Lipót iránt tudományáért is, szellemeért is. Löw Immanuelről mint kitűnő hallgatóról emlékezik meg, aki buzgóságának köszönhető Geiger Ábrahám előadásainak kiadása; ő maga is fordult tanítványához, idővel barátjához fölvilágosításért. Goldziher professzornak munkáját a Mythosról maga Steinthal

*) Steinthal Heymann (1823—1899) születése napjának 100. fordulóján 1923 május 16-án a budai zsidó hitközség emlékünnepet ült, melyen Alexander Bernát bemutatta Steinthalt mint filozófust, e dolgozat szerzője pedig arra kereste a választ, mivel tartozik a zsidóság Steinthal emlékének.

méltatta a Zeitschrift für Völkerpsychologie-ban s a könyv angol fordítását Steinthal maga kibővítette két tanulmányával, a Sámson- és Prometheus-mythosról szólóval. Goldziher professzort belevonta a Zeitschrift für Völkerpsychologie munkásainak körébe is. Schreiner Márton a Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums tanári karában volt Steinthalnak kedves társa. Steinthal írásain meglátszik, hogy Bacher professzor tudományos munkáinak is hasznát vette. Talán ez a többszörös kapcsolat keltette Steinthalban azt az érdeklődést a magyarság iránt, mely műveiben többször megnyilatkozik. Elmélkedéseiben szereti például fölhozni. Ki akarja mutatni, hogy minden nép magát kiválasztottnak hiszi, kérdi, hát például a magyar nép nem vallja-e magát kiválasztottnak. Sajátságos elfogultsággal Steinthal az indogermán népeket történelmieknak, az ural-altájiaikat nem-történelmieknak tekinti, de azért a magyarokról elfogadja, hogy más népek révén válnak történelmiekké. Fölveti a kérdést, mi teszi a népet néppé. Felelet: az, hogy nép *akar* lenni. Például a magyar ember, könnyen meglehet, nem tudja, mely népcsaládhoz tartozik, de azt igenis tudja, hogy magyar, mert magyar akar lenni.

A zsidósághoz Steinthal szorosan és tartósan kapcsolódott. A zsidó irodalmat, a Szentírást mindig tanulta, évtizedeken át tanította. Ugy látszik papnak készült. Szülővároskájának iskolai rendje is ily irányban képezte ki. Gröbzigben az elemi iskolában a világi tárgyak a délutánra szorítkoztak, a délelőtt a héber tanulmányoknak volt szentelve. A berlini egyetemen előadásai körébe belevonta a Szentírást is. A Zeitschrift für Völkerpsychologie-ban megjelent dolgozatai rendszerint a bibliai tudományokat is érintették. Tagja volt a berlini hitközség iskolaszékeinek. (Schulvorstand.) De legközvetlenebb s igen jelentős kapcsolatban állott a zsidósággal a Lehranstalt (Hochschule) für die Wissenschaft des Judentums, a berlini rabbiképző révén. Amikor ezt a főiskolát előkészítették, a zsidóság tíz vezéralakjához fordultak javaslatért, köztük Steinthalhoz is. Heten adtak be tervezetet, köztük Steinthal is. Az intézetnek, alapítása (1872) óta tanára volt mindhaláláig (1899-ig). Előadásainak széles a köre, tárgyuk: a Szentírás, vallásbölcsezet, bibliai theológia, erkölcsstan, héber nyelvtan, pedagógia, valláspedagógia, lélektan.

Steinthalnak egész valóját, életét és munkáját áthatja a zsidóság. Amikor a Rigin bámulja a Känzli-t, az Alpesek alkotta szószerket, arról elmélkedik, mely szózat volna arra méltó, hogy erről a szószerkről hirdessék s úgy érzi, hogy ég és föld e találkozásán helyén volna a tíz ígét kinyilatkoztatni, vagy innen szólhatna a

Lakos Alfréd: Bár-Micvah

dorgáló dörgő Chazon. Jesájahu a népéhez. Amikor gyermekét kór gyötri, Steinthal a szombat esti dallammal, hammavdil bén kódés lechól dallamával ringatja álmomba. Amikor Páris előkelő egyházában a Salvum fac regem énekét hallgatja, kiérzi, mennyire illenék ez a dallam az adón ólamhoz. Ez a nemes, erős zsidó érzés hatja át írásait is, akár az ősi zsidóság, a zsidó faj sajátosságait, akár a Szentírás mélységeit, akár a Szentírás utáni zsidóság fejlődését kutatja.

Steinthal az ősi zsidóságról.

Steinthal kora vetette föl a fajelméletet. Renan a sémi faj jellegéből kívánta levezetni a monotheismust. Az Egyistenbe vetett hit, úgy vélte a fényes író, korántsem oly fajnak az alkotása, melynek vallás dolgában magasabbra emelkedtek eszméi; ellenkezőleg oly fajnak a terméke, melynek kevés a vallásos szükséglete. A monotheismus szűk, rideg, kevésbé hajlékony szellemből ered. Mint a vallásnak minimuma, hit és gyakorlat dolgában, leginkább alkalmazkodhatik a kóbor nomádokhoz. A zsidók pedig, folytatja Renan, miben sem különböztek a többi sémi néptől, csak annyiban szerencsésebbek a többiekénél, hogy megőrizték a fajbeli szegénységet, hogy arisztokráciájuk, prófétáik és papjaik megóvták az eredeti szegényes fajvallást, holott fajrokonaik ezt mythos-szá gazdagították.

Steinthal, kit párisi tartózkodása óta Renanhoz személyes kötelék is fűzött, igen találó gúnynyal szedi széjjel ezt a fajelméletet, mely a pró-

féták hitét Egyistenben úgy tünteti föl, mint faji elmaradottságukat. Steinthal maga is — s ezen az úton ma már nem követjük föltétlenül — vallotta a fajelméletet s kereste a sémitáknak faji sajátosságát. Ő abban látja, hogy a sémi faj odaadásra, rajongásra hajlik, hogy lelke ügyeit, a vallást komolyan veszi. Komoly rajongása vitte az őskori sémitát Thammuz és Cybele szenvedélyes kultuszára, komoly rajongása viszi a mai zsidót arra, hogy Jómkippurkor akár 24 óra hosszat böjtölve, sőt végig állva imádkozzék. Gyakran ezt a sémi komolyságot helytelenül fölfogott hitre pazarolták, így keletkezett a Moloch emberáldozó borzalma, Astarte szeméremáldozó förtelme. Ezt a sémi komolyságot viszont a próféták az igaz vallásos megismerésre fordították. Az Egyistenben való hitet a próféták nem a sémi őskorból örítették meg, hanem ők teremtték. Ez a kinyilatkoztatás.

Renan szerint a monotheismus a sémi őś-állapot, a mythos a későbbi gazdagodás. Steinthal szerint (ez egyúttal főtétele Goldziher professzor első nagy könyvének, mely a mythosról szól) az eredeti, az általános mythos, — a zsidó fejlődés, a tökéletesedés: a monotheismus. Steinthal úgy véli, meg tudjuk lesni Szentírásunkban az átmenetet a mythosról a monotheismusra. Megleshetjük zsoltárunkban (XIX, 6), mely a napról mondja: „az mint a vőlegény kiindul menyegzete alól, örül mint a hős, hogy befutja pályáját.” A búcsút a mythostól egy betű jelzi: a Kaf, mely azt jelenti „mint”. A mythos-hívő ember úgy vallja, hogy a nap valóban hős, ki

befutja az eget, valóban vőlegény, ki óceánbeli menyasszonyához siet. A mythos gyermekét néphitet szemléltet, a zsoltárban tisztult hit s a néphiten fölüllemelkedő költői fönség nyilatkozik meg.

Steinthal — némi túlzással — úgy látja, hogy a sémi fajnak egész rendeltetése Izraelben teljesedett. Babylonia, Assyria, sőt Egyiptom minden csodájánál többet ér egy lap a Szentírásból.

Steinthal a Szentírásról.

Steinthal hatalmasan és állandóan vonzotta a Szentírás. Előadásait, írásait áthatja a bibliaismeret, a bibliatisztelet. Néplélektani vizsgálódásaiban is a Szentírásból szeret kiindulni. A Zeitschrift für Völkerpsychologie némiképp bibliatudományi folyóiratszámába is mehet. Írásai-ból megvilágítást nyer a Szentírásnak számos könyve és problémája, nevezetesen: az őstörténet, a Józsefről szóló elbeszélés, a tiz ige, Bileam, a tóra ötödik könyve, a Sámson-mondák, a legrégebbi próféták (Ámosz, Hósea), a zsoltárok (kivált a 8., 19., 90., 92. és 130.), a Siralmak könyve, Eszther, Dániel könyve.

Az ősi zsidóság egész történetében Steinthal szinte csak a próféta és a papság foglalkoztatja. Nem vágyik arra, hogy Salamon pazar építményeit, Ahab király elefántcsontpalotáját kiássák. Amikor ismeretessé válik Mésának, Moab királyának diadaloszlopa, Steinthal borzad attól a gondolattól, hogy Izraelnek valamely királya hasonlóan elkérkednék pusztításaival, kegyetlenkedéseivel. Örül a siloei föliratnak, mert ez számot ad alagútásáról, víz-

vezetéről. Ennek Jesája is örülhetett. A politika itt kisebb jelentőségű. Mert Steinthal mélynek és igaznak ítéli Bileam szavát Izraelről: a népek közé nem számítja magát. Steinthal úgy látja, hogy valójában és bensőleg Izrael sohasem volt nép, sohasem volt más mint ami ma: válásközösség, külsőleg is csak addig maradt meg népek, míg vallásos közösséggé nevelni kellett.

Steinthal a próféták egyéniségét is rajzolja, Ámósznak hatalmas nagyságát, Hóseának gyöngéd bensőségét. De kivált a prófétai eszmét szereti a Szentírásból kihüvelyezni. Megfigyeli, hogy míg a Föld egyéb lényének teremtése nyugvópontra jut azzal a hozzátétellel: Isten látta, hogy jó, — az ember teremtése után elmarad ez a „Ki tób”. Az ember nem keletkezésénél jó, a jó-ságot nem születési ajándékkul kapja, az embernek jóvá *lennie*, fejlődnie, tökéletesednie kell. Szintúgy mint ahogy a népek táblájában, a nemzetek leszármaztatásában nem az a lényeges, hogy a népek, az emberek testvérek, mert mind Ádámtól, mind Noétól erednek. A lényeges az, hogy az emberek, a népek testvérekül tudják, érezzék magukat, egymást, hogy testvérekké legyenek. A próféták nem azt hirdetik, hogy a nemzetek megszűnnek, hanem hirdetik, hogy mint külön nemzetek is valamennyien Isten gyermekei, Isten vallói lesznek: így szól Isten áldása: áldassék népem Miczrájim, kezem műve Assúr, örökségem Izrael. (Jesája XIX, 25). Más népek nem alkottak mondát arról, hogy egykor egységes volt az emberiség.

Hasonlóan, néplélektani és összehasonlító mythologiai avatottsággal megállapítja Steinthal, hogy a történelmileg jelentős nagy népek arról sem alkottak mondát, miként keletkeztek a különböző nyelvek, sem a görögök, sem a perzsák, sem a németek. Ide vonható ész, amerikai, ausztráliai elbeszélések jelentőség nélkül valók. A sokistenséggel járt a soknyelvűség: minden népnek megvannak a maga istenei, megvan a maga nyelve. Az Egyistenbe vetett prófétai hit azt tanítja, hogy az emberiség egységes s ezért fölveti a kérdést, miért hogy nyelvükben különböznek a népek.

Ugyancsak a prófétai fölfogás nyilatkozik meg a teremtés előadásában. A pogányok imádják az eget, a világosságot, a napot, a tengert, a földet. Mindezt, mondja a próféta, Isten alkotta s ti leborultok olyasmi előtt, ami alacsonyabbrendű mint magatok. Minden „jehi”, minden „legyen”: legyen világosság, legyen égboltozat, legyen nap, legyen tenger, legyen föld, minden ily teremtő „legyen” lerombol egy-egy pogány vallásrendszer.

Steinthal (Über den Atheismus)

Raffael: Józsefet eladják testvérei

Joseph wird von seinen Brüdern verkauft

Joseph vendu par ses frères

minden vallásos fölfogás jellemző meggyőződéseül Lotzeval elfogadja: 1. hogy az erkölcsi törvény Isten akaratjának tekintendő, 2. hogy az ember nem merő természeti termék, hanem Isten gyermeke, 3. hogy a természetbeli és történelmi valóság nem gépies világforgás, hanem Isten birodalma. Ezeket az elvszerű tételeket itt (az atheizmusról szóló elmélkedésében) nem ejti közvetlen kapcsolatba a próféták tanításával, de nyilván igazolva látja prófétáinkban. A theodicaeat, az Isten igazságos gondviselésébe vetett hitet, legtökéletesebben a József történetében látja szemléltetve. Evvel szemben izetleneknek itéli — azt hiszem, túlzó szigorral — azokat az elbeszéléseket, melyek mint a Rabbi Jósua ben Lévi utazásáról szóló aggáda vagy mint a Zarándok és az Isten angyala típusú mese, prófétával vagy angyallal magyaráztatják a világrend látszólagos visszasságaiban rejlő igazságot.

Az ember viszonya a természethez Steinthalnak alkalmat ad nevezetes párhuzamra a görög és a zsidó fölfogás közt. Sophokles Antigonéjában ezt éneklí a kar: sok hatalom él, mi sem hatalmasabb mint az ember: bejárja hajójával a tengert, fölszántja ekéjével a földet, meg-ejti a vadat, a madarat, hálójába fogja a halat, szelidíti a mént és a bikát; gondolkodik, beszél, államot alkot. Bámulatosan hat az ember. Hasonló megfigyelés egészen más érzésre ihleti a zsoldárt. „Ha látom az eget, ujjaid művét, holdat, csillagokat . . . mi a halandó, hogy reá gondolsz, dísszel, fönséggel koronáztad. Urrá tetted kezéd munkája fölé, mindent alája rendeltél, az ég madarát, a tenger halát, jár a tenger ösvényein, Örökkévaló mily dicső a neved az egész Földön. A zsoldár is, mint a görög költő, látja az ember nagyságát, de alázatosan az Istennél származtatja, Istennél méri. (Über Demut.)

Isten előtt nemcsak az ember törpül el, el-törpül előtte a természet is. Valójában az egyedüli fönség — így tanítja Steinthal — csak az istenség s aszerint, amint fejlődik az istenségről való fölfogás, nő az érzék a fönséges iránt. A végeláthatatlan sivatag nem fönséges, csak rémes; a háborgó tenger nem fönséges, csak félelmetes, a cikázó villám nem fönséges, csak ijesztő, pusztító. Fönséges csak a benne, a fölötte megnyilatkozó istenség.*) Csak egy példa a

*) Steinthalnak megállapítását mintegy közvetlenül kifejezve látom a 93. zsoldárban: harsogtatják a folyamok, örökkévaló, harsogtatják hangjukat, harsogtatják folyamok a zúgásukat; hatalmas vizek hangjánál, tenger hullámtörésénél fönségesebb a magasban az Örökkévaló.

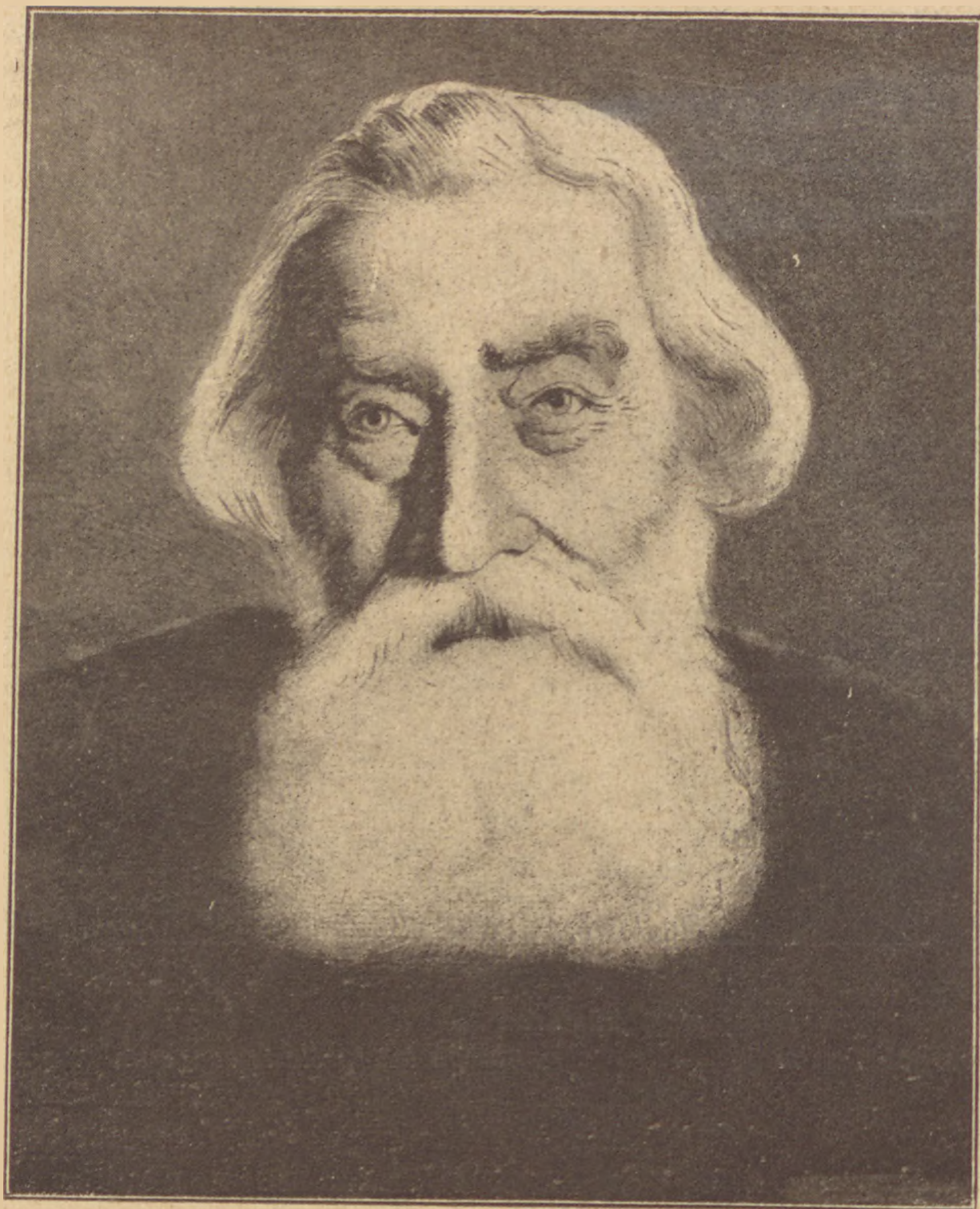
József megfejti Fáraó álmait

Joseph deutet Pharaos Traum

Joseph interprète le songe du Pharaon

prófétákból, egy a zsoldártól. „Ime a nemzetek — így szól a nagy vigasztaló próféta — mint a csöpp a vederből, mint a porszem a serpenyőn olybá vétetnek, — ime a szigetek mint a száka. A Libanon nem elegendő tüzelésre, vadja nem elég áldozatnak“. (Jesája XL, 15, 16). „Hová menjek — így szól a zsoldárköltő — szellemed előtt, hová meneküljek előled? Ha fölszállok az égbe, ott vagy, lenn heverek az alvilágban, ott talállak; fölszállok a hajnal szárnyán, megszálok tenger végén, ott is a te kezéd vezérel, meg-ragad a te jobbod.“ (139. Zsoldár 7—10.) Steinthal ismételtlen hibáztatja, hogy azok, kik a fönségesnek fogalmát meg akarták magyarázni, nem a próféták és zsoldárok ismerete alapján láttak hozzá a meghatározáshoz; ezért kudarcot is kellett vallaniok; ettől a gáncstól nem menekül meg még a Steinthaltól annyira tisztelt Wilh. Humboldt és Kant sem. (Zeitschrift für Völkerpsychologie XI., 162., XIX., 451.) A prófétai fölfogás a mindenséget áthatja az istenséggel, ethizálja s így fölemeli a fönség körébe.

Természetesen nincs rá módunk, hogy itt betekintést adjunk mindazokba a mélységekbe, melyeket Steinthal a tórában, a prófétákban, a szent iratokban föltár. Még csak két példát hozunk föl. Megkapó, amit a תוכחה, tochécha-ról olvasunk nála, a Deuteronomium XXVIII. fejezetéről. Evvel még az az átok sem vethető össze, melyet Lear király mond leányaira. Csak némiképp fogható hozzá Thebae balsorsának rajza az Oedipus királyban. A tóra fenyegetéséből nem szól gyűlölség, indulat. Ellenkezőleg sajog benne az atya fájdalma, ki fenyeíteni kénytelen fiát. Isten örül, hogy ha jót tehet Izraellel, de

Prof. Lazarus (Hermann Struck rézkarca)

csak akkor teheti, ha Izrael az ő útjain jár; kérleli, szerezze neki ezt az örömet s ne okozza neki a fájdalmat, hogy őt fenýíteni legyen kénytelen.

Steinthal alig győzi bámulni azt a szónoki hatást, melyet Jesája evvel a két versével elér: „Ha az Örökkévaló nem hagyott volna nekünk maradékot, szinte mint Szodoma olyanokká lettünk volna, hasonlókká Gomorrhához. Halljátok csak az Örökkévaló ígét Szodoma fejedelmei, figyeljete Istenünk tanítására, Gomorrhá népe.” (Jesajas I, 9, 10). A próféta elébb rajzolja Júda pusztulását, föl van dölve mint Szodoma és Gomorrhá. Egyszerre átcsap a gondolata: Júda hasonló Szodomához, nemcsak abban, hogy pusztul mint Szodoma, végzetesebb az a másik hasonlóság: fejedelmei, népe vétkesek mint Szodoma.

Akár erkölcsi, akár szónoki, akár költői tekintetben szemléli Steinthal a Szentírást, ugyanegy eredményre jut: Die Bibel und kein Ende, a Szentírással betelni nem lehet.

Steinthal a Szentírás utáni zsidóság fejlődéséről.

Steinthal a sémi faj hivatását Izraelben látja teljessé; Izrael pedig Bileam áldása szerint voltakép nem számít a népek közé, hanem arra van rendelve, hogy vallásközösséggé nevelkedjék. Steinthal teljes ellentétet talál a görög és a zsidó népnek sorsa közt. A görög népből

elvesznek az ősi eszmények oly korban, amidőn egyes kiválók ezt az eszményt legtökéletesebben megvalósíthatják; a zsidóságban ellenben ép, mikor mint nép elbukik, általánosakká válnak azok az eszmények, melyek régebben csak egyeseknek voltak sajátjai. A papság és a próféta-ság küzdelmében a papság túlélte, túl éli a próféta-ságot, de olyképp, hogy most a papság elfogadja, megmenti, megóvjá a próféták eszméit. A kinyilatkoztatás helyébe lép a hagyomány. Már pedig, úgy vallja Steinthal Geigerrel, a hagyomány magában rejti a fejlődés erejét, egyenrangú gyermeke ő a kinyilatkoztatásnak.

Sőt magának a Szentírásnak megértésére is segítségünkre van a hagyomány. A masszórát is méltatja Steinthal (a Sámuel könyveinek szentelt tanulmányában). Utal arra is, hogy néha a jelenkori tudomány is tanulhatna a hagyománytól. Sámson pl. Ewald szentnek, Roskoff az ima hősének tünteti föl. „Ha nem tartották volna magukhoz méltatlannak — mondja Steinthal, — hogy a templom pusztulása utáni zsidóságnak gondolkodását behatóbban megismerjék, akkor bizonyára észrevették volna,” hogy Sámsonhoz semmi vallásos mozzanat nem fűződik; sőt a misnában a megfelelő bűnhődés példájául szolgál: szeme után járt, kiszúrták a szemét. (Szóta 9b, Zeitschrift f. Völkerpsych. II., 113, 114). Nem egyszer a hagyomány elvégzi a Szentírás alakjainak bírálatát, pl. elvégzi Esztheren és Mardochain; Eszthernek azt üzenteti a talmud Júda bölcseitől: „gyűlölséget szítsz köztünk és a föld népei közt (Megilla 7a), Mardochaitól pedig, mikor hatalmának delelőjére ér, elfordulnak a bölcsek. (Megilla 16b).

Steinthal, még pedig nem zsidókhoz forduló írásában, hanem a Zeitschrift für Völkerpsychologieban (II, 111) szembeszáll avval az elterjedt hiedelemmel, hogy a zsidóság a merev törvényszerűségnek, a nomismusnak a vallása. A zsidó nem szól tiz parancsolatról, hanem aszeret haddibrat-ról, dekalógusról, tehát tiz ígéről, szózatról. Tóra nem törvényt jelent, hanem tanítást. Igenis van a hébernek szava a törvény jelölésére: chok, de Szentírásunk ritkán él vele. „Micva” pedig, mely parancsot jelent voltaképpen, a zsidó közhasználatban épen a nemes indulatú cselekvést, a törvényen fölüli jót jelöli. Ugyanebben a nyelvhasználatban avéro, a törvényszegés kivált a keménységet, szeretetnek, kiméletnek, szelidségnek hiányát jelenti, ellentétét a micvo-nak, a szeretet sugalta érdemnek.

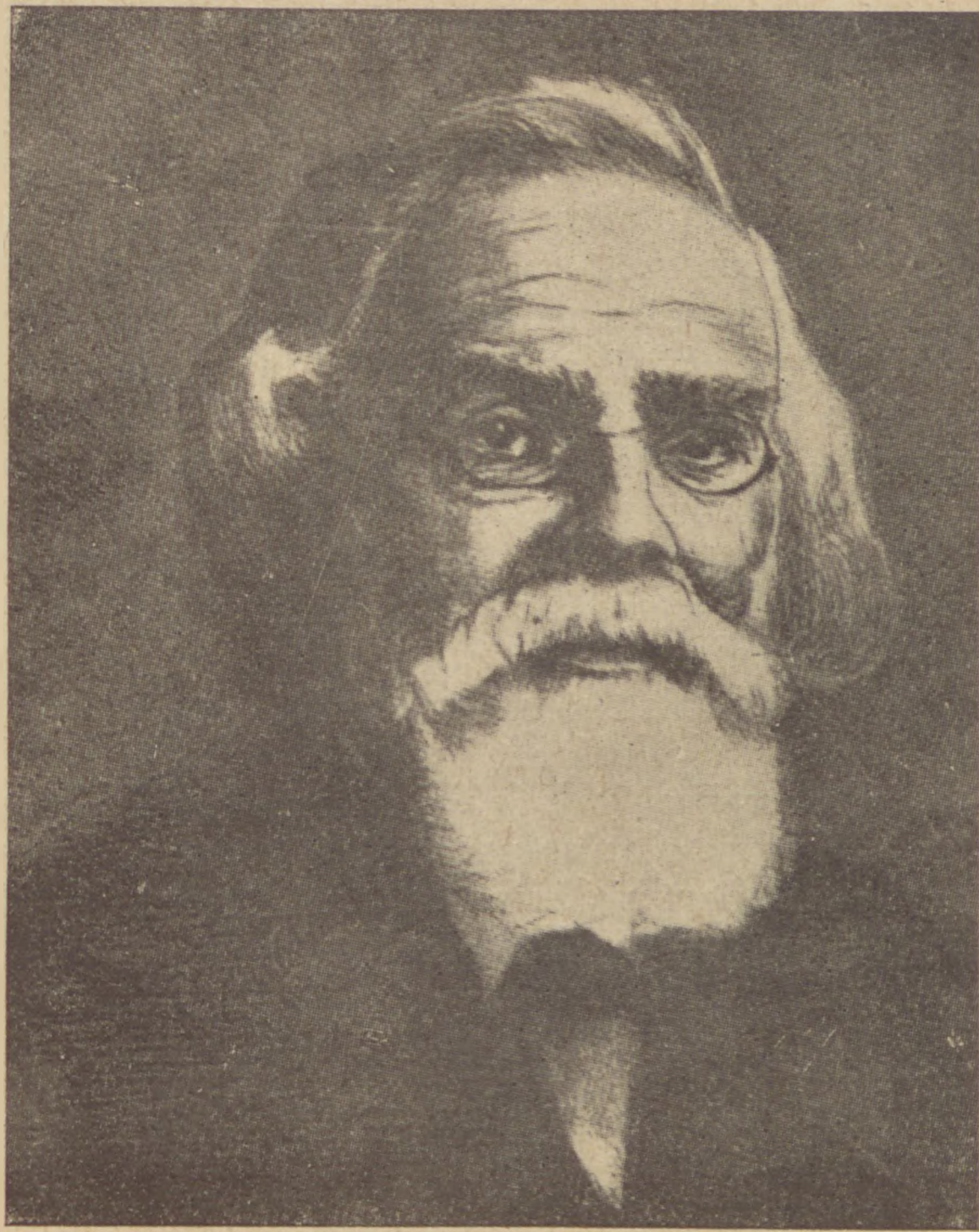
Amikor még a németországi szabadelvű sajtóban is kikelték a talmud ellen s azt követelték, hogy a mai zsidóság nyiltan tagadja meg a talmudot s törölje rabbiképzőinek tantervéből, Steinthal sikraszállt a talmudért: a zsidóknak mi okuk sincs, hogy a talmudot resteljék, köte-

lességük, hogy becsméléstől óvják. Herder és Krummacher mennyi szépet merítettek a talmudból. Fájdalom, a keresztények époly kevéssé mint manapság a zsidók nem tudják, mi mindent köszönhetni a talmudnak. A talmudot kutatnunk kötelességünk. Akadnak a talmudban furcsaságok is, akad az elkeseredésnek oly kifakadása, melyet történelmileg megmagyarázhatunk, de el nem fogadunk, nem helyeslünk. Ámde másrészt „Ganz herrliche Sprüche finden sich im Talmud“. Kuno Fischernek, aki Nathan der Weise taglalása közben tagadja a zsidó türelmességet, fejére olvassa Steinthal a tanaitikus tételt: a pogány népek jámborai részesülnek az örök boldogságban.

A talmud bölcsei közül úgy látszik Rabbi Akiba ragadta meg legerősebben Steinthal lelkét. Az egész vallásfilozófiát találja Akiba ezen mondásában: mindent előre lát (az Isten), a szabadság meg van adva s a világ jósággal ítélte meg. (Aboth III, 15). Itt nyugodtan egymás mellé kerül az isteni Gondviselés és az emberi szabadság, a kérlelhetetlen világítélet Isten szerető vezetésével. A parancsot: „szeresd Örökkévaló Istenedet teljes lelkeddel“. R. Akiba úgy értelmezi: szeresd, ha el is veszi lelkedet, legdrágábbadat. Ebben Steinthal a jámbor megadásnak példaadását látja. — Akiba egy másik tanítása is megkapta Steinthalt: amikor Istennek csapása lesújt, négyféleképp viselkednek az emberek; az egyik zúgolódik; a második kegyelmet esd; a harmadik megadással hallgat; a negyedik Istenhez szól: atyám, csak üss.

De Steinthalra legmélyebb hatással R. Akiba azon szólása volt, mely zsidóságunknak szálló igéjévé lett: minden, amit Isten tesz, javunkra van. כל מה דעביר רחמנא לטב עביר Ezt nem Salamon király mondja hatalmának, pompájának közepette, ezt Akiba mondja, mikor Bethar-ral végkép porba omlik a zsidó állam, amikor pusztulás zúdul a zsidóságra. Erre a tételre építi föl Steinthal egyik leggyönyörűbb elmélkedését, optimizmusának rendszerét: Was Gott tut, das ist wohlgetan.

De Steinthal a talmud utáni zsidóságnak is elismeri jelentőségét. A középkori irodalom sajátossága a közvetítés: így a zsidók is lettek a népek közvetítői. De voltak alkotók is. Mi magyarok méltán büszkék vagyunk rá, hogy Révai Miklós megelőzte Bopp Ferencet az összehasonlító nyelvészet megalapításában. Hát Steinthalnak, a nyelvtudomány története kitűnő ismerőjének, hogyne ragadta volna meg figyelmét, hogy Chajjuds és Abulvalid már a XI. században indították meg a nyelvösszehasonlítást. Szintugy tiszteli Ibn Ezrában a tudományos bibliakritikának atyját. Elismerést vár Philo, Maimonides, Mendelssohn részére, kik a világszemléletet mélyítették, nemesítették. „Gabirol és Juda Halévi pedig nemcsak a zsidó költészetben men-

Prof. Steinthal (Hermann Struck rézkarca)

nek nagyság számba, de az európai középkornak sem volt költője, ki velük fölért, arab vagy perzsa költő túl nem tett rajtuk; egyuttal pedig a zsidó vallást oly tisztán és nemesen, oly gazdagon és erősen, oly ragyogón és fönségesen alakítják, amilyen nem volt középkorú gondolkodóé. (Über Juden und Judentum 121, 122.)

A Szentírás utáni zsidóság alkotásai közül kivált az istentisztelet szervezését, az imarendet megbecsüli és méltatja. Dániel könyve már tud naponként megállapított három imáról, de az előző korokban az ima egyéni és alkalmi volt, nem volt időhöz, sem szöveghez kötve. Steinthal igenis helyesli, hogy külön helyet, külön időt tűzünk ki az áhitatnak s hogy kész imával végezzük. Fönnforog ugyan a veszedelem: „merő szokássá szent imád ne váljon!“ De másrészt szükség van reá, hogy fegyelmezzük magunkat az áhitatra, hogy, amikor elérkezett az ima perce, kivessük elménkből, ami megzavarhatná. Az imához kíváncsi hangulat jelölésére azon nagyszámú nyelv közül, melyet ismer, csak a héberben és a németben talál megfelelő szót: Kavrono és Andacht. Mi bizvást melléje sorolhatjuk a magyar „áhitat“ szót. Erről a Kavronoról szól a régi mondás: tefillo beló Kavrono keguť beló nesomó: ima áhit nélkül mint test lélek nélkül. Ennek a mondásnak nem akad gazdája, úgy látszik, a zsidó közfelfogást szedte rímbe. Steinthal a zsidó imákat ismeri, szereti, mélységesen értelmezi. (Über Andacht, Der Juden tägliches Gebet.)

S nemcsak az imának mélyértelmű szövegén csüng Steinthal, hanem annak hagyományos, dallamán is. Gyermeki lelkére mély hatást gyakorolt szülővároskájának kántora. Kihatott, úgy látszik, még tudományos fölfogására is. Az Échá-nak, a Siralmaknak előadásánál az ő kántorjuk fejezetről fejezetre más-más hangulatot festett. Steinthal, a Siralmaknak szentelt tanulmányában az egyes fejezetekben megnyilatkozó különböző egyéniségeket kutatja. Mily gyökeret vert benne a gyermekkorban megszokott dallam, kitetszik abból is, hogy kórral küzködő gyermekét a hammavdil bén kódos lechó-nak niggun-jával ringatta álomba.

A szertartásról, a kultuszból Steinthal, a néplélektan föladatának kijelölésekor, tudományos programot ad: kultusz nem egyéb, mint eszményi gyakorlat, udvariassági forma az istenséggel szemben való viselkedésünkben. (Zeitschrift f. Völkerpsychologie I, 48.)

*

Steinthal emlékét megilleti tehát a zsidóság hálája, mert a nyelvtudományon, lélek- és erkölccstanon élesített szemmel és elmével fölku-tatta a zsidóságnak mélységes értékét, művészi előadásával pedig föltárta. Minden írásában mély gondolkodó, minden írásában bensőségesen vallásos. Nyelvtudós, bölcselkedő, lélektani, erkölcs- és vallástörténemi kutató, mély vallásos-ságú zsidó s mindez nem egymás után, egymás mellett, hanem egymással, egymásban. Hálásan meg kell őriznünk nemcsak emlékét, hanem írá-sait is, melyek megértő bölcseségnek, nemes ih-letnek bizonyosságai a múltból és kútfejei a jövőre is.*)

*) Közérdekű zsidó ihletű elmélkedéseit kivált három kötet foglalja magába: Zu Bibel und Religions-philosophie. Berlin I. 1880, II. 1895. Über Juden und Judentum. Vorträge und Aufsätze von Prof. Dr. H. Steinthal. Herausgegeben von Gustav Karpeles.

Megöregedve

Csókold rám újra régmúlt vágyak
Ifjuságittas, áldott viharát . . .
Hozd ide kifakult álmok illatát . . .
Forrótüzü szinek,
Szűz, csobogó vizek
Zengő ritmusát . . .
Hallgasd: a szivem drága hegedű,
Húrjátépet hangszer, kopott hegedű . . .
Nem dalol már semmit,
Nem simogat senkit.
Itt a tél, itt a tél, a szél zenél . . .
A szivünk havas, csendes a vérünk,
És ölbehullt kézzel visszanezünk . . .

Dr. Tomaschoffné Rédlinger Szidi.

JAKOB STEINHARDT 16 KÖRAJZA

Jakob Steinhardtnak vannak rajon-gói és vannak meg nem értői. Olyan fiatalon kapta szárnyaira a világhír és annyit disputáltak róla Berlinton Nápolyig és Jeru-zsálemtől Cap-Townig, hogy majd csak egy későbbi lecsilla-podott időszakban kristályosodhatik ki ennek a nagy berlini zsidó grafikusnak objektív művé-szeti megítélése és kétségtelen művészttörténeti pozíciójának teljesen tárgyilagos megjelölése. Steinhardt maga, aki még folyton új meg új for-radalmakon és átalakulásokon vezeti keresztül művészetének fejlődését, tisztában van azzal, hogy az ő útján még nincs megállapodás és így nincs helye a megállapításnak sem. Bibliái fest-ményein keresztül jutott el a peszachi Hagadáig, amelynek egyszerűségében gyönyörű fametszetei-vel még az idegenkedőket is meg tudta hódítani. Perec műveihez készített körrajzai pedig eleven dokumentumai annak, milyen közel áll a művész lelkéhez az a zsidó világ, amelyet a halhatatlan költő olyan csodálatos mélységgel tudott meg-rajzolni.

Steinhardt legújabb műve, amint a Mult és Jövő márciusi számában bejelentette, Patai Jó-zsef *Kabalájának* illusztrálása lesz. Tizenhat nagy körrajzban eleveníti meg azokat a jelenete-ket, amelyek Patai könyvének német kiadásából a művész lelkét leginkább megkapták és alko-tásra ihlették. A könyv első kiadása, amely a berlini Jüdischer Verlagban jelent meg, elfogyott és most új album-alakú kiadás készül belőle Steinhardt litografiáival. Csak néhány lapot mu-tathatunk be itt és azt is csak erős kicsinyítésben és egyszerű klisé-technikában, amelyben az ere-deti körrajz finom puhasága, lágy melegsége so-kat veszít. Némi fogalmat mégis nyújt a repro-dukción is arról, hogyan fogta fel Steinhardt a „Kabala” misztikus alakjait, hogyan szűrődött át az ő szívében a zsidó csoda-világ, amely Patai könyvében nem annyira mint exotikum, hanem inkább mint tisztaság, emelkedettség és exaltált rajongás jelenik meg. Steinhardt körrajzaiban is a legszebb az „Ezeregy éjszaka”, amikor a belzi caddik beavatja hitvesét a Zohar szent titkaiba, de az ezeregyéji virrasztástól elgyengült Ráchel az új templom építése közben a dolgozó hívők fáklyái között kilehelte lelkét.

„Több óráig maradt így a caddik, Ráchel holtteste fölé borulva. A hivek már-már csodát vártak, hogy a halott Ráchel föltámad . . .

„De mikor érkezett a szent siralmakkal tele Éjfé, a caddik felemelkedett, kiegyenesedett és két karját az Ég felé tárva kiáltotta:

— Világok Ura! ezer éjszakát virrasztott ő át velem és reám árasztotta világosságod fényét... Ha hatalmamban volna, fölemelném drága páro-

mat és életre kelteném. Ám én erőtlenség vagyok, összezúzott cserép . . . De Te, Világok Ura, Te mindenható vagy, miért nem emeled fel Te a Te drága Matrónádat, Izraelt? . . ."

Természetes, hogy a „Szombat királynő” hangulata, amely Lesser Uryt egy gyönyörű pastellre inspirálta, megfogta Steinhardtot is. Lurja, a kabbalista, a pénteki alkonyat izzó tüzeiben el akarja vinni tanítványait egy pillanat alatt Jeruzsálembe, ahol a Szombatok Szombatja várja őket, de az egyik tanítvány ifjú hitvesére gondol, akivel csak a Sátorok ünnepén ülte nászát és akitől búcsúzni szeretne legalább. És a kishitűség meggyilkolta a csodát . . .

Egyik legszebb lapja „A nótás szent”, a magyar caddik, a nagykállói rabbi, amint a szédernél ül és éjfél után, amikor kinyitják az ajtót és idézik Elijáhu prófétát, megjelenik a titokzatos pásztor és elénekli a csodarabbi nótáját: „Szól a kakas már . . .”

Szinte reális erővel hat a „Küzdelem a gonosszal”, amely azt a jelenetet ábrázolja, amikor a gonosz szellemtől megszállt Avromele az utca kövezetén vergődve, megragad egy mellette fekvő hatalmas kősziklát és azzal döngeti a mellét, gyónva „osamnu, bogadnu” . . . És megérzik Steinhardt rajzán is, hogy az egész csak vízió, a gyermek álma . . .

A „Bál Sem halála” alkalmat adott Steinhardtnek sokszor feldolgozott témájának új variációjára, amelybe belevitte kivételes művésztének minden misztikumát. A mester maga egy másik lapjára büszkébb. Neki a legkiválasztottabb a „Volt egyszer egy kutya”, amely valóban csupa elevenesség. A caddik halotti beszédet mond egy besugó fölött, aki sok zsidó testvérét a börtönbe juttatta.

„A halottvivők letették a koporsót a földre. Mindenki feszülten, lélekzetét visszafojtva figyelt. A caddik néhány percig némán, magába merülve állt komor, feszítő csöndben, aztán szaggatott, szomorú hangon, a gyászbeszédnek siránkozó, lassú lejtésével kezdte:

— Volt egyszer egy kutya . . .

A szemek hirtelen a csodálkozás tükrében villantak össze. Sokaknak szívét aggodalom szállta meg. Hátha megtudják a Várban?

A caddik zavartalanul folytatta:

— A kutya neve Britán volt és az ura nagyon szerette, mert vadászatain ő fogta a legszebb vadakat. És történt egy napon, hogy meghalt ez a kutya . . .

— Láttad? a caddik most ujjával a koporsóra mutatott — súgta egy asszony a szomszédjának.

— Hallgass, az nem lehet, hallgass.”

A caddik elmond egy allegorikus mesét. Aztán megmagyarázza a híveknek, hogy csak a halott megszegényítésével engesztelhette meg élete bűneit, csak így menthette meg Izraelnek

Steinhardt: Küzdelem a gonosszal. Illusztráció Patai Kálmánhoz
Kampf mit dem Bösen Lutte avec le démon

egy eltévelyedett lelkét a Lelkek égi csarnokának . . .

Drámai erejével hat a „Tizenkét kalács” is, a naiv Avigdor szabó tragédiája, aki Lujra kabbalisztikus tanításait félreértve, tizenkét kis fonott kalácsot rejt el a Frigyszekrénybe, hogy áldás és bőség fakadjon belőle a világra mint hajdan a jeruzsálemi Szentély szent kalácsaiból; a hívek észreveszik a Tóra meggyalázását és az öreg Avigdor, amikor a templom szolgája meglepte és reákiáltott: „Mit művelsz, pogány?” — nagy izgatottságában lerogyott és feje eszméletlenül bukott bele a frigyszekrény belsejébe, a Szent Tórák közé . . . Lurja pedig kijelenti, hogy Aharon főpap óta nem volt, aki úgy megörvendezettette volna a Világ Urát szívből fakadó áldozatával, mint ez a boldog halott caddik itt . . .

Steinhardt litográfiái megjelennek külön albumban is műgyűjtők számára.

Kiss Arnold: Csöndes, halk őszi

Csöndes, halk őszi,
Enyhe a napsugár,
Oh de már rövidebb
A derűs délután.

Csöndes, halk őszi,
Dús még a falevél,
Oh de már köd remeg
Bércormok tetején.

Csöndes, halk őszi,
Elkésztett lepke száll,
Oh de a fecskeraj
Útra már készen áll.

Csöndes, halk őszi,
Még egy-két őszi dal —
Rám száll az alkonyat,
Este lesz oly hamar . .

zt hiszem, egyszer körüljárt a halál. Egy nagyon öreg asszony a családomban megbetegedett és a száz évnek határán túl, eljött a költözködés. A szobára, a halódó nénikére, a körülötte cselekvő, várakozó öregebb és fiatalabb emberekre, a szakállas, imádkozó virrasztókra haloványan emlékszem, a levendulás frissítő szagát a nehéz levegőben, most is érzem, a felső ablakok nyitva voltak és onnan jött be a meleg kánikulás nyár.

Az öreg asszony bizonytalan alakja is a szemem előtt van, dunyhák, vánkások magasra dagadtak körülötte, vékonyan, elfogyottan feküdt a fehér völgyben, főkötös fejét a párnák fölemelték, a csöndes, nagyon ráncos arca meredten, a halottas színével ijesztgetett, a szeme bizonyára már le volt zárva, mert nem emlékszem reá, csak a töpörödött figurája van előttem és ez a mozdulatlan, keshedt, kicsi test hörgött, a horkolás egyenletes hangján, szüntelenül hörgött. Az agónia beálltaig, a gyermek-szeleburdisággal körülbelül észre se vettem, hogy házunkban a legöregebb ember megbetegedett, konyhán, szobákon keresztül futottam, az udvarban

Steinhardt (Berlin): A Bal-Sem halála
(Litográfia Patai Kabala című könyvének új német kiadásához.)
Der Tod des Bal-Schem Mort du Baal-Schem

játszottam, este lefeküdtem, reggel az álomból kibujtam és meg nem akadt a figyelmem, hogy odabenn az öreg nénike, hetek óta az ágyban fekszik, csak onnantól emlékszem a beteg állapotára, hogy az udvarban az ablak alá kerültem, valamiképpen egy pillanatra ott megálltam és a lábamtól a fejemig kis testemet megborzongatta a hang, ami onnan kihallatszott hozzám. Az álmos csöndes szobából recsegve, szakadtan jött ki a hang és a hangból kisipoltak a kisebb hangok, de mindjárt rájuk fűrészelt a vastag horkolásféle, dudált, ugrált, föltántorgott, alább-súlyedt, gyöngébb és erősebb, de mindig egyforma hangon, meghökkentem, kietlen rossz érzés bántott és arra is élesen emlékszem, hogy akkor este először láttam meg, amint szomszédunkban a szappangyár felgőzölög és a szag, amit kiárasztott magából, utálatos volt . . .

Elmentem az ablak alól és minden gondolat nélkül, kedvetlen ögyelgéssel kikerültem a Dunapartra, mely a házunk előtt húzódott, naplemente volt, amit annyiszor megnéztem s gyűjtöttem álmélkodással az új színeket, amelyek meglehelték a fáradó ég peremét, álltam a folyó mellett, az esti pompa megnyitotta már a pávatollas küllőit, de az a hang, amelyet az előbb hallottam, utánam jött, reszelt, morgott, szaggatta a levegőt és visszahúzott a víz mellől, az udvaron keresztül, az ablak alá; durva, kínzó félelem vett erőt rajtam, futni, menekülni akartam, de fájdalmas kíváncsisággal hallgatództam, az ismeretlen hangot megfeszülten figyelgettem, végét-hosszát el nem értem, csak zörgött, kapkodott és önmagát folytatta, olyan különösséggel, hogy szorongtam és elborította értelmemet az ijesztő meglepetés: emberből jön . . .

a vad ártikulálatlansággal, amilyent még nem hallottam, az ércetlen csuklását, a más hangoknak lefejlését róla s gyors visszamerülésüket a fáradt zakatolásba, az egyetlen hangnak esett bukdácsolását s kiterülő továbbhördülését, egy párás, cafatos szalagnak fel-legöngyölítését örökkön örökké,

meglapultan a fal mellett csak hallgattam és tudtam, hogy az eszem, szemem, fülem, lélekzetem mind megnyilt, fogódzkodó csápokkal, hogy a titokzatosságot, a rémült ellenkezéssel, de megismerjem és fellökte kicsiny szívemet a megtalált, új érzés:

emberből jön . . .

Kémlelésre kibujt gondolatcsirák a sejtelemig elvergődtek, rezgett a hörgés a képzeletben, rácsavarodott a dobogó szívemre, aludni küldtek s bekerültem az éjszakába, amikor is a pihenésnek nehéz sátorában, ez éjszaka sok mindennel eljegyeztek. Alvás helyett az éberség a másik szoba felé ügyeltetett, az öreg asszony agóniája kizümmögött onnan, de, én hangokkal,

zenebonás ijesztgetésekkel, rámhorkantó csörömpölésekkel, földudáló kísértésekkel vesződtem és tudom, megszállt az árnyék, az első elrívülés . . . ez a halál . . .

így komorog az emberből, amikor meg kell halni? miért nem hal meg gyorsan a néni? a halál nem engedi? miért nem látni a halált? pedig itt van? a néni már nem sír, nem beszél, nem sóhajt, csak a halál zörög, füttyöl, csuklik, nem hallani mást mostan? ilyen a halál? ráhörög az emberekre, hogy senki el ne felejtse életében? a bácsika fiatal volt, összeesett és meghalt? a fiatalok gyorsabban halnak meg? aki nagyon öreg, azt gyorsabban viszi el a halál? hány ember halt meg, míg a néni élt? nem félt soha a haláltól? ő is volt gyerek, olyan, mint én? száz év előtt ő is gyerek volt? . . .

Nem tudom utólréni, kis eszem alól biztos, ezek az elámulások elindultak, a lét, a nem lét gyötrelme teremő forgatással forgatta a tüzelő fejemet, bánat és iszonyodás, sirdogáló meghatottság úgy szállt rám az új születéssel, mint a magzat alaktalanságára a szem, a homlok, az ember, beágyaztak engem zugó titkok közé, záporos víziók sűrűjébe és ernyedten, megbélyegzett áthajoltan, ki tudná hogyan? elaludtam. Reggel mikor felébredtem, az első eszméletre a hörgést hallottam, csipett, szúrt, venyigével rámvért és példátlan düh fogott el, olyasfajta érzés lehetett benne, hogy bementem volna a szobába és kéjjel, boldogan a fulladásba nyekkentettem volna a szörnyű hangot, az önzés orkánja mellbe kapott, felforgatta indulataimat, az éhes, kétségbeesett határokig kifeszítette az ösztöneimet és ingerült letöröten, tehetetlen buslakodással kimentem az udvarra, a folyó partjára, de játszani, zavartalanul szemlélődni nem tudtam. A birok egész nap tartott; lebujtam a füzesbe, sípot vágtam a gyenge ágból és megfujtam és furulyás zendülésére rázihált a horkolás, tuta-jok rézsut utcácskái fölött ringással nőtt, gyöngyözve habosodott a nádas iszap, kíváncsi lábheggyel a mélységeket méricskéltem, kutattam, áhitoztam és andalgó eszméletemre rámnyöszörgött a reménytelen hörgés; elkomolyodtam, dühöngtem, sírni akartam, rémüldöztem, nagyon fájt, hogy nyugton nem maradhattam, a víz lassú útját, úgy mint máskor, nem nézhettem, a gesztenyefák alatt a bandukolást, úgy mint máskor, nem járhattam, a déli harangok összeszótt bongását, úgy mint máskor, örvendezve nem hallgathattam és estére forró szájjal, botló lábakkal, elvadult érzéssel az ablak alá újra odaálltam és imádkoztam:

— Istenem . . . Istenem . . . haljon meg a néni . . .

Az esti báránfelhők mögül valakinek a szeme meglátott? ott benn, a kerengő árnyék dermedt meg a szavamtól?

A hörgő hang, lejtős gyöngüléssel elcsöndese-

Steinhardt (Berlin): Ezeregy éjszaka. Illusztráció Patai Kabalájához
Tausend und eine Nacht Mille et une Nuits

dett, mozgás, járkálás mozdult a szobában, hosszú, soha el nem felejthető úton a konyháig bemerészkedtem, szakállas emberek sietve jajgattak az ágy körül, egy asszony a párnákat szedte ki a beteg feje alól, mások a vánkosoakat bontogatták, piros volt a szoba az esti meleg napsütéstől, a száz éves néni még sóhajtott egyszer-kétszer a pihegéssel, mint ahogyan kilegyint a mozdulatlanságból a tévedt szellő, a szakállas emberek még szaporábban jajgattak, asszonyok fölsírtak, egy fiatal nő egy szál tollat emelt ki a vánkosból, a rótt világosságban többször megforgatta és az emberek egymásnak sugdosták:

— Csirketoll . . .

— Csirketoll . . .

Csönd volt. Este volt.

Kiszédültem az udvarra és emlékszem, a halál ült le mellém a padra. Rágondoltam, a szappangyár felől olyan terülő rothadt bűz szállott le reám, hogy sokáig beteg volt tőle az izem, orrom, képzeletem.

Megjelent a Mult és Jövő kiadásában

PATAI JÓZSEF:

ZSIDÓ IRÁSOK

Harmadik sorozat. Ára 5000 korona

Megrendelhető a kiadóhivatalban VI. Révay-utca 14.

(Alacsony, fehérfalú, tágas szoba. Fenéken kicsiny ablakok és oldalt egy alacsony ajtó, mely egyenesen a szabadba vezet. Nagy asztal áll a szin közepén, mellette hosszú falócák. A sarokban kis vaskályha, amelyben nem ég a tűz. Öreg óra a falon, tiz órát mutat. Lámpa nincs, a szoba félhomályos, csupán néhány félig leégett gyertya vet bizonytalan világosságot az asztal körül ülőkre. Valamennyien férfiak. Jobbára idősebbek, nagy, sötét szakállal. Tanulnak. Mély csend; az ablakon túl fehérén ködlik a hó.)

EGY PARASZTLÁNY (jelenik meg az ajtóban): Katz úr . . . asszonyom üzenteti, hogy a vacsora készen van . . .

EGY ZSIDÓ (fojtott hangon a lány felé): Pszt . . . Maruschka . . . eredj az ajtóból. Megyek.

EGY PARASZTLÁNY: Éccaka van. (Elmegy az ajtóból, mely csöndesen bezárul mögötte.)

(Kis mozgolódás a szobában. Nehányan az órára néznek.)

(Az óra elüti a tizet.)

EGY ZSIDÓ (óvatosan az ajtó felé megy; megáll): Rabbojszai . . . biresuszchem . . . (Ki-

megy, az ajtó nyitva marad. A szél süvöltése behallatszik.)

TÖBBEN (halkan): Lechájim ulsólom.

EGY HANG: Az ajtót!

MÁSIK HANG: Hideg van!

BERL (az ajtó mellett ül egy széken. Hegedűjét hóna alatt tartja, a vonót jobbkezeiben. Hamúszínű, kúsza arcán emberfölötti, megfeszített figyelem. Berl muzsikus, egyébként a község boldog, csendes bolondja. Már elfelejtett beszélni. Hangja a hegedű hangja, gondolatai a hegedű gondolatai): Vihar! . . . A hó . . . Erősen esik . . .

VALAKI: Húzd be az ajtót Berl . . .

BERL (néhány igen magas hangot játszik): A vihar . . . hegedül! . . . Pszt! . . . Asszony és gyerek sír . . . A vihar sír . . .

ZSIDÓK: Berl, ne muzsikáljon.

KETTEN: Mi tanulunk.

EGY HANG: Berl muzsikál . . .

REB JEKEL (derékig érő fehér szakállal, nagy kék szemekkel): Mit csinál Berl?

BERL (mosolyog): Hallgatja . . . a vihar muzsikál . . . Asszony és gyerek . . .

TÖBBEN: Istenkáromlás! Muzsikál!

LEMECH (magas, sovány és sápadt; az ajtóhoz megy): Oh, a vihar, a vihar! Hó és üvöltés. Micsoda zenekar! (Kitárja az ajtót, amelyen becsap a hóförgeteg, mint a füst. Lemech megtántorodik, köhög, a hangja elfullad): Berl hallja a vihar szavát. Berl játssza a vihar dalát. Hallod Berl? Mint egy zenekar . . .

BERL (nevet és néhány hangot játszik): Kint . . . hegedül . . .

TÖBBEN: Az ajtót! Lemech, hideg van! Az ajtót!

VALAKI: Tél van. A hó a fa derekáig ér...

REB JEKEL: Lemech!

LEMECH (behuzza az ajtót): Rebbe, ma már másodszor láttam egy fehér embert a fák között . . . (Leül, tenyerébe hajtja a fejét): Lázam van. Melegem van.

(Szünet. Csönd. Ismét a könyvek fölé hajolnak.)

ASSZONY (kopog be az ablakon): Lézer . . .

MÁSIK ASSZONY (kopog): Dávid . . .

KETTEN (felállnak és lassan eltávoznak): Scholem . . .

REB JEKEL: Scholem . . .

BERL (egy halk és magas futamot próbál, aztán ugyanezt igen mélyen. A futamok összefolynak egy mély és zokogó melódiába.)

SCHARF (becsukja könyvét és feláll): Mit játszol Berl? Ez olyan, mint az El móle rachamim.

BERL: A vihar . . . a hó . . . Meghaltak a

Steinhardt (Berlin): Az éneklő caddik
Illusztráció Patai Kabalájához

Der singende Caddik

Le caddig chantant

hóban . . . meghaltak mind a ketten. Asszony és gyerek . . .

SCHARF: Vidámat tanulj Berl. Vidám nótát tanulj. A lányom férjhez megy. Lakodalom lesz, hallod-e?

BERL (*nagy elismeréssel*): Gazdag . . .

SCHARF: Bizony, Jettchen férjhez megy. A vőlegénye Berdicsevből való . . .

LEMECH (*felugrik*): A Jettchen férjhez megy? Hallgass csak Berl, hallgass! Hogy mondta Scharf úr. Férjhez megy?

SCHARF (*bólintva, elégedetten*): A berdicsevi Abramsson Jajne fiához. Nagyon gazdag familia. Micsoda két üzlet, csupa finom holmival megtömve! Egy nagy vagyon! Minden jó zsidónak legyen mondva . . .

LEMECH (*nagy izgalommal hörögve és fuldokolva*): Hallod rebbe?

REB JEKEL (*nem néz fel a könyvből*): És ha hallok Lemech? Érdekel az minket?

LEMECH (*lehajtott fejjel, halkan*): Nem, rebbe . . .

REB JEKEL: A berdicsevi Abramsson gazdag. És ha gazdag? Ilyenek vagytok misnagidok, mind ilyenek vagytok. Mindig a pénz! a pénz!

SCHARF (*gyáván*): Kell a pénz rebbe . . .

REB JEKEL: Kell a pénz. Az irás mondja: bűnbánat, ima, jótékonyság. A bűnbánathoz bőjt kell, az imához áhitat, a jótékonysághoz pénz...

SCHARF: Látod rebbe.

REB JEKEL (*szeliden*): És mi egy könyvből olvasunk, ugyanazokat a szavakat olvassuk... De, te megfordítod a sorrendet. Először: pénz. És először: pénz, magadnak . . . Azután jöhet a többi . . .

SCHARF: Haragszol rám rebbe?

REB JEKEL: Nem haragszom. Mit vehetnék én a te pénzeden? Ennivalót és ruhát. De minek az én lelkemnek ennivaló és ruha? Éhes az én lelkem? Fázik az én lelkem? Az én lelkem nem éhes és nem fázik. (*Reszketeg, ráncos kezét a könyvre teszi*): Mert van étele és van ruhája.

SCHARF: És a test rebbe?!

REB JEKEL: A test hamú és por. Mulandó, tehetetlen. Mondom neked Scharf Jakab, a test, egy utolsó valami . . . Csak hadd éhezzen és fázzon kicsit. Ne higgye a test, hogy ő az ember, aki él, cselekszik és dicséri az Urat . . . Igazam van, Lemech?

LEMECH (*vacogva és összegubbaszkodva az ablak mellett*): Igazad van rebbe . . .

SCHARF: De az idő múlik rebbe és romlik a test. Az Ur hosszú évekkel áldott meg és . . .

REB JEKEL: Hosszú hetven évvel . . .

SCHARF: Isten majd gondol rád.

REB JEKEL: Én gondolok Őrá és Ő gondol én rám . . .

JETTCHEN (*megáll az ajtóban, rózsaszín arcocskája a ráboruló fehér kendő alatt, mint*

Steinhardt (Berlin): Szombat királynő

Illusztráció Patai Kabalájához

Königin Sabbath

La Reine Sabbath

virág a hóban, tündöklök; lágy és magas hangon): Atyám . . .

SCHARF (*a megkönnyebbülés mosolyával*): Megyek Jettchen . . .

(*Tétován körülnéz, mintha valami mondani-valója lenne még. Gyáva tekintettel méri végig a szobát. Azután hirtelen sarkonfordul és hangerősen köszön.*)

SCHARF: Scholem. (*Kilép az ajtón, hangja behallatszik, amint a lányát szólítja*): Jettchen! Merre vagy? Micsoda vihar! Jettchen! (*A hang s a vihar zúgása összeolvadnak.*)

BERL (*felemelkedik helyéről, mosolyog*): Elment . . . Mindenki elment . . . És a hó . . . A hó énekel . . . (*Vad diszharmóniával kap bele a húrokba és mint a bűnös kilopószik az éjszakába.*)

(*Hosszú szünet.*)

REB JEKEL: Szegény Berl . . .

LEMECH (*fakó hangon*): Szóltál rebbe? . . .

REB JEKEL: Mi lelt téged Lemech?

LEMECH: Semmi. Ma megint vacsora nélkül fekszel le rebbe . . .

REB JEKEL (*vidáman*): Te is barátocskám, te is . . .

LEMECH: Harmadik napja . . .

REB JEKEL: Holnap lesz a negyedik . . .

(Berl hegedüje behallatszik.)

LEMECH: Egy dallamról beszéltél tegnap rebbe . . .

REB JEKEL: Igen. A dallamról. Mondot-tam neked, többféle dallam van. Van dallam, melyet hangszer játszik s van amelyet az emberi torok énekel. Ez nem az igazi dallam . . . Az igazi dallam . . . Te reszketsz Lemech?

LEMECH: Rebbe . . . én nem tudom mi van velem . . . Évek óta élek itt veled a kopár falak között, éheznek és boldog vagyok . . . És most egyszerre . . . reszketni kezdek, mint az állat a metsző kése alatt . . . Nem tudok semmit és reszketek . . .

Steinhardt (Berlin): Tizenkét kalács. Illusztráció Patai Kabalájához
Zwölf Brode

REB JEKEL: Mire gondolsz?

LEMECH: Az életre rebbe . . .

REB JEKEL: Nem azért élünk-e, hogy Istent dicsérjük?

LEMECH: Oh Istenem, ha boldog lehetnék!

REB JEKEL (megdöbbenve): Boldogtalan vagy?

LEMECH (kitörve): Szerelmes vagyok rebbe . . .

REB JEKEL: Az Isten irgalmazzon neked...

LEMECH (nagyon halkan): Szerelmes vagyok . . .

(Szünet.)

REB JEKEL: Nézd meg magad . . . Sápadt vagy, kezeid erőtlének. Ruhád csupa

rongy . . . A tested kilátszik a kaftánod fekete lyukain . . . És asszonyra gondolsz? . . .

LEMECH: Kell rá gondolnom . . .

REB JEKEL: Vigyázz Lemech, ez a bűn hangja. Nincs hajlékod, ahová elvezessed, nincs tűzhelyed, ahol a vacsorád megfőzze . . . és feleséget akarsz?!

LEMECH: Szeretném a fejem az ölébe hajtani. A fejem forró és fáj . . .

REB JEKEL: Beteg vagy Lemech . . .

(A hegedűhang egészen közel jön. Berl az ablak alatt játszik.)

LEMECH (megborzong): A dallam.

REB JEKEL: Berl hegedül. Ez nem az igazi dallam. Asszonyt és gyereket keres a dallamban, akiket egyszer eltemetett a hó. Berl, szegény eszelős. Honnan vegye ő az igazi dallamot?!

JETTCHEN (halkan belép): Vacsorát hoztam rebbe . . .

REB JEKEL (feláll és a vizeskancsóhoz lép): Köszönöm Jettchen . . .

JETTCHEN: Hozzak vizet rebbe?

REB JEKEL (az ajtónál): Majd hozok magamnak . . . (És halkan kimegy.)

(Ők ketten egyedül maradnak és egymásra néznek.)

JETTCHEN: Berl szaladgál a hóban és hegedül. Mindig a földre néz, mintha ott keresné a dalait.

LEMECH: Mindnyájan keressük a magunk dalát Jettchen . . .

JETTCHEN: Én a vidámat szeretem. Mikor a hangok ugrálnak, mint a táncoló lábak és a dallam úgy ropog, mint a hó a csizma alatt. (Dudolni kezd): Reb Dóvidl egyszer nálunk élt, vidáman élt az ám, de aztán messzi útra kelt, isten veled babám . . .

LEMECH: Mondják, férjhez mégy Jettchen.

JETTCHEN: Igen.

LEMECH: Örülsz neki?

JETTCHEN (egyszerűen): Nagyon. Anyám azt mondja, a vőlegényem gazdag és csinos . . .

LEMECH (kábulatlan, mint egy titkot): Tudod már mi a szerelem Jettchen?

JETTCHEN: Hogyan kérdezhetsz ilyet Lemech?

LEMECH: Majd odalépsz hozzá, vállára teszed a kezéd és azt mondd neki: galambocskám . . . Oh Jettchen ez a szerelem, ez a szerelem . . .

JETTCHEN: Lemech, miket beszélsz?!

LEMECH: Tudod-e, hogy boldog leszel Jettchen? Dalolni fogsz . . . Vidám dalokat . . . Reb Dóvidl egykor nálunk élt, vidáman élt . . . (Egyszerre más hangon): Tedd a vállamra a kezéd Jettchen . . . ó gyere . . . csak egyszer . . . Nézd gyenge vagyok . . . a kezem erőtlen . . . Oh Jettchen . . . szeretnék erős lenni . . . dolgozni . . . Kunyhót építeni, ahová megbujhas-

sak . . . tüzhelyet . . . építeni . . . Oh Istene-
nem . . . hiszen én szeretlek téged Jettchen . . .
én szeretlek téged . . . *(Odakúszik a lányhoz és
ölébe hajtja a fejét. Hangosan, görcsösen zokog.)*

JETTCHEN *(ijedten felugrik)*: Mi van ve-
led Lemech? Te szent ember vagy és mit tettél
velem? *(Zokogva)*: Az Isten nem bocsátja meg
neked Lemech . . . *(Elszalad. Panaszos hangja
még egy ideig visszhangzik.)*

REB JEKEL *(jön vissza. Kezeit leöblíti viz-
zel, hangosan elmondja az áldást és leül az étel
mellé. A szoba csaknem sötét. Lemech a padon
fekszik és némán sir)*: Odakint minden csupa
hó. A fa is fehér, mint egy óriási gyertya. És
Berl muzsikál . . . De a dal eltéved a fák között.
(Igen gyöngéden, halkán): Beszéljek neked az
igazi dalról Lemech?

LEMECH: Beszélj, rebbe . . .

REB JEKEL: Az *igazi* dalról, a kiválasz-
tottak daláról. Oh, az a legfőbb öröm, Lemech, a
legfőbb *boldogság*. Torok nélkül, hang nélkül
zeng, bent, egészen bent az emberi bensőkben . . .
„Minden tagom dicséri az Urat” mondja Dávid
király . . . Érted már Lemech?

LEMECH *(alig hallhatóan)*: Értem.

REB JEKEL: Az *igazi dallam*, a menny
kapuján árad szét. Aki hallja, annak jó, annak
nagyon jó . . . Mert az a dallam része Istennek...
s akiben megzendül, abban . . . *abban az Isten
lakik!* *(Szünet után)*: Értesz engem Lemech?!
Mért nem felelsz? Itt a vacsorám fele . . . *(Fel-
áll s Lemech felé megy)*: Egyél . . . Mért nem
felelsz?

LEMECH *(nagy erőfeszítéssel)*: Nem eszem
rebbe . . . Böjtölni akarok . . .

REB JEKEL: Már három napja . . .

LEMECH: És holnap is . . . holnapután is...
Rebbe . . . én vétkes vagyok . . . *(Hangosan zo-
kog, de zokogása egyszerre megtörik és bizony-
talan átmenettel tiszta kacajjá csap át)*: Rebbe...
hallgasd csak . . . Hallod? . . .

REB JEKEL: Minden csendes . . .

LEMECH: A dal . . . a dal . . . valami
dalol *bennem!*

REB JEKEL *(izgalommal)*: Mit mondsz?

LEMECH: *Dalol bennem!* *(Ragyogó arc-
cal)*: Dalol! Nézd . . . nem teszek semmit . . .
és hallom . . . a szememet lehunyom . . . és
sárga fény minden . . . csupa fény . . . Megva-
kulok . . . csupa fény minden . . .

REB JEKEL: Beszélj még!

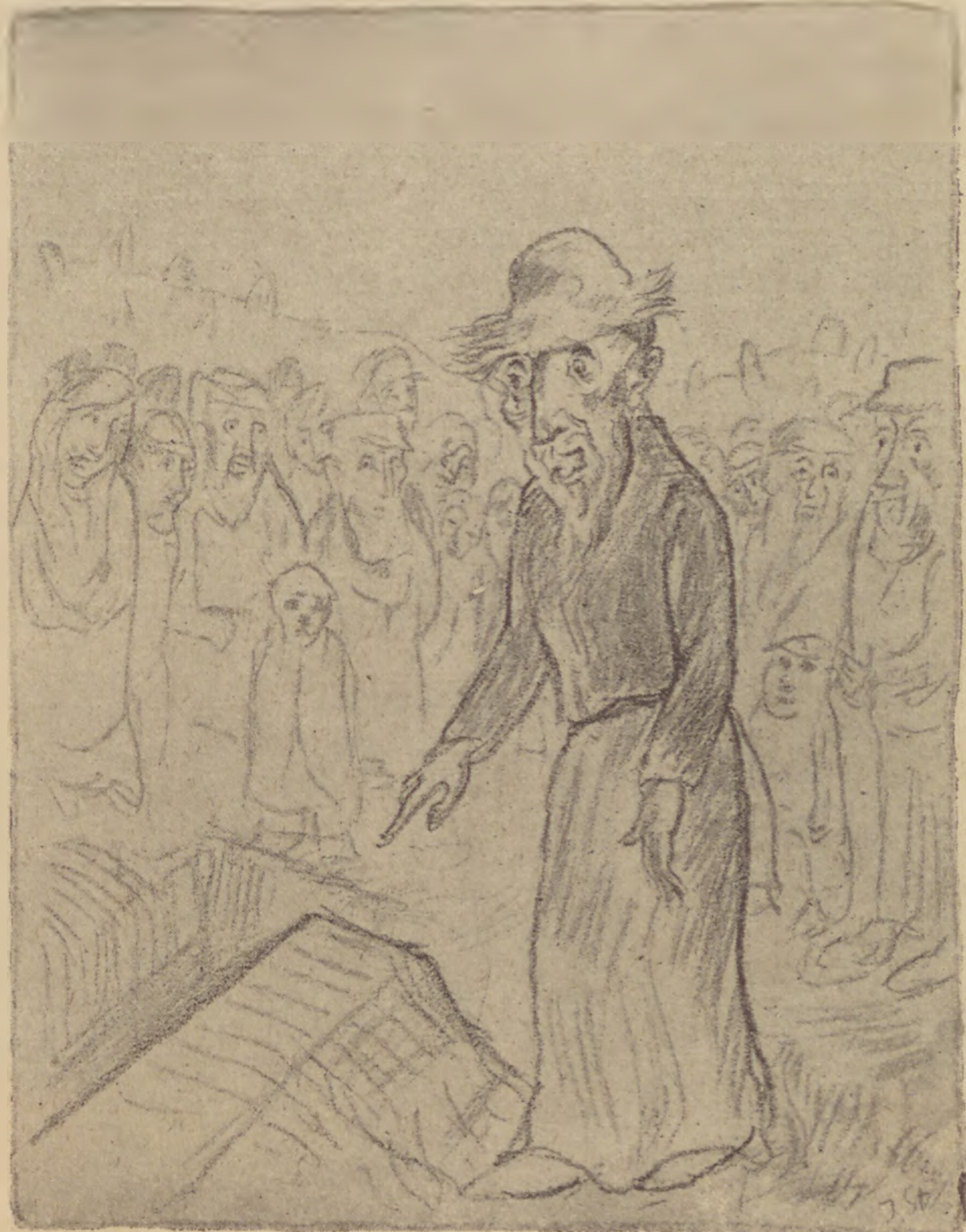
LEMECH: Nagyon jó nekem rebbe, nagyon
jó . . . Minden tagom könnyű . . . Szányak nőt-
tek a vállamon . . . a kezei vállamon vannak . . .
(A hegedűhang igen erősen hallatszik.)

LEMECH *(lázban, extázisban)*: És a dal, a
dal egyre zeng! Azt mondta: az Isten nem
bocsátja meg neked Lemech! . . . És az Isten
megbocsájtotta . . . Itt a dal . . . bennem . . .

az Isten van bennem! *(Dalol)*: Reb Dóvidl egy-
szer nálunk élt, vidáman élt az ám, de aztán
messzi útra kelt, Isten veled babám... *(Kiáltva)*:
Jó nekem! Rebbe! Jó nekem! Nagyon jó nekem!

REB JEKEL: Boldog vagy Lemech?

LEMECH: Boldog vagyok rebbe... *(Hátra-
hanyatlik)*: Rebbe . . . az ég kapuja kinyílt . . .
Minden csupa tűz és fény . . . Tizezer hegedű
szól és tizezer dalnok énekel . . . Valaki itt áll
fehér szárnyakkal . . . Igen . . . egy énekes kell
odafönt . . . *(Harsány örömmel)*: Én tudom a
dalt rebbe, én tudom! Reb Dóvidl egyszer . . .

Steinhardt (Berlin): Volt egyszer egy kutya . . .

Illusztráció Patai Kabalájához

Es war einmal ein Hund . . .

Il y avait une fois un chien

(Elhalón): Rebbe . . . mondd el a halotti imát...
Gyorsan . . . mennem kell . . . Schema Jiszroel . . .
schema . . . Jisz . . .

*(Visszahanyatlik Reb Jekel karjai közé.
Letörik és elnyulik egyszerre; sápadt és merev...
A hegedűhang közeledik. Berl őrzőgő mosoly-
lyal hegedűlve belép.)*

REB JEKEL: Borach dajon emesz... Berl...
Hallgass . . . Látod meghalt . . . *(Könnyei végig-
folynak arcán)*: Még néhány böjt nap Berl . . .
még egy kis felemelkedés és sokkal szebb lett
volna . . . Ugy halt volna meg, mint az angya-
lok . . . Isten csókjával az ajkán . . .

*(Ősz feje mélyen a mellére hanyatlik. Nézi
a halottat. A gyertya kilobban.)*

(Berl hegedüje behallatszik.)

LEMECH: Egy dallamról beszéltél tegnap rebbe . . .

REB JEKEL: Igen. A dallamról. Mondot-tam neked, többféle dallam van. Van dallam, melyet hangszer játszik s van amelyet az emberi torok énekel. Ez nem az igazi dallam . . . Az igazi dallam . . . Te reszketsz Lemech?

LEMECH: Rebbe . . . én nem tudom mi van velem . . . Évek óta élek itt veled a kopár falak között, éheznek és boldog vagyok . . . És most egyszerre . . . reszketni kezdek, mint az állat a metsző kése alatt . . . Nem tudok semmit és reszketek . . .

Steinhardt (Berlin): Tizenkét kalács. Illusztráció Patai Kabalájához
Zwölf Brode

REB JEKEL: Mire gondolsz?

LEMECH: Az életre rebbe . . .

REB JEKEL: Nem azért élünk-e, hogy Istent dicsérjük?

LEMECH: Oh Istenem, ha boldog lehetnék!

REB JEKEL (megdöbbenve): Boldogtalan vagyok?

LEMECH (kitörve): Szerelmes vagyok rebbe . . .

REB JEKEL: Az Isten irgalmazzon neked...

LEMECH (nagyon halkan): Szerelmes vagyok . . .

(Szünet.)

REB JEKEL: Nézd meg magad . . . Sápadt vagy, kezeid erőtlének. Ruhád csupa

rongy . . . A tested kilátszik a kaftánod fekete lyukain . . . És asszonyra gondolsz? . . .

LEMECH: Kell rá gondolnom . . .

REB JEKEL: Vigyázz Lemech, ez a bűn hangja. Nincs hajlékod, ahová elvezessed, nincs tűzhelyed, ahol a vacsorád megfőzze . . . és fele-séget akarsz?!

LEMECH: Szeretném a fejem az ölébe haj-tani. A fejem forró és fáj . . .

REB JEKEL: Beteg vagy Lemech . . .

(A hegedűhang egészen közel jön. Berl az ablak alatt játszik.)

LEMECH (megborzong): A dallam.

REB JEKEL: Berl hegedül. Ez nem az igazi dallam. Asszonyt és gyereket keres a dal-lamban, akiket egyszer eltemetett a hó. Berl, szegény eszelős. Honnan vegye ő az igazi dalla-mot?!

JETTCHEN (halkan belép): Vacsorát hoz-tam rebbe . . .

REB JEKEL (feláll és a vizeskancsóhoz lép): Köszönöm Jettchen . . .

JETTCHEN: Hozzak vizet rebbe?

REB JEKEL (az ajtónál): Majd hozok ma-gamnak . . . (És halkan kimegy.)

(Ők ketten egyedül maradnak és egymásra néznek.)

JETTCHEN: Berl szaladgál a hóban és hegedül. Mindig a földre néz, mintha ott keresné a dalait.

LEMECH: Mindnyájan keressük a magunk dalát Jettchen . . .

JETTCHEN: Én a vidámat szeretem. Mikor a hangok ugrálnak, mint a táncoló lábak és a dallam úgy ropog, mint a hó a csizma alatt. (Dudolni kezd): Reb Dóvidl egyszer nálunk élt, vidáman élt az ám, de aztán messzi útra kelt, isten veled babám . . .

LEMECH: Mondják, férjhez mégy Jettchen.

JETTCHEN: Igen.

LEMECH: Örülsz neki?

JETTCHEN (egyszerűen): Nagyon. Anyám azt mondja, a vőlegényem gazdag és csinos . . .

LEMECH (kábultan, mint egy titkot): Tu-dod már mi a szerelem Jettchen?

JETTCHEN: Hogyan kérdezhetsz ilyet Le-mech?

LEMECH: Majd odalépsz hozzá, vállára teszed a kezéd és azt mondd neki: galambocskám . . . Oh Jettchen ez a szerelem, ez a sze-relem . . .

JETTCHEN: Lemech, miket beszélsz?!

LEMECH: Tudod-e, hogy boldog leszel Jettchen? Dalolni fogsz . . . Vidám dalokat . . . Reb Dóvidl egykor nálunk élt, vidáman élt . . . (Egyszerre más hangon): Tedd a vállamra a ke-zed Jettchen . . . ó gyere . . . csak egyszer . . . Nézd gyenge vagyok . . . a kezem erőtlén . . . Oh Jettchen . . . szeretnék erős lenni . . . dol-gozni . . . Kunyhót építeni, ahová megbujhas-

sak . . . tüzhelyet . . . építeni . . . Oh Istene-m . . . hiszen én szeretlek téged Jettchen . . . én szeretlek téged . . . *(Odakúszik a lányhoz és ölébe hajtja a fejét. Hangosan, görcsösen zokog.)*

JETTCHEN *(ijedten felugrik)*: Mi van veled Lemech? Te szent ember vagy és mit tettél velem? *(Zokogva)*: Az Isten nem bocsátja meg neked Lemech . . . *(Elszalad. Panaszos hangja még egy ideig visszhangzik.)*

REB JEKEL *(jön vissza. Kezeit leöblíti vízzel, hangosan elmondja az áldást és leül az étel mellé. A szoba csaknem sötét. Lemech a padon fekszik és némán sir)*: Odakint minden csupa hó. A fa is fehér, mint egy óriási gyertya. És Berl muzsikál . . . De a dal eltéved a fák között. *(Igen gyöngéden, halkán)*: Beszéljek neked az igazi dalról Lemech?

LEMECH: Beszélj, rebbe . . .

REB JEKEL: Az igazi dalról, a kiválasztottak daláról. Oh, az a legfőbb öröm, Lemech, a legfőbb boldogság. Torok nélkül, hang nélkül zeng, bent, egészen bent az emberi bensőkben . . . „Minden tagom dicséri az Urat” mondja Dávid király . . . Érted már Lemech?

LEMECH *(alig hallhatóan)*: Értem.

REB JEKEL: Az igazi dallam, a menny kapuján árad szét. Aki hallja, annak jó, annak nagyon jó . . . Mert az a dallam része Istennek... s akiben megzendül, abban . . . abban az Isten lakik! *(Szünet után)*: Értesz engem Lemech?! Mért nem felelsz? Itt a vacsorám fele . . . *(Feláll s Lemech felé megy)*: Egyél . . . Mért nem felelsz?

LEMECH *(nagy erőfeszítéssel)*: Nem eszem rebbe . . . Böjtölni akarok . . .

REB JEKEL: Már három napja . . .

LEMECH: És holnap is . . . holnapután is... Rebbe . . . én vétkes vagyok . . . *(Hangosan zokog, de zokogása egyszerre megtörik és bizonytalan átmenettel tiszta kacajjá csap át)*: Rebbe... hallgasd csak . . . Hallod? . . .

REB JEKEL: Minden csendes . . .

LEMECH: A dal . . . a dal . . . valami dalol bennem!

REB JEKEL *(izgalommal)*: Mit mondsz?

LEMECH: *Dalol bennem! (Ragyogó arc)*: Dalol! Nézd . . . nem teszek semmit . . . és hallom . . . a szememet lehunyom . . . és sárga fény minden . . . csupa fény . . . Megvakulok . . . csupa fény minden . . .

REB JEKEL: Beszélj még!

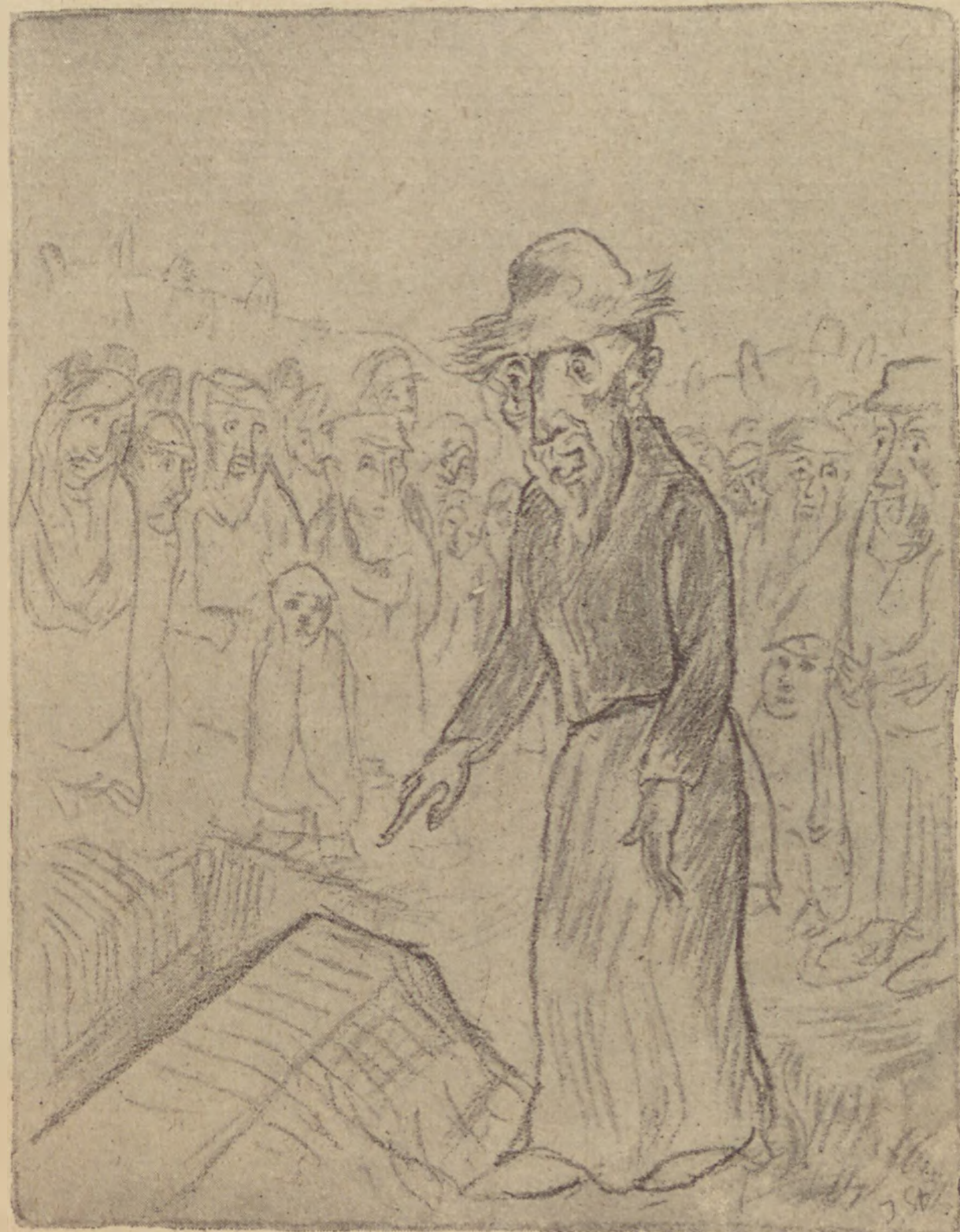
LEMECH: Nagyon jó nekem rebbe, nagyon jó . . . Minden tagom könnyű . . . Szányak nőttek a vállamon . . . a kezei vállamon vannak . . . *(A hegedűhang igen erősen hallatszik.)*

LEMECH *(lázban, extázisban)*: És a dal, a dal egyre zeng! Azt mondta: az Isten nem bocsátja meg neked Lemech! . . . És az Isten megbocsájtotta . . . Itt a dal . . . bennem . . .

az Isten van bennem! *(Dalol)*: Reb Dóvidl egyszer nálunk élt, vidáman élt az ám, de aztán messzi útra kelt, Isten veled babám... *(Kiáltva)*: Jó nekem! Rebbe! Jó nekem! Nagyon jó nekem!

REB JEKEL: Boldog vagy Lemech?

LEMECH: Boldog vagyok rebbe... *(Hátrahanyatlik)*: Rebbe . . . az ég kapuja kinyílt . . . Minden csupa tűz és fény . . . Tízezer hegedű szól és tízezer dalnok énekel . . . Valaki itt áll fehér szárnyakkal . . . Igen . . . egy énekes kell odafönt . . . *(Harsány örömmel)*: Én tudom a dalt rebbe, én tudom! Reb Dóvidl egyszer . . .

Steinhardt (Berlin): Volt egyszer egy kutya . . .

Illusztráció Patai Kabalájához

Es war einmal ein Hund . . .

Il y avait une fois un chien

(Elhalón): Rebbe . . . mondd el a halotti imát... Gyorsan . . . mennem kell . . . Schema Jiszroel . . . schema . . . Jisz . . .

(Visszahanyatlik Reb Jekel karjai közé. Letörik és elnyulik egyszerre; sápadt és merev... A hegedűhang közeledik. Berl őrvöngő mosollyal hegedülve belép.)

REB JEKEL: Borach dajon emesz... Berl... Hallgass . . . Látod meghalt . . . *(Könnyei végigfolynak arcán)*: Még néhány böjtnap Berl . . . még egy kis felemelkedés és sokkal szebb lett volna . . . Ugy halt volna meg, mint az angyalok . . . Isten csókjával az ajkán . . .

(Ősz feje mélyen a mellére hanyatlik. Nézi a halottat. A gyertya kilobban.)

Nehéz feladat egy cikk keretébe szorítani ennek a ritka és csodálatos embernek egész élete működését. És még nehezebb a feladat nekem, aki oly közel állottam a nagy halotthoz, (dr. Grunwald, a cikk írója, az ismert bécsi tudós rabbi az elhunyt dr. Blochnak a veje. Szerk.) Szinte napról-napra láttam azt az igaz lelkesedést és lankadatlan odaadást, mellyel a zsidóság ügyét szolgálta. Hogy dr. Bloch *politikai jelentőségét* a kellő mértékben méltassuk, meg kellene rajzolni az egész történelmi háttérrel és fel kellene tárni ennek a kornak minden politikai kulisszatitkát. Csak két tényt akarok leszögezni: dr. Bloch a *zsidóság apológétája* volt. Ennek a tengelye körül kristályosodik egész irodalmi működése. És ami élete folyásában a legjellemzőbb: *self made man* volt. Nem fejlődési útról kell nála beszélni, mint inkább *fegyveres útról*, amelyen folytonosan küzdött sorssal és emberekkel.

Hazája Galicia volt. Talmudikus atmoszférában nevelkedett; tizenhárom éves korában már

híres volt mint rabbinikus lángész és a galíciai gaonok nagy jövőt jósoltak neki. Atyja, egy derék pékmester, a kis Dukla községben, amely a háborúban olyan nevezetes szerepet játszott, korán meghalt. A kis Józsefnek gyakran kellett segédkeznie atyja üzletében. Egyszer az árusítással bízták meg és mikor két-három zsemlyét eladott, tüstént pótlás után küldött, mintha már az egész készletet eladta volna. A kis fiú forróvérű optimizmusa végig kísérte a férfi egész pályáját és a legsúlyosabb viszonyok közt is sikerrel kecsegtette, kitartásra buzdította. A galíciai fiú Israel Hildesheimer jesivájába került Kismartonba. Hildesheimer kijelentette: lehetséges, hogy Bloch talán még valamikor a klasszikus latin mestere lesz, de egy korrekt német mondatot nem fog tudni összehozni sohasem. Micsoda energiát fejthetett ki a galíciai bócher, hogy mégis a németül író zsidó publicisták legelső sorába küzdötte fel magát, sőt az osztrák parlament legjobb szónokai közé is emelkedett!

Közben rettentő küzdelmekkel, nélkülözéssel és éhezéssel teli esztendőket multak el a feje fölött. A már ifjúvá érett Bloch a magdeburgi főgimnazisták padjába ül és nem törődik vele, hogy galíciai kiejtése miatt lépten-nyomon gúnynak van kitéve. Münchenben szállás híján heteken át az utcán hál, míg nappal „*fej munkával*” keresi a száraz kenyeret egy építőmesternél, ahol téglát cipel a fején, mégis szakít időt az egyetemi előadások hallgatására is, sőt itt kezdi meg tudományos irodalmi működését. Nem sokára a filozófia doktorává avatják Zürichben.

Ezután rabbivá választja község község után. Rendsburg, Kobylín, Brűx és Floridsdorf voltak az állomások. Bloch temperamentuma azonban nem bírta el az alárendelt szerepet, amivé a rabbiságot süllyesztették. Egyik községben még tettlegességre is került közte és elnöke között. Féktelen temperamentumát lehűtötték az esztendők és különösen szelídítő hatással volt reá családalapítása. Ezután megosztotta az idejét szorgalmas tudományos munkásság és házi hivatás között, melyet mint „száraz dajka” töltött be. Isteni idill volt látni a floridsdorfi rabbinateus kertjében, amint dr. Bloch hálókabátjában fel-alá szaladgálva egyik kezében prédikációs kéziratát tartja maga elé, másik kezével meg a gyermekkocsit tolja. Később is fáradhatatlan kísérője volt gyermekeinek és magas kora dacára a legmerészebb hegyi túrákon is követte őket. A „lehetetlen” szó nem szerepelt Bloch lexikonjában.

Merészségének köszönhetette azt a bátor lépést is, mely 33 éves korában egyszerre a leg-híresebb emberek közé emelte és dr. Bloch nevét beleírta a zsidóság harcosainak kiválasztottai közé. Addig csak a zsidó folyóiratok és tudományos művek olvasói ismerték és különös figyelmet keltettek önálló művei közül Koheletről

Rohling, a talmudhamisító antiszemita futása Bloch elől
Dr. Bloch schlägt Rohling in die Flucht
Zeitgemässe Karrikatur von F. Graetz

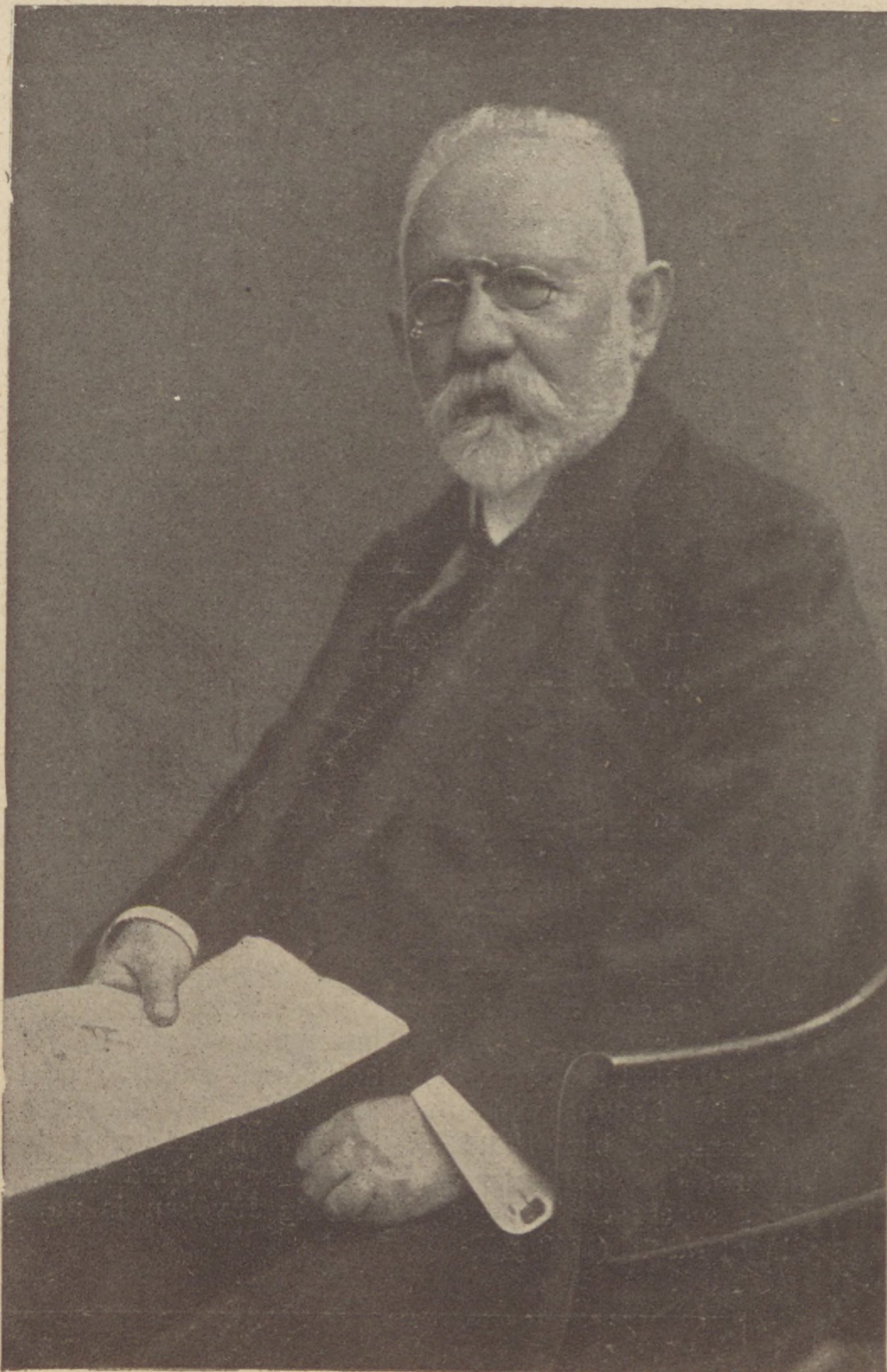
(1872), a spanyol zsidókról (1876), a régi héber költészetéről (1875), a biblia hellenisztikus vonatkozásairól (1880), Lessing Bölcs Náthánjáról (1880) írt tanulmányai, de a legnagyobb feltűnést keltette „Az antiszemita ellen” című apologiájával, mely 1882-ben jelent meg. Ezzel sodródott bele Bloch abba a híres harcba, amely a *Bloch-Rohling* pörrel érte el a csúcspontját.

Mikor a *tiszaeszlári* pörben a bíróság véleményadás végett Rohling prágai egyetemi tanárhoz fordult, a teológia antiszemita professzora azt felelte, hogy kész megesküdni is arra, hogy keresztény gyermekek megölését és vérüknek rituális célokra való felhasználását a zsidó vallási törvények igenis megparancsolják. Ez a kijelentés világszerte óriási feltűnést keltett és az antiszemitizmusnak mindenütt bő táplálékot adott. Hiába fordultak ellene a legnagyobb keresztény teológusok, közöttük Franz *Delitzsch*, a keresztény táborban annyira tisztelt nagy tekintély, itt más eszközhöz kellett folyamodni és dr. Bloché az érdem, hogy ezt a hatásos eszközt megtalálta: ujságcikkekben, a legnagyobb nyilvánosság előtt *hamis esküvel* vádolta meg Rohlingot, aki erre kénytelen volt pört indítani Bloch ellen. Dr. Bloch a nagyszerű dr. *Koppot* választotta védőjéül, *Nöldecket* és *Wünschét*, a két híres keresztény teológust idéztette be tanuknak. Rohling bujkálni kezdett a pör elől, melynek tárgyalását ügyes manőverekkel folyton halasztgatta és amikor végérvényesen kitűzték a pert, (1885 november 28.) és az egész világ sajtója elküldötte tudósítóit a rendkívül érdekesnek ígérkező tárgyalásra, Rohling visszavonta a vádat, a bíróság a rengeteg költségek megtérítésére ítélte. Rohling veresége Blochnak valóságos diadala volt és a „Rohling—Bloch-pör aktái” a zsidóság apologiájának valóságos alapkövei.

A híressé vált Bloch érkezettnek látta az időt, hogy megindítsa az „*Oesterreichische Wochenschrift*” című hetilapját, amely a zsidóságnak megbecsülhetetlen fegyvere, védője és támasza lett. Bloch vezércikkeinek minden sorában igazi zsidószeretetet izzott. És ma már beszélhetünk arról is, hogy mennyi áldozatkészséget követelt e lap fenntartása és Bloch a feleségével együtt odaadással viselték az áldozatokat a zsidóságért.

Nagy lépést jelentett Bloch pályáján a *parlamentbe* való beválasztása. Háromszor 1884, 1885 és 1891-ben választották meg dr. Blochot a képviselőházba. A zsidógyűlölőknek rettegett ellenfele támadt itt benne, aki nemcsak hátrálást nem ismerő fellépésével, hanem igazi zsidó tudásával, szellemi fölényének fegyverzetével győzött. *Soha rendreutasításban nem részesült!* — ez jellemzi az előkelőséget, amellyel a zsidóság védelmét felfogta és keresztülvitte.

És ugyanezzel a megalkuvást nem ismerő elszántsággal ostromozta a zsidóságon belül a hit-

Dr. Franz Joseph Bloch

vány zászlóhagyást és gyáva asszimilációt, a máshitűekhez való dörgölözést, úgy hogy nem csoda, ha rabbiállásáról való lemondása után is, a parlamentben rajtaragadt a „rabbi” titulus és ő büszkén viselte ezt a címet, mert nemcsak harcosa akart lenni a zsidóságnak, hanem tanító rabbija is.

Mint képviselő és szerkesztő óriási elfoglaltsága mellett, tudományos működésre is szakított időt. Tanulmányokat írt a munkáskérdésről görögöknél, rómaiaknál és zsidóknál, a régi népek nevelési rendszeréről (1883), a Talmud szociális intézkedéseiről (1884), a Talmud keletkezéséről (1884), egyes tanulmányai angol és olasz nyelven is megjelentek.

Külföldi utazásairól is érdekes művekben számolt be. Kétszer járta meg Amerikát, ahol mindig hosszabb ideig tartózkodott. Nagy agitá-

ciót fejtett itt ki galíciai testvérei érdekében, akiket sohasem tagadott meg. Ellenkezőleg. Az Österreichische Wochenschrift-ben, amit népszerűen „Blochenschrift”-nek nevetek el, mindig egész energiájával védelmére kelt a galíciai zsidóknak, valahányszor az „Ostjude” megrágalmazása divatossá vált.*) Dr. Bloch nem ismert különbséget zsidó és zsidó között. És ezért igazi *nemzeti* zsidónak mondható, ha nem is értett egyet mindenben az új nemzeti zsidóság programjával. Nemzeti érzéséről tanuskodik „Kol-Nidreről” írt legutóbbi tanulmánya és az a harc is, amelyet a Kol-Nidre régi formájának visszaállításáért indított meg, amikor a bécsi zsidók gyávaságból, az antiszemitizmustól való félelmükben meg akarták „reformálni”. A Wochenschriftben agítált a jeruzsálemi nemzeti könyvtár felállítása érdekében és Palesztinának mindig támogatója volt.

Élete végén jelent meg két legnagyobb műve: az „Emlékezések”, amelyet angol nyelvre lefordítottak és az „Israel und die Völker” című, majdnem ezer oldalas hatalmas kötete, amely néhány nappal halála előtt hagyta el a sajtót.

*) Mikor Magyarországon is lábrakapott ez a „divat” és egy zsidó felekezeti lap szerkesztője megengedett magának egy kis „antiszemitizmust” a galíciai zsidókkal szemben, dr. Bloch József Patai Józsefet kérte fel, hogy a vádakra feleljen; így jelent meg a Wochenschriftben Patainak „Der Antisemitismus in Ungarn, die Galizianer und die Moral”, című vezércikke, amely egyidejűleg a Mult és Jövőben is napvilágot látott. (1918 július.)

A mű teljes címe: „Israel és a népek a zsidó tan szerint, tekintettel az összes antiszemita szöveg-hamisításokra, melyeket a Talmud, a Sulchan-Aruch, a Zohar és egyéb rabbinikus és kabbalisztikus írások ellen elkövettek. A Rohling-contra Bloch-pörben 1885-ben a bécsi Landesgericht elé terjesztett és dr. Nöldecke professzor és dr. Wünsche theológiai tanár hites szakértők írásbeli véleményével megerősített anyag alapján rendszerbe foglalta dr. J. S. Bloch az osztrák parlament volt tagja.” És a címlapon olvasható Johann Reuchlinnek, a nagy keresztény humanistának a mottója: „Der Talmud ist nicht dazu da, dass jeder Lump mit ungewaschenen Füßen darüber lauf und sage: er känds auch.” Dr. Bloch szisztematikusan feltárja mindazt, amit a zsidó iratok, a zsidók és nem zsidók viszonyára vonatkozólag tanítanak, sorra veszi az antiszemita hamisításait és izekre szedi minden vádjukat. Amint a szerző műve bevezetésében elmondja, a nagyhirű dr. Jellinek még 1893-ban felhívta egy nyílt levelében dr. Blochot, mint az antiszemita Augias-istálló Herkulesét, hogy a zsidóság apológiájának alapkönyvéül adja ki gazdag vitanyagát, hogy a legszélesebb körben terjeszthesék. De csak most legutóbbi amerikai tartózkodása alatt jutott hozzá dr. Bloch, hogy régi tervét megvalósítsa és nagy művét sajtó alá rendezze.

Dr. Bloch meghalt. De életét és működését oda kell állítanunk követendő példaképül a zsidó ifjúságnak. „Legyen minél több követője Izraelben.”
Dr Max Grunwald bécsi rabbi.

Dr. Bloch mint képviselő az osztrák parlamentben

Dr. Bloch als Abgeordneter im Österr. Parlament (1881—1894)

ki a Föld minden országában meggyökeresedett zsidógyűlölet problémáját tanulmányozza, az előbb-utóbb ráeszmél arra az igazságra, hogy a zsidógyűlölet a zsidóságtól teljesen elkülönülő egyedérv és nem gyűlölni való tulajdonságok idézik elő. Ime: a zsidókat beláthatatlan idők óta üldözik — tehát megvan az oka — mondják sokan. Mily népszerű és *hazug érv*! A boszorkányüldözések, mondta egy bölcs férfiú, nem igazolták azt, hogy boszorkányok valóban léteztek, csupán korok és népek megértését segítik elő. Ha egy ifjú verseket költ kedvese szépségének dicsőítésére, annyit mindenestre következtethetnek abból, hogy szerelmes, vagy legalább ezt hiszi magáról, de azt semmiesetre sem, hogy ideálja valóban szép. Szóval az érv az érzelmes *lelkiállapotát* mutatja, de nem tulajdonságait annak, aki felkeltette ezt az érzést. Egy 1890-i parlamenti beszédemben szigorúan megróttam korunknak azt az előítéletét, amely gáncsolja a zsidóknál azokat a tulajdonságokat is, melyeket másnál dicsérni szoktak. Milyen szép, mondják, ha valaki mindenáron gyermekeinek magasabb művelésére törekszik, a zsidóknak pedig bűnnek rójják fel, hogy ellepik az egyetemeket és középiskolákat. És ugyanekkor bűnül rójják fel az antiszemiták a galíciai zsidóknak, hogy nem járatják gyermekeiket a nyilvános iskolába. A zsidóknak nem használ semmi. Ha költekeznek: proccol, ha takarékoskodnak: piszkos. Ha visszavonul a politikai pártoktól: hazafiatlan, ha résztvesz a közéletben: tolakodó. Ha a kormányt követi: a husosfazék körül lebzsel, ha ellenzéki: izgatón, felforgató. Egy floridsdorfi népgyűlésen pedig kimondták örök időkre, hogy a zsidók találták ki a cseh-kérdést!

A földkerekség minden burjánja a mi szívünk véréből táplálkozott eddig . . .

Ezek szerint az orléansi herceg (Philipp Egalité) azért hagyta cserben XVI. Lajost, mert a zsidók „hazaárulásra” és „más aljasságok”-ra csábították. Sőt, a szerencsétlen Marie Antoinette királynét zsidók szállították a vérpadra. Zsidók üzérkedése vitte III. Napoleont arra, hogy Németországnak hadat üzenjen. Zsidó lelken szárad az orosz-japán háború, minden népek munkássztrájkjai zsidó agitáció műve. Zsidók csinálják a forradalmakat, döntik meg a trónokat, buktatnak minisztereket, ők állítják fel a kormányzatokat a nagy államokban: mindent a zsidók csinálnak.

• Mutatvány Dr. Bloch József: Israel und die Völker. Nach jüdischer Lehre 1923 : 830 old. c. posthumus munkájából, amelyet máshelyütt részletesen ismertünk,

A zsidókkal szemben megszűnik minden morális kötelesség. Ha Fordnak, a detroiti dollár-milliárdos autógyárosnak valaki azt mondaná, hogy hamis váltókat hoz forgalomba, bizonyára nekimenne életre-halálra. Az azonban egészen hidegen hagyja, hogy többszörösen kimutatták, hogy az általa antiszemita célzattal forgalomba hozott iratok („Cijon bölcseinek jegyzőkönyvei”) okatlan hamisítványok! Hiszen csak zsidók ellen agitál a hamisítványokkal. 1875-ben állította össze az első automobilt Márkus Sigfried bécsi zsidó mérnök, de pénzhiány miatt nem tökéletesíthette találmányát. Ford úr pedig, aki ezzel szerezte dollárjainak milliárdjait, zsidó világműveléséről és zsidó kizsákmányolásról regél.

A *titkos irodalomnak* hitvány termékei örökítik meg az utókor számára a zsidógyűlölet szellemi alapjait. Világhírű ponyvaregények, mint a „*Biaritz*” című, bizonyos Goedsche Hermann, a porosz Kreutzzeitung segédszerkesztőjének tollából, a szentpétervári *Ochrana* boszorkánykonyhájának vérfertőző szörnymunkái, vagy *III. Napoleon* ellen írott pamflettek *hazug jegyzőkönyvei*, vagy „*Zion bölcseinek titkai*” repülnek szerte a világon, hogy minden országok népeinek egészséges gondolkodását tönkretegyék. És hiába cáfoljuk, hogy ez mind szemenszedett hazugság. A nagy Montefiore Mózes szájába egy beszédet adnak, amit e lángszellem soha el nem mondhatott, mert a krakkói rabbigyűlésen, ahol szerintük elhangzott ez a beszéd, soha részt nem vett, sőt sosem járt Krakkóban. A beszédben állítólag felszólította a világ zsidóságát, hogy kommunizálja magának hatalmi erőszakkal az egyetemes sajtót. Hasonló hazugság, hogy Crémieux Adolf, a zsidó származású francia miniszter 1871-ben egy millió frankot tüzött ki a vén Vilmos császár fejére. Szerintük Crémieux *kiáltványt* küldött a világ zsidóihoz, amelyben kijelenti, hogy közeleg már a nap, amikor a Föld kincseit kizárólag a zsidók birják. Keresztény imakönyvekbe csempészve terjesztették azt a hazugságot, hogy az Alliance Israélite Universelle meghódítani akarja Galiciát, a kereszténységet száműzni saját országából, a földet és a munkaeszközöket kisajátítja és minden hatalmat kizárólag a zsidóság kezeibe kíván adni. Sőt Hirsch báró, Rothschild, Bleichröder, Mendelsohn neveit, nagy adományaik és milliárdos gyűjtések kapcsán is hirbe hozták. A keresztény imakönyvek természetesen elterjedtek az egész világon és mialatt jámborul imádkoztak a keresztény Galícia megmentéséért, ártatlan emberek ellen öklök emelkedtek . . .

A zsidó nemzet játszotta a történelemben azt a színjátékot, amelyben tetszésszerűen névvel ruházták fel a marionetteket. Eme kényszer-szerepében a zsidóságot hol a kapitalizmus hor-

dozójának, hol proletárnak tüntetik fel. Egyszer a kereskedelem improduktív tehetetlene, az ösfoglalkozások élődije, majd az „Internationale” vezére. És francia barát és német kém egyszerre! Lengyelországban „germanizálók”, Németországban hazaárulók, Párisban Drumont szerint „Bismarck bérencei”, Elzasz-Lotharingiában a berlini Kreuzzeitung szerint „francia spion” Max Nordau, Leon Daudet parlamenti beszéde szerint közönséges német kém, aki a világháború alatt a franciaellenes propagandát dirigálta Spanyolországból.

Egyszer forradalmi uszítók, akik Kossuthot és Mazzinit lázadásra csábítják, majd meg a cári zsarnokság ügynökeiként szerepelteti őket a német sovinizmus. Mikor 1891-ben a nagy orosz kölcsönt kibocsátották, Weber cseh képviselő uszító beszédet tartott a zsidók ellen, hogy nem vásárolják az orosz állampapírokat, mert a Rotschild-ház már nyilvánosan hadat üzent a Romanov-háznak. És ugyanekkor a berlini „Kreuzzeitung” szerint az orosz kölcsön nem egyéb, mint az internacionális zsidóság fegyvere a germánság ellen.

Aztán jött a legujabb dogma: Bolsevizmus és zsidóság egy. És ugyanakkor a „baloldaliak” hevesen támadják a zsidóságot, mert nem rajong az Uj-Oroszország munkáspolitikájáért.

Tovább. XIII. Leó halála után X. Piussal szemben Rampolla kardinális a lengyel zsidóság aknamunkája miatt bukott meg a választáson. És pszichopatológiai vizsgálatra szoruló réthorok állottak ki a piacra, hogy ezzel a hazugsággal izgassák fel a közhangulatot.

Midőn Giacomo Sacerdoti, a zsidó születésű modenai képviselő egyedül szólalt fel a Rómában megtartandó Giordano Brunó ünnepély ellen, a pápához közel álló „Osservatore Romano” így dicséri e férfit: „Ez a zsidó kifejezést mert adni szabadon nézetének és ezzel nem egy gyöngé akaraterejű és jellemetlen keresztényt megleckéztetett.” De ez nem tartotta vissza a bécsi „Vaterland”-ot attól, hogy ne gyujtogasson a zsidók ellen, mert állítólag az egész Bruno-ünnepélyt a zsidók szervezték a pápa ellen való tüntetésül. A bécsi „Vaterland” egyébként egyszerűen kijelenti, hogy „az antiszemitizmus a zsidó írók találmánya.”

Hasonló történelmi okfejtéssel már az ókor történetében is találkozunk. Az alexandriai követek Trója előtt azt vallották, hogy ártatlanok voltak a Claudius által zsidóüldözése miatt megbüntetett görögök. A zsidók okozták a nyugtalanságot, maguk sebeztek meg hitsorsosaikat, hogy bevádolhassák a görögöket.

Mily sötét árnyakkal ecseteli Leroy Beaulieu

Diszoklevél Dr. Blochnak a prágai Szent-Egyet disztagjává való választatása alkalmából.

az orosz zsidóság szerencsétlen sorsát. A nagy néptömegek leirhatatlan nyomorát, a kaftános, bolygó zsidó céltalan utait. S mégis, a keresztény sajtó a zsidó kapitalizmus tobzódásairól ír s azzal izgat ellenünk, hogy a világ gazdagsága a zsidók kezében van. Természetes, hogy a zsidó nem mutatja kifelé nyomora képét, mert erős családi érzésénél fogva vigyáz arra, hogy feleségét és gyermekeit a legnagyobb áldozatok árán rendszeren öltöztesse. Sőt a bő szombatok gyakran csaknem csak a hétköznapi éhezések gyümölcsei. Nem szólván arról, hogy Amerikában fel lehet sorolni száz olyan milliomost, Rockefellertól Fordig, akiknek pénzével meg lehetne vásárolni az egész földkerekség zsidóságának összes vagyonát.

Nem tréfabeszéd, hogy a *zsidók terjesztik a nyak- és tüdőbetegségeket*. Hogy mi gyógykezeljük, arról nincs krónika, de tudományos érvét újabb bűnünknek megkapjuk. A zsidók uralkodnak a divaton és felette érzéki voltuknál arra kényszerítik a szegény germán asszonyokat, hogy feszes és felette kivágott ruhát hordjanak s ezzel rongálják tüdejüket és torkukat.

„A német gyomrokat is a *zsidó nők által szerkesztett szakácskönyvek tették tönkre*.” Marhaállományunkat a száj- és körömfájás pusztította el s ezt is a zsidóknak köszönhetjük.

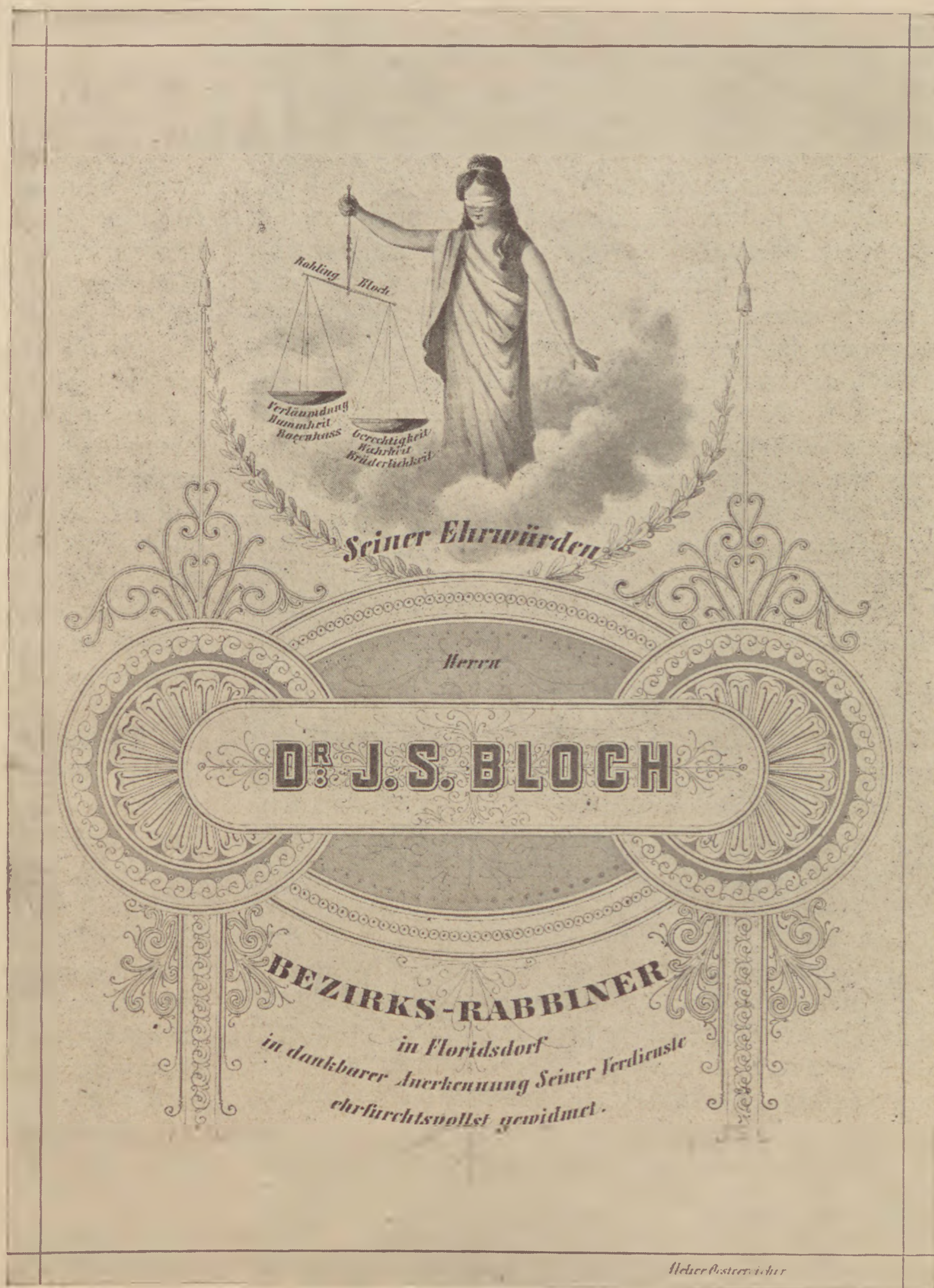
És szinte hinnünk kellene a történeti körforgásban, az örök visszatérés teóriájában. Mert *ugyanilyen módon emelte a vádak a római pogány csöcselék az első keresztények ellen*. Tertullian leírása szerint: „Minden bajért és szerencsétlenségért, amely a népet éri, a keresztényeket teszik felelőssé. Ha a Tiber kiszárad, ha a Nilus-áradás elmarad, ha nem esik az eső, ha földrengés, vagy pestis sujt, mindjárt hangos a dühöngés: *Oroszlánok elé a keresztényeket!* A keresztényeket üldöző helytartók a legnépszerűbbek a csöcseléknél.”

Mi hát az antiszemitizmus?

Angol moralisták alapították a „moral insanity”, azaz erkölcsi megbetegedés teóriáját. Ehhez hasonlít a „political insanity”-nek nevezhető korbetegség, amely előbbtől abban különbözik, hogy kevésbé örökölhető, inkább fertőző

és epidémikus jellegű. Az aljas hirnévhajhászás melegágyában érik és csirázik ki az új szellemi betegség magva, kiirthatatlanul meggyökeredzik és közveszélyessé válik orvosolhatatlan hatalmával. Az új társadalmi betegség szárnyakat kap fejlődésében a vezérek és vezetettek közötti örökös versengés által. Az ifjak erősödő radikálizmusa a vezéreket eltávolítani igyekszik helyükről. A vezérek helyt adnak az előrenyomulásnak, nehogy végleg elmozdítottassanak állásukból. Az esztelenség végül e borzasztó versenyfutásban valóságos örületté válik.

Az ekként fejlődő tömegörületről írja *Carneri* filozófus a „Béke könyvé”-ben: „A földön nem lesz addig béke, amíg emelt fővel jár az antiszemitizmus . . . Mindig születnek félelembe-
rek, akiket irigység és haszonlesés sorvaszt, a szorgalom minden tevékenységében magukra

Dr. Bloch egyik diszalbuma, amelyet a Bloch-Rohling-pör idejében kapott

nézve káros konkurrenciát látnak, amelyet le-
törni szeretnének és ha ez lehetetlen, a fajgyü-
lölet és vallásos intolerancia hazardjátékával
küzdenek ellene. A béke állama antiszemitizmus
mellett elképzelhetetlen és csak békés államok
biztosíthatnák a világbékét."

Hogy milyen fogékonyságot tanúsítanak a
tömegek és vezetők egyaránt az antiszemita
agitáció iránt, annak érdekes tanujele a hirhedt
Rohling tanár sikere. Rohling tanár 38.000 pél-
dányban osztja szét „A talmudzsídó” c. röpirat-
sorozatát, mire a prágai egyetem meghívja ka-
tedrájára. A prágai bíróság jegyzőkönyvei szerint
ezután 200.000 példányban fogyott el a rágalom-
könyv újabb kiadása, míg „A rabbiság vitája és
emberáldozata” c. műve 175.000 olvasót hálózott
be. Hasonló sikere volt a Pavly-féle Sulchan-
Aruch hamisításnak is, amelyre hercegek, grófok,
bárók, politikusok siettek előfizetni, hogy meg-
ösmerjék a zsidók titkos törvényeit. Az „Osser-
vatore Catolico” kisütötte, hogy „Berlin, Ham-
burg, Amsterdam, Kopenhága, Lemberg, Krakau
főrabbiái kimondották: „Zsidó törvény szerint
a Sulchan-Aruch fordítót mint a zsidó titkok
felfedezőit *el kell tenni láb alól.*” Később azon-
ban az antiszemita Vaterland is óva int „egy
Pavly nevű csalótól”, aki a zsidó titkok feltárásá-
val csal ki pénzeket a „jóhiszemű” emberektől,
holott a beigért Sulchan-Aruch már rég megje-
lent német és más nyelven is.

Izrael és a népek c. művemet azonban nem
vita-iratnak adom ki, hanem tájékoztató forrásul
azok számára, akik meg akarják ismerni a zsidó-
ság tanításának tartalmát, vallásának eszmét és
erkölcsének fenségét.

Jezsájás. (Középkori fametszet)

Hevesi Simon: Ezsaiás beszéde

*a gögös asszir nép bűnhődéséről és az üdv
és béke dicső koráról. (Ezsaiás X. 5.—XII. 6.)*

Hej Assziria, Assziria, haragom husángja,
kinek kezében sujtó dorong az én felindulásom.
Képmutató nemzetre bocsátottam és haragom
népére rendeltem, hogy martalékot ejtsen, pré-
dát ragadjon és megtiporja akár mint az utcák
sarát.

Amde ő nem így fogja föl és szive nem így
gondolja el, hanem végleg kiirtani! — ez van a szí-
vében és kipusztítani egy nem csekély nemzetet!
Hiszen úgymond: „Nem-e királyok egytől-egyig
az én helytartóim, nem-e olyan mint Kharkhemis,
Kalno? nem-e mint Arpad, Hamath? nem-e olyan
mint Damaszkusz, Szamaria? Amint elérte ke-
zem a bálványok birodalmait és képeiket, Jeru-
zsálemen és Szamarián kívül, amint elbántam
Szamariával és faragott képeivel: nem-e bánha-
tok el aképpen Jeruzsálemmel és bálványművei-
vel?”

Amde leend midőn az Ur befejezettnek
tekinti egész tennivalóját Cion hegyén és Jeru-
zsálemben, akkor számonkérésre veszi Assur
királya szive nagyraduzzadásának gyümölcsét
és szemei fönnhéjázásának pompáját, mivel-
hogy azt mondta: „Karom erejének mértéke sze-
rint cselekedtem és bölcseségem szerint, mert én
mély belátásra tettem szert, azért elmozdítot-
tam népek határait és készleteiket kifosztottam
és eltereltem mint a barmot a lakosokat. Elérte
kezem mint a madárfészket a népek vagyonát
és amint összeszednek elhagyott madártojásokat,
az egész földet összeszedtem és nem volt sehol
szárnyacsapkodó, csőrecsattogó vagy csipogó!”

Azonban vajon hát fennhéjázhat-e a fejsze
annak ellenében, ki vele hasogatni készül, vajon
túltehet-e a sarló azon, aki őt suhintja, mintha
a vessző suhintaná emelőjét, mintha bizony a
husáng emelné azt, aki nem fából való!

Azért az Örökkévaló Adonáj Cebaót kövér-
ségébe sorvadást bocsát és minden dicsősége
helyén föllobog a láng mint máglyatűznek lángja.
És Izrael Világossága tüzzé változik és Izrael
Szentje emésztő láng leszen és lobog és ham-
vaszt és megemészti utolsó tüskéjét és tövisét
is egy nap alatt és erdejének és rétyének pom-
páját elpusztítja, lelket és tetemet egyaránt
emészti, hogy olyan leszen, mint betegnek sor-
vadása; és erdejének maradék fája csekély
számú leszen; egy gyermek fölírhatja . . .

Amde azon a napon Izraelnek maradéka és
Jakob házának töredéke nem fog többé arra
támaszkodni, aki ütötte őt, hanem támaszkodik
az Örökkévalóra, Izrael Szentjére őszinte szív-
vel igazán. A Maradék Megtér — Jákob mara-
déka az Erős Istenhöz! Ha olyan lenne is néped
Izrael, mint a tenger fővénye, egy maradék
megtér belőle, a rászabott pusztulást előbliti az

erény. Mert pusztulást és kirótt ítéletet végez az Örökkévaló Cebaót Istene az egész földön.

Azért így szól az Örökkévaló Cebaót Istene: Ne félj Népem, Ción lakója Assurtól, ki vesszejével sújt és husángját emeli reád Egyiptom módjára, mert még egy röpke pillanat és enyész az indulat és haragom kitör rombolásuk fölött és csördít az Örökkévaló Cebaót Istene fölötté olyan ostort, mint aminő Midjan veresége volt Oreb sziklájánál s a tenger felé tereli és elviszi Egyiptom módjára. És megtörténik az napon, lefoszlik az ő járma válladról és igája nyakadról és szétpattan a járom kövérség mián.

— Ott terem Ajatban, áthalad Migrónban, Mihmasra feni már fegyvereit; átkeltek a réven; „Gibeá lesz hálótanyánk!” „Ráma retteg!” „Gibát Saul menekül!” „Emeld föl sivító hangodat, Gallim leánya!” „Neszelj Lajis felé szomorú Anatót!” „Megingett Madména, a gébim lakói futnak!” „Még ma Nóbban fogunk állást”, így rázza kezét Ción leányának hegye, Jeruzsálem bérce felé.

Ámde az Örökkévaló Adonaj Cebaót az Ur lenyesi a fakadó lombos ágat félelmes hatalommal s a sudár természetűek lecsonkítva, a kimagaslók alacsonyak lesznek és a geszt bozótja vassal lesz letörve és a Libanon virágzó pompájában ledül. Ekkor egy hajtás fakad Isai törzséből, sarj fejlik gyökeréből és leszáll reá az Örökkévalónak szelleme, a bölcsesség és belátás szelleme a megfontolás és a tetterő szelleme, az Istenismeret és Istenfélelem szelleme. És lelkesedése leend az Urnak félelmében, hogy nem szeme látomása után dönt és nem füle hallomása után ítél, hanem igazsággal lát ítéletet a szegényeknek és oktatja egyenességben a föld aláztatóságait, de megsújtja a földet szavának vesszejével és ajkainak lehellelével öli meg a gonoszt. És az igazság léssen derekának öve és a hűség oldalának átkötője. És a bárány a farkassal együtt tanyáz és a párduc a gödével legelész, a borjú, a kölyökoroszlán az ürüvel és egy kicsi fiú terelgeti mind. Medve a tehénnel legelész, egymás mellett hevernek kölykeik s az oroszlán mint a szarvasmarha szalmán lakozik. Kigyó odvánál csecsemő játszadoz s a vipera világító szeméhez tejtől vállott gyermek nyújtja ki kezét. Nem rontanak és nem pusztítanak többé egész szent hegyemen, mert telve lett a föld Istenismerettel mint a tengert vízfölszin takarja. És leszen azon a napon, Isai törzse ott áll, mint népek zászlója, feléje nemzetek törekszenek és dicsfény leend az ő nyugodalma! És léssen azon a napon, az Ur újfent kinyújtja karját, hogy birtokába vegye népe maradékát, mely megmarad Assyriából, Egyiptomból, Pathrosból, Ethiopiából, Elimaysból, Sineárból, Chamathból s a tenger szigeteiről. És zászlót emel a nemzetek felé és visszagyűjti Izrael kitaszítottjait és Júda szétszórtjait összetereli a föld négy széle felől. És meg-

Fra Bartolomeo : Jesaias (Firenze, Uffici)

szünik Efraim versengése és Júda vetélkedői kiirtatnak, Efraim nem irigyl többé Júdát és Júda nem vetélytársa többé Efraimnak. S a filiszteusok vállán röpülnek nyugat felé, együtt veszik birtokba Kelet fiait, Edom és Moab kezük rendelkezése alatt és Ammon fiai az ő követőik. És kiszáritja az Örökkévaló az egyiptomi tenger-nyelvet és fölemeli a Nilusra kezét szellemének félelmes hatalmában és szétüti hét patakra, hogy átkelhetnek rajta saruban. És emelt ösvény támad népe maradványának, mely fönmarad Asszurból, mint vala Izraelnek, midőn kivonult Egyiptomországból. És szólani fogsz az napon: „Magasztallak Istenem, hogy nehezteltél reám, elpihen haragod és megvigasztalsz engem; ime az Ur az én segítségem, bizom és nem félek, mert hatalmam és énekem az Ur, Ő lett nékem Segítségem!” És meríteni fogtok vizet örömmel az üdvnek forrásaiból és szóltok az napon: „Adjatok hálát az Örökkévalónak, hirdessétek Nevét, tudassátok a népek közt tetteit, hangoztassátok, mert magasztos az Ő neve. Zengjétek az Örökkévalót, mert fönségeset alkotott, tudva az egész földön ez. Ujongj és énekelj Ciónnak leánya, mert tebenned nagy Izraelnek Szentje!”

winemünde város egyetlen kis mozijában Palesztina-filmet hirdettek. Kevesen ültek a nézőtéren, de mind testvérek, mind egyetlen gondolat hívó rajongói. Egy fürtös hajú, kedves kis lány felénk nyújtotta a Palesztina-alap gyűjtőívét. Meleg hangulat, valami ritka harmónia füzte össze ezeket a világ minden tájáról összegyűlt embereket... Hirtelen két sorral előttünk, érdekes arcú, kissé exotikus külsejű férfi tűnt fel: Csernichovszky. Nagyon megörültünk egymásnak. A költő mosolyogva mentegetődzik, hogy egyenesen a hajóállomásról, gyűrött utiruhában jött el a filmhez, 24 óráig ült a hajón Swinemünde és Danzig között, ahonnan visszaküldték anélkül, hogy beengedték volna Lengyelország területére. Pedig sürgős dolga lett volna Varsóban, ahol új könyvei jelennek meg.

A filmen szemléltetően vonul el előttünk a hatalmas Palesztina-munka. Látjuk, hogy épülnek egész kolóniák rövid néhány év alatt és meghatott lélekkel figyeljük, követjük ezt a csodálatos fejlődést. És mikor lepereg a film és elhallgat a zongora, a kis, primitív nézőtéren elalszanak a lámpák, hangtalanul botorkálunk hazafelé a gyéren világított kis város utcáin. A távolból, a tengerpartról már int felénk a fény. Ott még van élet, a szállodák halljaiban még ragyognak a lámpák, de mi az égre nézünk a hűvös éjszakában és a sziklás haifai partra gondolunk, az épülő jaffai kikötőre, a Tel-Awiw, az új zsidó város mellett.

Másnap a tengerparton találjuk Csernichovszkyt. Kedves és közvetlen, széles gesztusokkal beszél, néha gyors mozdulattal végigsimítja fürtös szürkülő fejét. Kicsit elcsodálkozunk azon, hogy a szovjet elől elmenekült Csernichovszkyt nem engedték be a lengyel területre. De ma le kell szokni a csodálkozásról... Csernichovszky az orosz viszonyokról beszél. A rémület és borzalom ezer fokozatán vezet keresztül bennünket. Ugy látszik, minden, amit mi az oroszországi eseményekről hallottunk, csak halvány mása volt a valóságnak. Csernichovszky pedig ott élt e pokol kellő közepén. A szovjet behívta mint a cári hadsereg orvosát, sebesülteket kötözött, haldoklókat vigasztalt, lábadozókat segített vissza az életre és mégis 24 órán belül el kellett hagynia moszkvai otthonát, mert valamelyik szovjet-biztosnak túlságosan megtetszett a lakása. Törvény nem volt, minden felbomlott, az ember nem tudta, milyen apró szeszélyből vagy komoly elvből mérik reá a halálos csapást.

A tenger felől friss szellő simogatott, ünnepi, áhítatos szépség volt a természetben és Csernichovszky hirtelen a Fekete-tengerről kezdett

beszélni áradozva és melegen. A krimi félszigetről, a ragyogó kékségű égről, a meleg tengerről, a fényözönről, ami ott világít, a színekről, amelyek ott csillognak, mindarról a szépségről, amely szívéhez nőtt, amelyet gyönyörű héber szonettekben dicsőített, mert ez a szépség, ez a csillogás — orosz. Hiába szenvedett testileg-lelkileg, hiába bántották, sértették emberi és orvosi méltóságában — Csernichovszky a keleti tenger partján az orosz tenger szépségéért rajong.

A költő rapszodikusan beszél, — mint gyorsan perdülő film, úgy vonulnak el előttünk a képek, amelyeket néhány szóval odavetít...

— Egy izben még a háborúban nyugodt, szép napokat éltem, — beszéli. — Feleségemet és kis leányomat sikerült felvételnem az ápolónők közé (Oroszországban minden lehetséges) és csendben éltünk a front mögött. Egyetlen nagy szobánk volt. Négy részre osztottuk. Egyik sarok volt a dolgozószoba. Kár, hogy nem tartott sokáig. A csapatomat előre vezényelték a tűzvonalba. Ujra el kellett szakadnom a családomtól hosszú hónapokra. Máskor meg a szovjet valami katonai csapatát kellett Kievbe kísérem, én nem akartam a kaszárnyában hálni és miután tudtam, hogy a milliárdos Zlatopolszkynak, a nagy zsidó mecénásnak ott palotája van, amely mindig nyitva áll minden zsidó író és művész számára, oda telefonáltam, barátságos meghívásra számítva. A telefonon azt a választ kaptam, hogy ott nem lakik semmiféle Zlatopolszky. Erre Frischmannhoz, a héber poétához fordultam, akinek azelőtt szintén szép nagy lakása volt. Frischmannról aztán megtudtam, hogy az ő lakását is elvették és különben sem mert volna egy idegent befogadni, de meghívott, jöjjenek el a héber írók összejövetelére Zlatopolszkyhoz, akit a régi palotájának valami kis hátsó szobájába szorítottak. Mikor aztán éjjel elmentem a palotához, a kapus ijedt arccal mondta, itt nem lakik semmiféle Zlatopolszky. Én erősítgettem, hogy meghívást kaptam, mire nagynehezen beengedett. A házban egyik emeletről a másikra vezettek. Mindennütt ijedt arcok, kapkodás, suttogás. Végre mégis bejutottam Zlatopolszkyékhez. A nagy mecénás leánya, Sosána Percy fogadott, aki nem ismert rám. Ő is ijedten tudakolta a kívánságomat. Csak mikor megmondtam, hogy ki vagyok, olvadt fel a rémület és ijedtség körülöttem. Kiderült, hogy mindnyájan rendőrbiztosnak néztek az egyenruhám miatt és féltek, hogy azért jövök, hogy a héber írók összejövetelét mint valami szovjetellenes összeesküvést leplezzem le.

Csernichovszky tekintete körüljár égen és tengeren. Mintha ez a tekintet mitsem tudna arról, amit itt elbeszél. Derült, világos szemében nem vont sötét fátylat az emlékezés. Nem tudtam, a zsidó faj szívósságát, csodálatos regeneráló-

képességét csodáljam-e benne, vagy más, idegen hatásokat keressek a kissé szláv típusú arcvonások mögött. Hisz ő maga éneklí: „Idegen hajtás vagy te nemzedetben”. — Nem, nem idegen ő nekünk, csak élő példája annak a véresen komoly, csodálatos összeforrottságnak, amely az orosz zsidókat és az ő kegyetlen szülőföldjüket összefüzi. És ezek a hazájukhoz annyira ragaszkodó orosz zsidók ma már mind otthagyták Oroszországot. Elmenekültek a szovjet elől. Zlatopolszky családjával Frankfurtban él, Bialik, Csernichovszky Berlinben, az időközben elhalt Frischmann szintén német földben nyugszik.

A rettenetes zsidóüldözések, a véres pogromok nem tudták őket eltántorítani a földtől, amellyel összeforrottak, — de a nemzetközség, a szovjet uralma elől lassanként mind elmenekülnek. Berlinben új zsidó kulturcentrum támadt és zsidó poéták előtt új utak, új világok nyíltak meg. Belekapcsolódnak a világirodalomba, klasszikus írásokat fordítanak a megújított héber nyelvre, Csernichovszky éppen Swinemünde-ben kapta meg az Iliász héber fordításának korrekturáit, felolvas belőle és csodálatosan patog-nak a héber hexaméterek a Keleti-tenger partján. És csodálatos az a műgond, amellyel az egyes kifejezéseket latolgatja, mintegy kipróbál-gatva a szavak muzsikáját. Ilyenkor hallgat benne a melegszívű lírikus és megszólal a ritmus mű-vésze és a nagytudású filológus. Megdöbbenő a héber költő sokoldalú műveltsége, ahogy beszél-getés közben elkalandozik a klasszikus és mo-dern irodalmak legtávolabb fekvő területein, egyre visszatérve első szerelméhez, a héber poezishez, melyben Palesz-tina ege tükröződik.

De azért néha-néha elő-veszik a héber poéták lant-jukat és szomorú dalt pen-getnek rajta az ő tengerük-ről, az orosz égről, az ő hó-val fődött kupoláikról.

Én meg elgondolkozom azon, hány-szor is lehet el-venni a zsidóktól az ő ha-záját?

Csernichovszky szeretet-tel beszél budapesti látoga-tásáról a Mult és Jövő terv-bevett Csernichovszky-est-jével kapcsolatban. Mene-külő útján forró estékkel ünnepelték a nagy héber költőt Konstantinápolyban, Athénben, Szalonikiben és Szófiában egyaránt. „Mű-vész hazája széles e világ”. De mi kárpótolhatja a ha-zájából száműzött poétát elvesztett otthonáért?

Lenkei Henrik: Mózes

Bálványimádó hordák középett
Vérig üldöztél faragott képet.

Gyáva hunyászság száz torzalakja
Villámigédttől széthullt salakra,

Embercsinálta baromi rémek
Kalapácsszódon porba dülének

Am ugyanakkor szobrász te lettél,
Hősibb, hatalmasb más mindeneknél.

Nem volt még ereje soha művészeknek,
Mint mellyel művedet te gyúrtad, vésted,

Mintáztad, csiszoltad negyven nagy évig,
Eltúrted ezer gond jaj-küzködésit.

Sivatag útjain megtorpant lábad,
Vivódó homlokod ráncokba sápadt.

S mikor azt hitted, megvan a munka,
Javitva-javitni heved nem unta.

Sohse pihenve, sohse remegve
Pásztorok nyers népét formáltad remekbe.

Magasztos szobrod, hogy egekbe nyuljon,
Egyisten sugarán lángba boruljon.

Sem idő, sem vihar ki ne kezdhesse,
Szellemed vonásit le sohse vesse.

Romokba szétszórta csodálva lássák
Az örök nagymester szent alkotását.

Csernichovszky világhírű héber költő Swinemünde-ben jobbról dr. Vajda Béla és balról dr. Patai József

Róth Simon volt a neve és terenyei cedóke-gabe volt. De ha a római rémuralom idejében él: heródesi kényúri szeszéllyel süttet nyársba kegyvesztett, boldogtalan földi halandókat, vagy legalább is nérói göggel huzatta volna karóba az intésének ellenszegülő vakmerő plebejusokat. A spanyol Torquemada-mestertársának fogadta volna, s a nápolyi zordon Ferrante, szemlesütve szégyenkeznék — ha föltámadna — véres tettei láttán.

Igy csak terenyei cedóke-gabe volt, de a terenyei zsidó hitközség előimádkozóinak és sameszeinek jobb lett volna meg sem is születniök, mintsemhogy az ő fennhatósága alá kerüljenek. Sőt maga a főtisztelendő főrabbi úr, a kerületi főrabbi úr is, akinek Letenyén volt a székhelye — az is nem egyszer égő parazsakat érzett a rabbinátusi széke alatt, s ezeket a parazsakat Róth Simon sajátkezüleg kapargatta a szeretve tisztelt főrabbi úr diszülése alá, lévén Róth Simon gabe úrnak az a szentül vallott meggyőződése: „die Kile bin ich”: Lajos király büszke gesztusával hirdetett életelve, nemcsak a saját gyermekeivel, de a kile minden rendű és rangú fiaival szemben: „l'e-tát cest moi”; in der That bin ich der Tát — én, egyedül én vagyok a kile apja, parancsolója, főnöke . . . az történik, amit én akarok — Terenyén” s valóban ő volt az a férfiú, aki a hitközségi jegyzőnek egyik bátortalan megjegyzésére, hogy nem úgy irandó: „Préziusz”, hanem „praesident”, hideg göggel azt válaszolta: „Merken Sie sich Herr Sekretär, solange in Terenye ich der Cedókegabe bin, wird „Préziusz“ geschrieben . . . damit ist basta, es wird gekuscht . . .”

És kussolt is mindenki. Még Brumm bácsi, az öreg, mogorva és goromba chevre-liberer is észrevehetően megrezzent, ha Róth Simon bőmbölni kezdett: „Ich wer enk weissen, wenn men onfangen soll másiv horuách zu sógen, ob wenn ich will, oder der lüach” . . .

Szóval: kényúr volt Róth Simon, s jaj volt annak a boldogtalan hitközségi alkalmazottnak, aki eljátszotta a kegyeit. S könnyű volt eljátszani az ő kegyeit. A rabbira azért haragudott, mert voltak, akik szerették, a főkántorra azért, mert voltak, akik nem szerették, a másodkántorra, mert bariton hangja volt, a sameszre, mert a samesz fia egyszer meghuzta, veszekedés közben, az ő fia fülét, a másodsameszre, mert három leánya volt, a hitközségi jegyzőre, mert egy ízben ebéd után fekete kávé ivott . . .

Sötét, kegyetlen arcvonásai voltak. Sohase mosolygott. Nagy, brontesz alakú ember, ámde lopódzó, hiénaszerűen meggörnyedt, súnyi járása volt: egyszerre csak, észrevétlenül ott

termett, ahol senki se várta, a hitközségi udvar baromfimesző helyén, s rajtacsípte a saktert, amikor — ő világosan látta, előtte nem lehet letagadni — rákancsintott a csirkéthozó cseléd-lányra: le kell vágni, nem a csirkét, de azt a betyár saktert, „standepéde” el kell csapni . . . Betoppant az iskolába, két perccel nyolc óra után, Deutsch tanító még nem volt benn az osztályában: fel kell függeszteni . . . benyitott a főkántor lakásába este kilenc órakor, miért világitanak ilyen későn? s pogány lármát csapott, miért nem alszanak ilyenkor? Hjah persze: az Aranka kisasszony zongorázik, a Frau von Oberkantorint gyerekkorában az asztal körül kergették, ha este kilenckor nem klavérozott . . . de majd ő megtanítja őket, fűzfán fűtyülni . . .

Letenye hóhéra volt Róth Simon. Gabei kormányzása eddigi tiz esztendeje alatt öt főkántort, tizennyolc másodkántort s husz sameszt csapatott el. S az ő uralma megdönthetetlen, öt a gabei székről késsel se lehet levakarni. Választások alkalmával nagyszerűen tudott maga mellett agitálni, s a többség különben is belátta, hogy a cedóke-gabei állásra szívtelen ember való . . . Hova jutna a kile, ha a szegényüggyel jószívű ember foglalkoznék?! s ha valamikor a népszerűsége mégis megingottnak látszott, s a választás esélyei nem az ő javára mutatkoztak kedvezőeknek: Róth Simon egyszerűen eltépte a beadott szavazati lapokat, s magát kiálttatta ki egynehány lármás hivével cedóke gabenak. Lehetett volna rasekól is, de erre az állásra nem vágyódott. Miért nem? Világos felelet erre a kérdésre nincsen; maga Róth Simon, Terenye hóhéra, azt mondta: „Den Rasekol tróg ich in der Tasch”, a rossz nyelvek szerint azonban valának ennek néminemű más okai is. Róth Simonnak egy kicsiny, gyérforgalmú szatócsüzlete volt a Csapószeren, nyolc gyereke . . . egy idegen egyszer az üzletben foglalatostkodó egyik Róth-sarjadéktól megkérdezte: „Wie viele Geschwister seid Ihr, mein Junge?” — „Wir sind acht Geschwister, drei Knaben und fünf Mädchen . . .” — válaszolt a Róth-gyerek. „Und könnt Ihr von dem kleinen Geschäft leben?!” kérdé. újfent az idegen, mire a kis Róth ezt a feleletet adta: „Mein Vater is aber auch Cedókegabe bei der hiesigen Gemeinde”.

Amikor Róth Simon, a terenyei cedóke-gabe ott trónolt a hitközségi tanácsterem kurulusi székében: maga volt a megtestesült zordon-ság. Kegyetlen szigorúság ült a homlokán, a bozontos szemöldökei körül. Valamelyik szerencsétlen hitközségi alkalmazott szívetrepezítő kérvényben fordult az előljáróságához: sok gyereke van, nagy a drágaság, már koplaláshoz sincs több ereje, valami szerény segítségért könyörög. Róth Simon gúnyosan föl kacagott: „se-

gély!" „fizetésemelés!" „koplalás!" „sok gyerek!" umerjük már ezt a nótát! Egy megveszekedett garast se! menjen havat lapátolni! Miért nem lett püspök?! Koplal? Wie heisst, hogy koplal?! Libamájakat fal naphosszat! Ka call! Ellenkezőleg, ő Róth Simon, azt javasolja, le kell szállítani az összes alkalmazottak fizetését! Csupa naplopó egytől-egyig! Menjenek szélnek! Úgyis luxus: az egész kile, a rabbitól kezdve az utolsó sameszig! Neki ugyan nem kell az egész „szippsaft", ő el lehet templom és sakter nélkül, ő még jomkiperkor is csak szokásból és csak egy negyedórára megy el a templomba, mert ő fölvilágosodott s az ő Piroska leánya zongorázni tanul, a Dénes fia meg elsőéves orvosnövendék, a multkor boncolt is, s nem talált semmiféle lelket az emberi testben . . . Panasz merült föl valamelyik alkalmazott ellen: a multkor a másodkántor meg volt hülve, mincha idején Priesnitz-borogatásokat rakott a torkára, nem volt templomban: Róth Simon homlokára viharfelhők toltak: „el kell csapni!" Priesnitz-borogatásokat legfeljebb a rasekol engedhet meg magának! A samesz egy napon kéver-óvauszra utazott! Hát ebben a kileben már minden lehetséges! Fegyelmet a samesz ellen! A főrabbi úr „kettős" osztályzatot adott a tüvekol gézengúz fiának, aki őt tantárgyból elbukott a gimnáziumban: le kell törni a főrabbi úr szarvait! Wer zahlte denn eigentlich, er, oder die Kile?! Jegyzőkönyvi megrovást a főrabbi úrnak! Mboh! Mért legyenek reá tekintettel?! Mért, mert szónokolni tud?! Soll er e Paraplé machen! azért mert mindenféle „narriskát"-ot összefirkál valami külföldi tudományos lapba? Minek kell az Terenyén?! Menjen „professzornak" Breslauba! „Er redt so wie so e zaj lang in sei Drösche, dass mer alle mit ihm nach Breslau föhren! Soll er e Mediciner weren, er kenn so wie so nür e Krenk!" Száz szónak is egy a vége: Róth Simon Terenye hóhéra volt, Róth Simontól úgy féltek az összes hitközségi alkalmazottak, mint macskák a mennydörgős ménkűtől. Róth Simon jelenlétében még a szuszogásukat is visszafojtották, valószínűleg csak az orrukon át vettek lélekzetet, s még valószínűbb, hogy mindezeknél fogva mindennapos imádságaik sorába belefoglalták azt a halk, de meleg fohászuat is, hogy a gutának legyen néminemű dolga Róth Simon környékén.

De bizony, ez az óhajtasuk nem akart beteljesedni. Sőt! az Uristen — nem, nem az Uristen! — hanem a szót'n, a sátán nagyon fölvitte Simon hóhér dolgát az utóbbi esztendőök során. Valami főnyereményt üthetett meg, mert a szatócsüzletét föladta, egy gabonabizományos cég helyi vezetője lett, igen szép lakást rendezett be magának, sőt „Sprechstunden"-jei voltak, s a hitközségi alkalmazottaknak az előszobában kellett várakozniok, ha nála kihallgatásra jelentkeztek. S a kihallgatásnak rendszerint egy rövid

szóval vetett véget: „Marsch!" Reb Szimche Fleck, a harmadsamesz szerint, ez a sokatmondó szócska, Róth Simonra alkalmazva, rövidítése annak az őszinte óhajnak: „j Mach Smau".

Mióta előkelőbb lett Róth Simon — ha lehet — még kegyetlenebb uralmat gyakorolt a kileben. Templomba most már egyáltalában nem járt, sőt karácsony táján disznótort tartott s egy izben a saktert akarta kényszeríteni, hogy rituális módon sajátkezüleg vágja le az ártányát s mivelhogy a sakter ezt a parancsát megtagadta, fegyelmet indított ellene. A fegyelmi tisztázta ugyan a saktert, de a boldogtalannak mégse volt többé maradása Terenyén.

Volt Terenyének ezidőtájt egy cingár, panaszosképű, panaszosbeszédű, jámbor és természetesen sokat koplaló előimádkozója. Mőger Bernát volt a jellegzetes neve. Aránylag neki volt a legkevesebb baja a terenyei pasával, mert olyan alázatos és cincogóan-szerény volt szégyény, hogy még az orrára szálló legyet se igen merte lekergetni onnan. Neki tiz évi terenyei működése alatt csak vagy huszszor ordította Róth Simon a fülébe: „Mamzer benenide! Sie Slajfer, Sie Übertámter! Sie ongerissener Narr!" — s más hasonló kedvességeket. Elcsapni pedig őt csak négyszer akarta.

Mőger Bernát művésziesen tudott koplalni. Fizetésemelést sohse kért, élénk bűnbánást tanusított, mert négy gyerek apjává merészkedett lenni, mindenre használható volt, helyettesített főkántort, saktert, sameszt, pénzbeszedő volt, s Róth Simon nem egyszer magához is rendelte:

A belzi csodarabbi Marienbadban
Der Wunderrabbi von Belz Le rabbin thaumaturge de Belz

szőnyegporolásra, vagy más hasonló házi munkára, gyerek-bölcső ringatásra, vagy takarításokra. S mindezt Móger Bernát nagy alázatossággal, ellenszegülés nélkül megcselekedte s más honoráriumra az obligátos „marsch” elbocsátáson kívül sohse tartott igényt.

Jámbor, istenes lelkű férfiú volt Móger Dávid, aki talán csak a lelke legmélyebb zugában ápolta azt a néma reménységet, hogy egy napon majd egyszer mégis csak megjelenik Terenyén a Messiás, s az véget fog vetni minden rabságnak s széjjel fog tépni minden bilincset, s akkor talán, talán az ő asztalára is kerülni fog péntek estére két kicsi barchesz, egy szép adag paprikás ponty, amiből feleségestül és négy gyerekestül ehetik s egy pohár kóser bor a letenyei szőlőkből. Addig azonban tünni akart némán és hősen, mint a középkori vértanúk . . . Ám szegény ember szándékát boldog Isten bírja. Nagy baj zúdult Móger Bernát előimádkozó nyakába, fellegetes zivatar hirtelenül. A Béla fiából kész doktor lett: „Doktor der Medicin”, s hazajött Terenyére, látogatóba. Nagy esemény volt ez Terenyén, különösen lányos házakban. Majdnem hogy illumináltak a Béla gyerek tiszteletére. Móger Bernát másodkántor egyszeriben nagy énekművésszé lépett elő. A közvélemény egyhangúlag megállapította, hogy Katsmaróf, a híres kanizsai chaz'n: vinnyogó macska, hozzá képest.

A Béla doktert uzsonnákra invitálták és sűrű szentirási példálódzásokkal célozgattak rá, hogy „nem jó, hogy az ember egyedül legyen.” Róth Simon nem célozgatott, nem is adott uzsonnákat, hanem cselekedett. A Piroska lánya éppen férjhezadandó sorban volt. És igen csúf hajadon vala és semmi hozománya se volt. Mert Róth Simon elegánsan lakott, de pénzt nem adott, mert megtakarított pénze nem is igen volt.

De hát mire való a cedóke-gabe-i nagy hatalom?! Különben is a Béla gyereknek némi kötelezettségei is vannak a Róth Simon házával szemben, mert gimnázista diák korában korrepetitor volt a Róth Simon nagy számár fia mellett.

Tehát Róth Simon, a terenyei hóhér: az egyik chalemaujd szükesz napon ad audiendum verbum, maga elé rendelte Móger Bernát, terenyei előimádkozót. Móger Bernát elsápadt, mikor hirül vette ezt a meghívást.

— Meglátjátok, gyerekek — mondta a családjának — ebből baj lesz. — Dadogott, hebegett: úgy meg volt riadva.

Hogy is ne?! Hiszen mostanában nincs nagytakarítás, kis gyerek sincs a házban, bölcsőt se kell rengetni — mit véthetett? Mit akar tőle Róth Simon?

Rogyott léptekkel vánszorgott el a hóhér lakásához.

De Róth Simon most az egyszer kevésbé zordonan fogadta. Sőt székkal is megkínálta:

üljön le. Aztán minden csürés-csavarás nélkül rátért a tárgyra.

Parancsoló hangon közölte vele a tervét.

— Magának Móger, van egy dokter fia, nekem meg egy lányom. Nem szép, de házias, nincs pénze, de magát előléptetem főkántornak, a főkántort meg hátraléptetem másodkántornak. Egy hét múlva meglehet az eljegyzés. Ez ugyan rám nézve mesalience, maga ugyan nem érti, hogy ez mit jelent, de ez mindegy — a földolog: így óhajtom. Holnap hozzon feleletet. Most mehet.

Hát ez igazán szörnyű volt. Annál is inkább, mert a Béla dokter kijelentette, hogy nem evett bolondgombát, nem veszi el a gabe-Piroskát, annál kevésbé, mert neki már van menyasszonya Pesten.

Hajh! Minek is szül az ember dokter fiukat erre a bűnös világra?

Másnap hebegve-hápo-gva, szörnyű sorsának várakozó sejdítésével, nyögte el a választ Róth Simonnak: Móger Bernát, a világ legboldogtalanabb előimádkozója.

— Ich még, aber er, mein Sihn, der Dokter — er soll mir leben, er még nix, er kenn nix, er iz schon Chószén . . . — rebegte büntudattól roskadozva, letörten.

— Zó, fiacskám! er mégt nix! áách güt — mosolygott vértfagyasztóan Róth Simon — die Gájve wer ich ihm über den Hals lassen. Packen Sie sich, Sie betyár Vóter vün e betyár Dokter! Der will e Dokter sein, der iz e Sintér! Marsch vor meine Aujgen, fiacskám!

Móger Dávid érezte, hogy el van veszve. Amikor Róth Simon valakinek azt mondja: „fiacskám!” az: „kapórehindl.”

És úgy is lön. Ettől a perctől fogva Móger Bernát, előimádkozónak pokol lett az élete. Minden percben fegyelmit kapott. Fizetésleszállításokban részesült. Róth Simon egyenesen utijegyét bérelt rá, annyira utazott rá. A templomudvaron lehordta, utolsó lumpnak nevezte, minden lépését megfigyelte és megfigyeltette, elhíresztelte róla, hogy lopja a s'chita-pénzeket s hogy viszonya van a hentes szakácsnéjával. Szegény Móger Bernát úgy leromlott, olyan halvánnyá sápadzott, hogy a lélek is csak háltni járt bele. Éjszakánként fölriadt az álmából, hogy Róth Simon kopog az ablakon, egy nagy chaleffel fenyegetődzik . . . kiverte a veriték, remegett egész testében.

S egy sevouth estén kitört a katasztrófa.

A főkántor megbetegedett s Móger Bernát-nak kellett helyettesítenie. Ott állott a templomban, az előimádkozói pulpituson . . . szemben vele helyezkedett el Róth Simon, a terenyei hóhér. Mint valami villogószemű óriás Rigyó: úgy szegezte rá a zöldes-sárgán csillogó tekintetét...

Móger Bernát reszketett, minden tagjában reszketett. Az amugy is cincogó hangocskája

vibrált, omladozott, mint a kocsonya. A gondolatok mindjobban összekuszálódtak . . .

S a kidusnál, amikor magasra emelte a serleget: megtörtént a nagy szerencsétlenség. Móger Bernát összezavarta az imádság textusát. Más hálamondást mondott, mint ami erre az ünnepre elő volt írva.

S ekkor, ott a templomban, az egész „kól” előtt, Róth Simon, a hóhér, feléje ordított:

— Herunter mit ihm! Der ist doch mesügel!

Szegény Móger Bernátot úgy kellett hazavinni a templomból. Heteken át hagymázos víziók gyötörték. Csak lassan tápázkodott fel betegágyából, de — megzavarodott. Csöndes bolond lett belőle.

Naphosszat az utcákon ögyelgett, bárgyú mosolygással vértelen ajkai körött, — a kile nyugalomba küldte, valami csekély nyugdíjjal — alkonyi órákban az erdőkben bolyongott, borongó szlichesz melódiákat dudolgatott, gyikokat fogdosott, meg csiborokat az erdei tóban s eszelős motyogással súgta az ujjai közé szorított bogaraknak:

— Wirst'e sehn, er wet noch e mieszen Szoff einnehmen!

Az iskolás gyerekeket is elfogta az utcán, azoknak is azt súgta, nagy titokzatosan: Wirst'e sehn, er wet noch e mieszen Szoff einnehmen!

A templomban az utolsó padba ült, s a kijövő balbatimnak eszelősen, ravaszkas mosollyal sugdosta: Wirst'e sehn, er wet noch e mieszen Szoff einnehmen!

De hogy ki fogja azt a csunya véget megérni? azt Móger Bernát, a kile bolondja el nem árulta a világ minden kincséért se, ember fiának. Ha kérdezték tőle: ki lesz az? Még titokzatosabban mosolygott: „Er wet noch e mieszen Szoff einnehmen!”

Szánták is, nevettek is rajta. Csak Róth Simon nem szeretett vele találkozni. Az utca másik oldalára került, ha messziről meglátta. Oda is utána hangzott a monoton jóslás: „Er wet noch e mieszen Szoff einnehmen.”

Róth Simon tett is bizonyos lépéseket, hogy a Móger-családot távozásra bírja Terenyéről. De nem sikerült! Móger Bernát hallani sem akart erről.

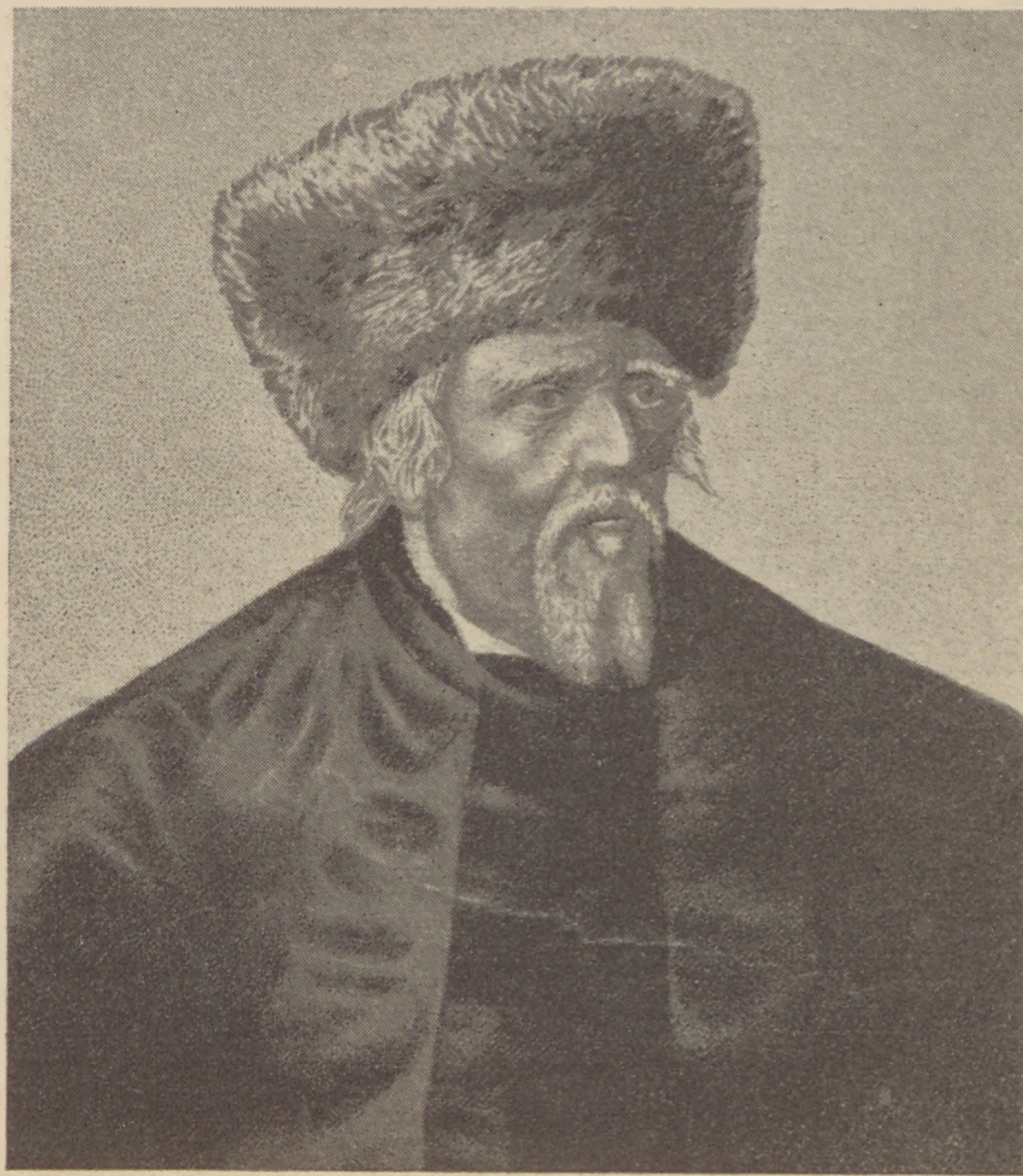
— Ich muss abwarten . . . — mormogta ilyenkor — er muss e mieszen Szoff einnehmen.

Róth Simon, a hóhér, hova-tovább csöndesebb hangon osztogatta a parancsait Letenyén. Még mindig goromba volt, de már jóval rekedtebb hangon pasáskodott.

Amikor a lányát férjhezadta — fényes esküvő volt a templomban — a kijövő násznéppel szembekerült a bolond Bernát, s vigyori, eltorzult mosollyal sugta külön-külön mindenkinek:

„Er wet noch e mieszen Szoff einnehmen.”

Róth Simon, a terenyei hóhér napról-napra jobban lefogyott. A fülébe vattát dugott, de így

A briszki csodarabbi

Der Wunderrabbi von Brisk

Le rabbin thaumaturge de Brisk

is hallotta: „Er wet noch e mieszen Szoff einnehmen!” Éjszaka hánykolódott a vánkosán, s a novemberi szél megzörgette az ablakát, s Róth Simon, fölriadva figyelt: „Er wet noch e mieszen Szoff einnehmen...” A gabonaüzlete rosszul ment. Elszámította magát, rossz, szerencsétlen spekulációkba bocsátkozott, s azt rebesgették a városban, hogy nem tud elszámolni a pesti cégnek a rábizott pénzekkel.

A Piroska lánya egy nap hazajött a férjétől. Válopört indított az ura ellen. A fiai elzülöttek . . . Az egyik sikkasztott, börtönbe került . . .

Egy márciusi szeles alkonyaton egy iskolás gyerek szaladt végig a letenyei nagy utcán. Szörnyű hirrel:

— A Róth Simon agyonlőtte magát.

S a csöndes Móger Bernát, a terenyei másodelőimádkozó titokzatos mosollyal motyogta tovább:

— Wirst'e sehn, er wet noch e mieszen Szoff einnehmen . . .

Megjelent a „Múlt és Jövő” kiadásában:

Kiss Arnold új könyve

A fekete Horovitz

és egyéb elbeszélések.

Az illusztris poéta-pap legszebb novellái.

Megrendelhető a kiadóhivatalban **Ára 6000 K**
IV., Révay-utca 14. Tel. 199—55.

olitika nélkül csináltam politikai hetilapot a zsidóságnak, megküzdve sok ügyel-bajjal, nehézséggel, dacolva kolportázsjoggal és egyéb veszélyekkel, míg végre lecsapott a politikai nemi- zis és a belügyminiszter 38204—

1923. VIII. számú magas rendeletével betiltotta a Mult és Jövő c. „sajtótermék” további megjelenését. Az igen szépen és tiszteletreméltóan kifejtett indokok szerint: „a Mult és Jövő oly kiméletlen tendenciával tárgyalja az eseményeket, hogy az a közrendre és közbiztonságra a legnagyobb mértékben aggályos.” Sőt annyira aggályos, hogy „külpolitikai érdekeink veszélyeztetésére alkalmas.”

Tudatában voltam annak, hogy nem vagyok politikus. Sőt mindig valami ösztönszerű irtózást éreztem azzal a csalafinta machinációval szemben, amely „politika” címen reáterpeszkedik az egész életre, háttérbe szorítva tudományt, művészetet, alkotást, kulturát. Világháború és ál-béke, szovjet és ellenforradalom, kurzus és különítmény, állami és egyéni akció, fehér, vörös és zöld terror, képviselőházi és népszövetségi frázisjáték, — ez mind politika, amit nem szerettem. De azt mégsem gondoltam volna, hogy annyira nem konyitok a politikához, hogy még a legelemibb fogalmakkal sem vagyok tisztában. Hogy például nem a „numerus clausus” és hasonló „törvényes” intézmények rontják az ország hírnevét, nem az egyetemi „események” és hasonló fajvédelmi akciók „veszélyeztetik külpolitikai érdekeinket”, hanem éppen a Mult és Jövőnek az eseményekről szóló „kiméletlen” kritikája. És nem az antiszemitizmuson élösködő lapok pogromos izgatása a békés munkájukat végző zsidó polgárok ellen „aggályos a közbiztonságra és közrendre”, hanem az ezekkel a féktelen uszításokkal és rágalomokkal az igazság tiszta vértéztetésében szembeszálló Mult és Jövő.

Hiába, nem vagyok politikus és bizonyára a belügyminiszter oldalán van az igazság. Abban pedig mindenesetre igaza van, hogy nem politikus eljárás megnevezni a gyermeket a maga nevében és kipécézni a dolgokat a maguk teljes és nem mindig ártatlan meztelenségében. Minden dolog vagy eset, bizonyos „kimélet”-re szorul. Eltekintve attól az ősrégi kipróbált közmondástól, hogy „mondd meg az igazat, betörök a fejedet”. A politikai tizparancsolat legelseje tehát: kiméld tenmagadat! Fölösleges nyíltan beszélni Hegedüsről és Héjjasról, vitézekről és nyomor-

gokról, királykérdésről és zsidókérdésről, hősökről és mártirokról. Kerüld óvatosan a kását, nehogy megégeds a szádat!

Ez az, amit nehéz megtanulni annak, aki nem született politikusnak. Pedig politika nemcsak a zsidóság külügyeihez kell, hanem belső ügyeinél jóformán még inkább. Akiben van egy szemernyi „politikai érzék”, nem fog zsidó kulturáról beszélni, amikor politikától visszhangzik minden berek és a zsidó hitközség is a politikai sebesültek és rokkantak hatalmi szanatóriuma lett. És akiben van némi politikai tapintat, az nem fogja az ódon héber nyelv miatt magára zudítani az összes izraelita és félizraelita napilapok és hetilapocskák bőszen haragját. Vagy mi-csoda „kiméletlenség” kipellengérezni egy kikeresztelkedett politikust, amikor volt hitsorsosai meg akarják választani nemcsak képviselőjüknek, hanem vezérüknek, sőt talán — hitközségi elnöknek is! Mire való betörni ünnepnaptárhoz a zsidó Kinizsik közé, akik hősi halottakkal a fogaik közt ropják a tüntető dervis-táncot? És az sem egészen politikus dolog, hogy egy poéta beszéljen a „siberségről”, ha mindjárt szegénybéllyegül akarják is rásütöni a zsidó kereskedők homlokára általában. Mi köze a poézisnek a kereskedelemhez? És mire való leckéztetni a gyűlöletet ébresztő zsidó törtetőket és pöffeszkedőket, perlekedni a rabbit, tanítót éheztető gazdag hitközségekkel és emberségre oktatni a jótékony-ság játékos sportlovagjait és kergetőző műlovarnóit, amikor hálásabb és könnyfacsaróbb szép strófákat zengeni a zsidó szívről és arról a tizenhatéves kis leánykáról, aki megható levélben közli a szerkesztő bácsival, hogy nagynénikéje szerencsésen megérkezett Braziliából és megajándékozta ezer dollárral, aminek az öröme a jószívű gyermek küld a szegény éhező egyetemi hallgatók részére nyilvános nyugtázás céljából — száz koronát. Nem hálásabb-e hizelegni „Izrael nagyjai”-nak, mint megmutatni a régi nagyság igazi képét? És ha az egyedül üdvözítő „pártpolitika” úgy kívánja, bűn-e ma hitvány árulónak bélyegezni azt, akit tegnap még méztől csepegő himnuszokban Mózeshez, Józsuához, Jezsajáshoz, Jeremiás és Jezekiel prófétákhoz hasonlítottunk! Hiába. Politika az politika! És talán árulásszámba megy az is, ha elárulják, hogy bizony minden orthodox és neolog zsinagógában a héber imakönyvből naponta reggel és este Cijon felépítéseért imádkoznak, holott Cijon felépítése orthodox és neolog ritus szerint egyaránt hazaárulás!

Három és fél esztendeig szerkesztettem a Mult és Jövő politikai hetilapját és amikor a betiltó miniszteri rendeletet kézbesítették, az első meghökkenés után, a megmaradt politikamentes

*) *Politika nélkül.* Harc a zsidóságért kívül és belül. Mult és Jövő kiadása. Ára 6000 korona. Megrendelhető a kiadóhivatalban VI., Révay-utca 14.

havi folyóirattal vigasztalódva, megpróbáltam rezignáltan visszapillantani erre a korszakra. Nem azért, hogy adatokat gyűjtsek gyászbeszédre egy halott „sajtótermék” fölött, amely remélem, fel fog támadni, hanem hogy egy-egy dokumentummal megrögzítsek egy-egy pillanatot ebből az izgalmas és izzó időből, amely a zsidóság belső életét acélosabbá kovácsolta. Mert a „kurzus”-nak ez a periódusa a magyar zsidóság történetében valóban páratlan és olykor-olykor szinte káprázatos volt belétekinteni. Mintha fülünkkel hallottuk volna a történelem sodrának zuhogását és meztelen mellel, lihegő erőfeszítéssel kellett uszni az ár ellen.

Olykor felvetette a hullám azokat, akik az árral usztak és azokat, akik alámerültek a háborgó vizekbe, hogy hiú gyöngyöket halásszanak — és a lélek megtelt undorral és megvetéssel.

És olykor összeverődött a partokról a „mentők” éneke, amint saját hangjukban gyönyörködve zenebonás kórusban zengték: „a zsidó a vízbe full! a zsidó a vízbe full!” — és ezek is úgy tűntek, mint akik a megfulladtak ékszerei után hadonásznak az éj sötétjében . . .

Olykor pedig láttam, amint a vizek lecsendesednek, a vihar elül és a fészekbe visszatért galambok újra kirepülnek és csapongó szárnyakkal és hűtlen turbékolással eltűnnek a sötét messzeségben . . .

Ilyen éjjeli vízióban támadt ez a vers, a lankadó harcok szomorú elégiája, új harcok sóvárgásának fájdó sóhaja.

LÁTOMAS AZ ÉJFÉLBEN

Rámsúlyosodott az éjjeli csend,
Az Urnak keze halkan rámpihent.
És volt hozzám Istennek szava: „Lásd!
Ez itt a nép, mely gyilkol látomást!
Prófétaölő, korcs, kemény nyakú,
Szíve igék előtt bezárt kapu,
Nemese kapzsi, nagyja csőcselék,
Beszédes papja hizelgő cseléd . . .
Bűzös zsigert áldoz az áldozár
S lesik, hogy füstje értük égbe száll,
Aranyat, ezüstöt adtam nekik
És aranyukat Baalnak lengetik . . .
S ha jönnek Hozzám s megtöltik csarnokom,
Imájuk álnokság az ajkukon . . .
Bús romjaimról fohászt zengenek
Bús romjaimhoz cudar hűtlenek . . .
Ha templomukban zúg zsoltárszavuk,
Bezárom egem, ledörgöm: „Hazug!”
S mit kér könyörgve, hallgasd, jámbora?
Legyen bő zsirja, husa és bora!
Koncert vonitnak, mint éhes ebek,
Nem érzik. Én is vérzek, szenvedek . . .
Mind magáért sir, magáért nyöszörög,
Nem érzik: Nékem is fájdalom örök,
Én is sirok, mióta sir a Rom,
És gyászol a szent Olajhegy-órom,

Zokogva bolygok mennyek rejtekén,
S minden sebüktől sajgok, égek Én . . .
Könnyezem a könnyet s vérezem a vért, —
Ki imádkozik Megváltásomért? . . .

Te pedig, némulj el, ember fia!
Pusztába vész itt Ige, prófécia,
Fojtsd torkodba, ha kitör, a szót,
Virágot sebez itt giz-gaz, bozót,
Pálmára kúszik dudva és csalán, —
Ezeknek lennél látnokuk talán?
Szorítsd be öklöd, húnyd be szemed,
Mig haragom mindent el nem temet! . . .

Igy szólott hozzám Adonáj szava,
Midőn rámsúlyosodott az éjszaka.
S én az éjbe burkoltam arcomat:
„Uram, engedd harcolni harcomat! . . .”

A „Politika nélkül” tartalma:

Bevezetés	3
Politika nélkül	9
„Miért háborognak a népek?”	16
Guttman bárók mauzoleuma	21
Nyugalom a holtaknak, béke az élőknek!	29
Krausz László sirján	38
A tíz pont és a tíz parancsolat	43
Igenis az a kérdés Löw Immanuel bebörtönzése	46
Személyes ügyben Válasz Szabó Deszönek	49
Nemzet és nemzetköziség	56
Vitézek és nyomorgók	62
Kiss József a „ghettoépítő”	66
Zsidó hősök két bőröndben	77
A „lármás” és a „csendes”	80
Válasz némi ferdítésekre és koholmányokra	83
„Legitim kereskedelem”	87
Ilegedős és Iléjjas	90
„A koronás király parancsát	94
„Mi közünk hozzá?”	99
Emberséget a jótekonyságban!	102
Két levél és egy szelíd megjegyzés	107
Királykérdés — Zsidókérdés	111
Hogyan sztrájkoltak a tanárok?	117
Beszéljünk egyszer a siberekről!	121
Tollhegyről	121
Az sem volna csoda, ha így szóltak volna Goldbergerék	121
„Kultúra és faji hagyományok”	126
Megkaptam a forgalmiadó-ívet	127
Jezsaiás próféta mint pesti rabbi	126
Három arekép alá	132

A Zsidó Írások III. könyvének tartalma:

Kiss József, a zsidó költő	3
Bialik Budapesten	18
Zsidó kultúra	27
Hers Leib	32
„Gyöngyház, hej, ha leszakad!”	39
„Micva-tánc”	43
A zsidó szerelem szimbóluma	49
A zsidók mint faj és kulturnép	56
A zsidó kultúra centrumában	75
Két modern makáma	91
Kavarodás a zsidó temetőben	101
A csortkovai csodarabbinál	103
Kitértek és kitérendők	109

HOLLÓ MÁRTON: KÉT ÓRÁVAL ELŐBB . . .

— Szabadulás a japán pokolból. —

Einstein tanár, a relativitás elméletének nagy tudósa, bejárta a művelt világot, s a kultúra fővárosaiban lelkes ünneplések közepette mutatta be a tudományos ihlet új, szerencsés felfedezéseit. Méltó élet-társával, Einsteinné asszonnyal járta a különböző világrészeket, mindenfelé igazolva, hogy a tudomány géniusza nem vizsgálja előbb sem a vallását, sem a fajtát annak, akinek a bölcsőjébe isteni ajándékkul a lángelmét is elhelyezi. És a világempóriumok emelkedett szellemű közönsége sem találta kisebbnek a tudományos eredményeket, csak azért, mert Einstein tanár, a kiváló zsidó hozta őket napvilágra.

Igy került el Einstein professzor úr a messze Keletre is és így került össze Shanghaiban minden nemzetbeli hölgyek és urak között, a tiszteletére adott lakomán asztali szomszédságban R. Moll Teréza szavalóművésznővel, akit érdekes sorsa két évvel ezelőtt vitt el Kinába, urával, dr. Renner Sándor orvossal. Épp az ő közvetlen beszámolójából értesülhettek a Mult és Jövő olvasói Einsteinék shanghai tartózkodásának megkapó epizódjairól.

R. Moll Teréza eddig csak Kinából adott számot lapjaink útján színes és gazdag megfigyeléseiről. Most már a bűvös Japánról is tud regélni, megjárta már

R. Moll Teréza, Shanghaiban élő művésznő. (Japán felvétel)

Kelet szigetországát is. És amit elbeszél és ami vele Japánban megesett vagy meg nem esett, az egészen rendkívüli eset. Hallgassák meg figyelemmel, bizvást feszült érdeklődéssel, olyan különös, mint valami mese. Mese: A Végzetről és a Gondviselésről . . .

*

. . . Junius végén kedves angol tanárcsalád, Drake-ék Shanghaiból vakációzni mentek Karnizavába, Tókió mellé, a legfinomabb japán fürdőhelyre. Oda viszik magukkal a shanghai társaság kedvencét, a budapesti művészasszonyt, aki örömmel kapott a meghíváson, hiszen Japánba, új tanulmányra, új élményre nyílt meg neki a varázsajtó s árnyas, virágos tündérhelyen merülhetett el szavaló- és zeneművészetébe manillai körútja előtt. Négy napos út, tengeren Kobe-ig, aztán vasutazás a Nagoya, Osaka hegyvidékén át. Vagy negyven állomás, ki győzné számon tartani.

Pompás a villa, Drake-né apjáé, a tókiói egyetem tudós professzoré, a vendégszeretet gyöngédsége is elragadó, Tokióból gyakori a vendégjárás dinére, kirándulások lávával kirakott ápoltságú utakon, aztán meghitt pihenő élet, üdítő hűsölés a shanghai kánikula helyett, sőt, ha esős az idő, vagy leszáll az est, a melegebb öltözködés is kívánatos. Sőt, mily igézően zsongitók az esték a „kandalló tüze” mellett a mahjong-játékkal szórakozva, vagy Longfellow-t olvasgatva. Hallgassák csak, pazar a kilátás is vad azaleás festői hegyekre, s a hatalmas Asamára, szakadatlanul füstölő kráterével is mindig ott van a villalakó szeme előtt . . .

Julius 23-ikáról, Karnizavából, a japán fürdőidillről így rajong egy levél, az egyetlen ide érkezett levél. Junius végétől harmadfél hónapra határolódott Drake tanárék vakációja, szóval úgy bele szeptember első harmadába.

És augusztus 31-ikén mozdul meg a föld Japán aiat. És a Reuter szikratávirói már más csudákat mesélnek bűvös-bájos Nipponról, Tókió és Jokohama rémnapijairól, egész vidékek végpusztulásáról.

Mit érezhettek szerte a világban, akiknek kedveseik Japánban élnek? Mit érezhettek, akik itt Pesten tudtak Renner Teréza kivételes, regényes életétől kapott japán nyaráról? Szülők, testvérek, egyéb rokonság, s a többi hívek?

Hány elfehérült arc, rémült szem meredt egymásra, vagy mimelt nyugalmat, eltitkolt, halálos szorongással? . . .

A többiről ime három kis fejezet.

1.

Napok mulva egy magántávirat Shanghaiból. Kerülővel Berlinen át. Nincs semmi baj, épségben vissza, haza érkezett! . . .

2.

Pár nappal ezelőtt tíz sor egy pesti fiúcskához a Japan Mail Steamship Co gőzösének exotikus, ormóttalan Buddha-szobros, térképes, francia-angol menüs levélpapirján.

RENNER GABI gimnazistának

BUDAPEST VII.,

Hungary, Europe

Damjanich-utca 44.

Kedves Gabi, két nap mulva megint Shanghaiban vagyok édes apánál és hogy két órával a nagy földrengés előtt Jokohamából elutaztam, az

Isten nagy csudája. Mind a két város, Tókió is, lángokban. Kedves embereimmel Kyotóba mentem, ahol szép órákat töltöttem, s a földrengést csak gyöngén éreztük. Innen Kobeba jutottunk, ahol hajóm, a Nikko Maru várt és csak itt halottam a szörnyű szerencsétlenségről. Csókolj meg mindenkit helyettem. Téged forrón ölel a szívére

Moji 3/IX. 23.

Tercsi mami.

3.

A The China Press szeptember 7-iki száma hosszabb cikkben számol be azokról, akik Kinából voltak Japánban, s a katasztrófa áldozatai lettek. És megemlékezik Mrs. A. Rennerről is, aki Jokohamában kiszállva Komor Györgyék vendége volt. Barátnője, Komorné melegen kérlette, hogy legalább még egy napig maradjon . . .

*

Nem maradt, tovább utazott, nem teljesíthette kedves barátnője óhaját, akit néhány órával később az égő romok alatt a szintén omladékok közt vergődő férje szemelátlára érte a legtragikusabb halál.

Ha Teréza asszony csak egy pillanatra meginog, ha nem siet az urához, aki betegei mellett egész nyáron át a fullasztóan tüzes Shanghai rabja, (mit érezhetett az is, amíg biztosat nem tudott!), ha véletlenül kettesben együtt vannak Jokohamában, ki tudja nem engednek-e szegény, szegény Komor Györgyné szíves marasztalásának?! . . .

R. Moll Teréza a Mult és Jövőben most közölt japán arcképét ezzel a dedikációval küldte haza: „A katasztrófából való szabadulás után, hogy Sándor harmadszor talált rám“.

Először, valamikor legelőször, aztán nyolc évi háborús és hadifogságos hányattatás végén és hát harmadszor: most, a borzalom elkerülése után . . .

ZSIDÓ HUMOR

Ha a zsidó humor terméseit összegyűjtjük, azt hiszem első helyet kell adni a néhai szatmári rabbinak, Mandelbaumnak, aki abban az időben került Szatmárra, amikor ez a város még nem volt a Tórának és a zsidó hagyományoknak olyan erős mentsvára mint ma. Aki most ellátogat Szatmárra, elragadtatással látja a hitközség nagyszerű fejlődését és a szinte napról-napra szaporodó zsidó intézményeket. Mandelbaum rabbi annak idején csak szidni tudta a községét. Tette pedig ezt magánbeszélgetésben és a szószéken, szombaton és hétköznapon, de mindig bizonyos fölényes humorral, amelyben a jeddés mögött mégis csak szeretetet is lehet sejteni.

SZATMAR ÉS SZODOMA

Ez a város — mondotta egyszer Mandelbaum rabbi — megérdemelné, hogy elpusztuljon, hogy Isten felfordítsa mint egykor a bűnös Szodomát. Csakhogy éppen ez a baj, hogy Szatmár pontosan a felforgatott Szodoma fölött fekszik. És ha Isten felforgatná Szatmár alatt a földet, akkor nem nyerne semmit, mert akkor újra felszínre kerülne a régi Szodoma.

SZODOMA ALAPSZABÁLYAI

Mikor egyszer egyik intézkedésével szemben a hitközség az alapszabályokra hivatkozott, Mandelbaum rabbi így felelt:

— Mi az a szatmári alapszabály? A szodomai hitközségnek volt egy könyve, amely az alapszabályokat tartalmazta. Mikor az Isten felgyújtotta Szodomát, elégett ez a könyv is és megperzselt lapjait széthordta a szél. Néhány lapja ide sodródott Szatmárra és ebből csinálták az alapszabályokat.

TI BECSÜLETES EMBEREK VAGYTOK

Egy Kol-Nidre-estén így kezdte prédikációját:

— Rabószój, ti becsületes emberek vagytok, ti nagyon becsületes emberek vagytok, ti túlon túl becsületes emberek vagytok.

A közönség megdöbbenve hallgatta ezt a különös beszédet.

— Ti csodálkoztok — folytatta — hogy ezt mondom rólatok, amikor mindig csak szidtalak benneteket. Tudjátok meg hát a magyarázatot. A Talmud szerint Rashesónókor a Sátán összegyűjti Izrael fiainak bűneit és lerakja az Uristen trónusa alá. „Ime ilyen a Te kiválasztott néped“, mondja vádló hangon. „Majd beszélünk róla Jómkipurkor“ feleli az Ur. Közben van a tíz bűnbánó nap, Izrael fiai megbánják vétkeiket és az Ur trónusa alá lerakott bűnök megsemmisülnek. Jómkipurkor jön a Sátán, és látja, hogy a bűnök eltűntek, keserűen kifakad: „Izrael fiai tolvajok! Ellopták a bűnöket a Trónus alól!“ Erre mondja az Irás: És azon a napon kerestetik Izrael vétke és nincs sehol. „Ti azonban — folytatta a szatmári rabbi beszédét — ti becsületes emberek vagytok, ti nem vagytok tolvajok, ti nem lopjátok el a vétkeiteket a Trónus alól, ti nem tértek meg a tíz bűnbánó nap alatt sem.“

ÉS MILYEN KUTYA MAGA! . . .

Egyszer meglátogatta a rabbit a hitközség elnöke. Mandelbaum rabbi szokásához híven szidta a hitközség tagjait, hogy zsugoriak, hogy nem törődnek a szegényekkel, nem áldoznak az intézményekre. Az elnök buzgón segített a szidásban és a régi jó időket emlegette, amikor az emberek egészen mások voltak. A rabbi csak hallgatta egy darabig, aztán hirtelen félbeszakította ezekkel a szavakkal:

— Ün wos manen Sie, wos für e Kelev sennen Sie! (És mit gondolsz, milyen kutya maga!)

MIN ALL SZATMAR?

— Három dolgon áll a világ — mondja az Atyák fejezeteinek egyik szakasza — az igazságon, a jogon és a békén. Ha ez a három dolog tartja fenn a világot — fűzte hozzá egyik prédikációjában Mandelbaum rabbi — akkor min áll Szatmár? Az igazságon? Mindenki hazudik itt. A jogon? Mind csalják egymást. A békén? Folyton veszekednek. Hanem a felelet a következő: Van itt két párt, az orthodox és a haladók. És ezek folyton civakodnak. Az orthodoxak azt mondják a haladókról, hogy istentagadók, gyehennagyü-mölcsök, hitszegők, stb. A haladók meg azt mondják az orthodoxokról, hogy csalók, zsugoriak, képmutatók stb. És mindkét párt igazat mond — és ezen az igazságon áll Szatmár.

KRÓNKA. ÉS ÖZEMLE

MEGHIUSULT PUCSKISÉRLET AZ ORSZÁGOS IRODA ELLEN

— A VI. községkerület viharos gyűlése. — Mezey
Ferenc visszavonta lemondását. —

— Kiküldött tudósítónktól. —

A községkerületeknek rég nem volt olyan viharos és izgalmakban izzó gyűlése, mint az október 31-iki képviselőtestületi ülés, amelyre szokatlanul nagy számban jelentek meg a meghívottak. A gyülekezés csendben folyt, de a csendben érezhető volt a vihar előtti komor hangulat. Mindenki a nap eseményéről beszélt: Mezey Ferenc lemondásáról. Találgatják az okokat. Miért? Hogyan? A beavatottak felháborodva emlegetik azokat az oldaltámadásokat, melyekkel bizonyos „miessmacherek“ az Országos Iroda erőit bémítani igyekeznek, hogy aztán magukhoz ragadhassák a hatalmat. Különböző csoportok veszik körül Mezey Ferencet; kapacitálják, vonja vissza lemondását. Mi is történt tulajdonképpen? Az egyik csoport rögtönzött „előadója“ humorosan kifejti:

— A dolog igen egyszerű. A Pesti Izr. Hitközség elnökét akarják felhasználni eszközül, hogy az Országos Irodát átsempésszék a Sip-utcába, hogy innen lehessen érintkezni a kormánnyal, ami a változó kurzus mellett igen szép perspektívát nyit meg bizonyos ambíciók számára. A nyolcvanhat éves Mezey Mór nem tudott ellenállni a hosszú és kitartó ostromnak és beleegyezett abba, hogy alapszabály ellenére melléje másodelnöknek dr. Lederer Sándort válasszák meg, „cum jure successionis“, míg második másodelnöknek Mezey Ferenc maradna, aki 35 éves tapasztalataival egyedül érti az Iroda teendőit, tehát mint munkaerő nélkülözhetetlen, a „koved“-ot ezután bekebelezik a Sip-utcába, ahol csakhamar megszólal majd a hivatalos „hitközségi trombita“, hogy halleluja, halleluja! Új korszak virrad a zsidóságra! Csindaratta, bum, bum, bum! Mezey Ferenc azonban nem szereti a macskazenét és nem akar annyi évtizedes önálló munka után a Sip-utcába járni hivatalba és mindennapi hódoló misére vagy misebérachra. Azért inkább lemond mindenről, egyék meg maguk a kárusz-bizottsági főst-jiüket egyedül! . . .

A „magánelőadó“ magyarázatait félbeszakítja az elnöki csengő. Mindenki elfoglalja a helyét. Elnökül közfelkiáltással Mezey Mór választják meg, akin cseppet sem látszik meg a 86 esztendő súlya. Frissen, energikusan körültekintő szemmel és éber figyelemmel vezeti az ülést. Röviden beszámol az eddigi munkáról, majd áttér a napirend legfőbb tárgyára, a választásra. Egy előző „jelölő bizottság“ javaslatát olvassa fel dr. Gábor Gyula, mely elnökül ajánlja Mezey Mór, alelnöknek dr. Lederer Sándort és dr. Mezey Ferencet. Az utóbbi névnek hallatára a jelenlevők felállnak a helyükről és percekig tapsolják Mezey Ferencet. „Éljen! Éljen!“ hangzik mindenfelől. Mezey Ferenc feláll és rövid szavakkal bejelenti, hogy ő már írásbelileg is beadta lemondását, kéri tehát, tekintsenek el az ő jelölésétől, mert ő azt semmiképp sem fogadja el. Ajánlja maga helyett dr. Baracs Károly ud-

vari tanácsost, a budai hitközség nagyhírű elnökét. „Negyvenhárom éve szolgálom a zsidó ügyeket, de egész pályámon nem találkoztam olyan vezetésre termett, nobilis, lelkes és áldozatkész férfiúval, mint Baracs Károly“. Az összes testületi tagok meleg ovációja közben emelkedik szólásra Baracs Károly. Szerényen elhárítja a megtiszteltetést. Szerinte az alelnöki állás egyesegyedül Mezey Ferencet illeti meg és ha semmiképp sem akarja vállalni, jelöljék Székely Ferencet.

Dr. Patai József szólal fel ezután: „Nem vagyok hive — úgymond — a személyi kultusznak, mindig hangoztattam a kritika jogosultságát. Mezey Ferencet sem vettem körül soha hizelgő himnuszokkal. Aki a zsidósáért dolgozik, kötelességét teljesíti és viselni tartozik a köz bírálatát. De itt úgy látszik másról van szó. Valami lappang a bokornak mögötte („Ugy van!“ „Ez az!“) és nekünk képviselőtestületi tagoknak jogunk van kérdezni, mik azok a kulisszatitkok, amelyeket itt rejtegetnek. Miért mondott le Mezey Ferenc, akinek a munkaerejére, tapasztalataira, energiájára oly nagy szükség van a mai súlyos időkben? Kik és miért kedvtelenítették el ezt a férfit, aki negyvenhárom év önzetlen munkáját szentelte a felekezletnek? Még hivatalos leveleinek posta portóját sem lértette meg a zsidóság! Itt egy szisztematikus kikacsoló manőver folyik mindazok ellen, akik nem tartoznak egy bizonyos klikkhez. Akiket azelőtt felekezeti fővezérekül dicsőítettek, hirtelen fölöslegessé degradáltak. Most Mezey Ferencen a sor. Ilyen hálátlanság láttán csakhamar általánossá válik majd a meggyőződés, hogy a zsidósáért dolgozni itt nem érdemes! Nekünk szükségünk van a zsidó energiákra és nem dobálózhatunk velük szeszélyes kedvünk szerint. Látni akarunk tisztán, csakugyan távoznia kell-e Mezey Ferencnek, vagy inkább azoknak kell levonniok a konzekvenciákat, akik ezt a csunya aknamunkát megindították?“

„Éljen Mezey!“ zúgott köröskörül. „Nem fogadjuk el a lemondását!“ Dr. Lederer Sándor felszólalásában magyarázni igyekezett az előzményeket. Nem akar maga mellett hangulatot csinálni, de ő az Országos Iroda érdekében tartotta szükségesnek a Pesti Hitközséggel való szorosabb együttműködést. „Szavazzunk!“ „Szavazzunk!“ kiáltják egyre többen. „Nem kell két alelnök!“ „Mezey Ferenc elvégzi egyedül!“ Az elnök szavazat alá bocsátja a kérdést, egy vagy két alelnököt válasszanak-e. A képviselőtestület óriási többséggel, szinte közfelkiáltással, az egy alelnök mellett dönt. Mire dr. Lederer Sándor bejelenti, hogy a jelöltségről lemond! „Most már felesleges!“ kiáltották közbe. „Azt hittem — folytatja dr. Lederer — hogy a községkerület súlyt helyez az én „közreműködésemre“. „Tévedett!“ „Nagyon is tévedett!“ „Tévedni emberi dolog“ kiáltják feléje többen! „Hát tévedtem, tévedtem“ ismétli Lederer dr. nagy zavarban és leül. Utána Szabolcsi Lajos dr. szólal fel: „Miután én híven követem dr. Lederer elnök urat („Tudjuk miért! Nagyon jól tudjuk!“ „Beszélünk még erről is!“ „A Leib-journal!“ kiáltják feléje gúnyosan) és miután dr. Baracs Károly öméltósága ugyanis már az előértekezleten kijelentette, hogy előjárósági jelöltetésemet inkompatibilisnak tartja, bejelentem a lemondásomat.“ („Fölösleges!“ kiáltják többen gúnyosan). Baracs Károly udvari tanácsos visszautasítja a reá való hivatkozást, amit nem tart nagyon izlésest. Egyébként fenn-

tartja állítását, hogy szerinte Szabolcsi Lajosnak joga volt az előértekezleten kijelenteni, hogy az Országos Irodát el fogja söpörni. (Gúnyos derűtség.) Mindenkinek joga van hirdetni: „ceterum censeo, Carthaginem delendam esse“, de igen különösnek tartja, ha valaki mindenáron el akarja pusztítani Carthagot és ugyanakkor ugyancsak mindenáron helyet akar foglalni a carthagoi tanácsban! (Derűtség.) Gerő Ödön előljáró kiemeli, hogy furcsának találja ezeket az elsietett lemondásokat, ahelyett hogy bevárnák, meg fogják-e őket választani. A többség hangulatából ítélve, a lemondások egészen fölöslegesek voltak. (Derűtség.) Indítványozza, hogy az ülést függesszék fel húsz percre, közben új jelölőbizottság állítsa össze a listát, melyet szavazat alá fognak bocsájtani. Dr. Hevesi Simon szóváteszi, hogy ő sincs megelégedve a listával, mert egyetlen rabbit sem jelöltek a községkerületi előjárók közé („Nem szeretik azokat, akik értenek hozzá!“ szól közbe dr. Patai), mintha még most is félnének a rabbiktól, ez a horror rabbinorum ma már teljesen érthetetlen, amikor a modern rabbi egyházi, irodalmi és humanitárius működése mindenütt csak diszére válik a haladó zsidóságnak. Dr. Halász Márton kir. közjegyző (Cegléd) sajnálattal látja, hogy ahelyett, hogy itt előkészítették volna a talajt a zsidóság nagy kérdéseinek tárgyalására, személyes intrikát szövögettek, hogy elkedvtelenítsék azokat, akiknek kipróbált munkarejére olyan nagy szükség van. Mi azért jöttünk fel nagy áldozatkészséggel a vidékről, hogy itt lelki üdülést és erőt merítsünk az élet küzdelmeihez és nem azért, hogy apró cselepatéknak és kicsinyes személyeskedésnek szem- és fültanui legyünk. Mezey Ferenc munkáját nem nélkülözhetjük. Megszoktuk, hogy ha valami bajunk volt, hozzá fordultunk, ha elintéznivaló ügyünk támadt, az ő készségét vettük igénybe. Kérjük őt, ne hagyja el a helyét. (Lelkes taps és éljenzés.)

Miután még néhányan kifejtik, hogy a vidéken Mezey Ferenc neve fogalom és az ő lemondásába beletörödni az ország zsidóságának lehetetlen, az elnök felfüggeszti az ülést, közben Székely Ferenc, Sándor Pál, Baracs Károly és mások kapacitálják Mezey Ferencet, hogy miután most már a bizalom egyedül őbenne koncentrálódik, fogadja el a jelöltségét. Mezey az elementáris megnyilatkozás hatása alatt erre hajlandónak nyilatkozik és a választás egyhangulag megtörténik. „Halljuk Mezeyt“ kiáltják egyre többen, mire Mezey Ferenc zajos tapsoktól megszokva, elmondja, hogy ő megcsinálta a mérleget és úgy találta, hogy a zsidóság sem erkölcsileg, sem anyagilag nem adta meg azt a támogatást, amelyet méltán elvárhatott volna. Saját lakásában, saját költségén tartotta fenn az irodát. 38.640 aktát és ugyanannyi ügyet intézett el Mezei Mórral együtt. Még gépirónót se lehetett tartani, mert az ezelőtt 10.000, majd évi 28.000 kor. dotációból, amely a levélporthóra sem elegendő! („Hallatlan, hallatlan!“) cfajta luxusra nem tellett. A legvadabb kurzus idejében mint egyedüli zsidó hatóság sikeresen elintézte a rabbik állami pótlékának ügyét, a rabbiképző és tanítóképző tanári karának a teljes állami fokra emelt fizetésrendezését, internátusának támogatását stb., stb. Csendben dolgozott és nem kereste, mint mások, a lármás sajtóreklámot. („Ez a baj!“ „Miért nem kereste?“) Zene, síp és dobszó nélkül végezte köteletségét. (Lelkes taps.) Jelentést nem adhattak ki, mert egyes eljárások diszkrét természetűek voltak és mert az Országos Iroda eddigi

55 évi javadalmazása együtt nem fedezné e jelentés nyomdaköltségét. De bizonyos zsidó sajtóorgánum agyonhallgatásával és ferdítéseivel szemben (Közbekiáltások: „Leibjournal!“ „Ez nem pénzgyűjtés!“ „Persze, most már nem adhat az Iroda szubvenciót!“) meg kell állapítanom, hogy itt csendben szolid és intenzív munka folyt és segítség helyett mindenünnen gáncsvetés és hátmegétti támadásokban részesült. Az a bizonyos felekezeti sajtó, amely minden kis vidéki hírlapcikkecskét felfujva, antiszemita senkiknek felesleges podiumot készít, a zsidóság belső ügyeit nem tartja annyira fontosnak és hallgat rólunk. De ezek tények és valóságok! Reméli, hogy a jövőben a felekezeti nagyobb áldozatkészséggel fogja kivenni részét országos szervezetének munkájában és akkor szívesen dolgozik a zsidóságért utolsó lehelletéig!

Percekig zúgott a taps Mezey beszéde után. Majd szólásra emelkedett Szabolcsi Lajos dr. A képviselőtestületi tagok azonban nem akarják meghallgatni: „Szól az intrikus!“ „Tudjuk már mit akar!“ „Azt is, hogy miért!“ „Méregkeverő!“ hangzik egyre hangosabban és türelmetlenül. Mezei Mór elnök igyekszik lecsillapítani a kedélyeket, kéri a jelenlevőket, hogy hallgassák meg a szónokot. De amikor belekezd első mondatába: „Az Egyenlőségnek mindig az volt az álláspontja . . .“ ismét elementáris erővel tör ki a vihar. „Nem vagyunk kíváncsiak az Egyenlőség álláspontjára!“ „Nem tartozik ide!“ „Ne csináljon itt propagandát az Egyenlőségnek!“ „Köröztessen mindjárt gyűjtőívet is!“ kiáltják egyre hevesebben. Az elnök ismét türelemre inti a képviselőtestületet, de amikor Szabolcsi személyeskedéssel akarja folytatni, Mezei Mór megvonja tőle a szót. Szabolcsi ennek dacára folytatni akarja, mire az elnök magából kikelve és az asztalra csapva többször rákiált: „Üljön le! Hallgasson!“ Szabolcsi állva marad és mindenünnen röpködtek feléje a kifakadások: „Hallatlan arrogancia!“ „Szembeszállni az agg elnökkel!“ „Üljön le!“ „Fáj, hogy ezuttal nem sikerült a méregkeverés!“ „A seprő visszafelé sült el!“ „Saját ajtaja előtt söpörjön!“ „Ez egyszer kemény fába vágta fejszéjét!“ „Bicskáját!“ „Bicskáját!“ Szabolcsi sápadtan áll a röpködő nyílzáporban, majd cinikusan odakiált: „Hát dobjanak ki!“ A felháborodás moraja zúdul feléje: „Ezt is megkaphatja!“ „Micsoda cinikus hang!“ „Ki vele!“ „Ki vele!“ Mezei Mór nyugalomra int és ismét reákiált: „Üljön le!“ Erre leül.

Ez után a kinos és zsidó szempontból feltétlenül sajnálatos jelenet után dr. Kálmán Ödön kőbányai főrabbi lelkes szavakkal üdvözli Mezey Ferencet és mint újonnan megválasztott előjárósági tag a zsidóság hathatósabb érdeklődését és támogatását helyezi kilátásba. Dr. Gábor Gyula felolvassa a községkerület jövőendő programját: Protestálás a zsidóság sérelmei ügyében, a zsidó közalkalmazottak, rabbik és hitoktatók fizetésrendezése és nyugdíjügye, a hitoktatás problémájának tárgyalása stb., stb.

Persze sokkal lélekemelőbb lett volna, ha már ezen az ülésen ezt a programot kezdték volna tárgyalni, a választás ügyét pedig elintézték volna tíz perc alatt, meghagyva Mezey Ferencet természetes régi pozíciójában. És nem kellett volna teljes három órát eltölteni egy haszontalan intrikákkal felidézett áldatlan testvérharccal!

Az egész historikumot pedig le kell szögezni azért is, mert egyedül ez az incidens, ez a meghiusult személyi ambíció az oka, hogy a Síp-utcán és vidékén annak a szerencsétlen eszmének csinálnak propagan-

dát, hogy a Pesti Hitközség lépjen ki a kongresszusi szervezetből. Ez a nagy hitközség teljes szétszakadását és felbomlását jelentené és nivóját még mélyebbre süllyesztené. „A megszegyenített ember mindig hazaárulást tervez“ mondja egy régi filozófus. Jeruzsálem is a megsértődött Bar Kamca árulása miatt pusztult el, a Talmud szerint. De a Pesti Hitközség vigyázni fog a saját fennmaradására, ami minden személyi ambicionál fontosabb!

KISS ARNOLD: A FEKETE HOROVITZ

A Mult és Jövő kiadása

A pozsonyi ghettonak egyik padlásszobája ébred vissza emlékezetemben, amikor Kiss Arnold új novellás kötetéről akarok írni. Gyérvilágítású petroleumlámpa veli bágyadt fényét 3 sápadt arcú, lángoló szemű talmudistára, az egyik a titkon hozzá került szakfolyóiratból prédikációt olvas fel, ajkán most csendesen peregenek a szavak, de hovatovább lendületbe ágaskodik a sorok zenéje s utanasodródnak a lelkek, Kiss Arnold prédikációját olvassák. Új világ, új meglátások — új élethajók indulnak sose hitt partok felé. Hát így is lehet, — nem, így kell, így szép, itt van a lelkeket megnyitó arany kulcs, amely elveszett a dialektika, a körmönfonság, a csűrés-csavarás, a zsargón útvesztői között, vagy a sachi német modorosság édeskes vizeiben. Kiss Arnold neve jelszó lesz, melyet szétnéző aggályoskodással sugdosnak egymásnak a „Sirstubn“ zsibongói, s akik utánozni próbálnak a „magyar egylet“ homiletikázó álom-szövegét.

Nyomon jött az „Álom és valóság“, a fölfedezett, meglátott, megláttatott magyar zsidó hitközségi élet, a való és eleven, — nekik a holnap, — fájdalommal és szépségeivel, apró bűneivel és meleg szívével, úgy, ahogy van, átszűrve a humor derűjén, mely mögött a fájdalmas szeretet és melengető bölcsesség csöndessége nem bírja rejteni magát.

Azóta multak, teltek az évek, komor esztendők, melyek elfeledtették a humor sziveket simogató lágyságait, jött az álomtalan valóság, mellyel szeretet, bölcsesség nem birkózhatott meg, — mert diadalmas lett az esztelenség, erénnyé gögösködte fel magát a gyűlölet s a napok vad szele szivekbe fagyasztotta a mosoly bimbózását. A magyar zsidóság élete, — másokéval együtt és másokénál inkább — szakadékok szédületei fölött botorkál, elfelejtődött a tegnap, a szépségek elbújtak, az apró, régi bűnöket felfalták az újak, a nagyobbak, a bűnt is szerető szeretet nem talált többé szeretni valót és a három talmudista arcáról a lelkekbe ereszkedett a sápadtság.

Csak Kiss Arnold maradt a régi, nem csupán a zenélő szavak mestere, nem csupán az orgonabúgású prédikációk diadalmas orátora, hanem az, ki nagyskalájú költői és irodalmi tevékenység után, ma megajándékozta a magyar zsidóságot egy új könyvvel, mely oda tartozik az „Álom és valóság“ mellé, nem csak a téma-kör, hanem lélek szerint is.

Olyan ez a könyv, mint a művészi csiszolású gyémánt, ahány szögből nézem, annyi szépség csodáival jutalmaz. Valahogy tegnapinak érzem, nincs benne semmi a háborúk ágyúbömböléseiből, semmi a háború utáni idők lelki, testi kisiklásaiból, — ó, boldogság oly friss nyomdászágú, friss élet-illatú könyvet olvasni, melynek ez a tíz esztendő nem létezik, nincs — és nincs benne semmi abból az erősködő akarattól, hogy a mai ember más, mint a tegnapi, — ó, boldogság,

élni ezt a tegnapot, tegnapi önmagunkat, hinni, hogy vagyunk, akik voltunk, van, ami volt, megszépül a bűne is, kesernyése megédesül. És lapról lapra tudatossá gyökeresedik a hit, hogy minden kataklizmákon át emberek és zsidók maradunk, maradtunk szépségünkben is, rútságunkban is és minden más csak járulékos, időleges, elmálló rajtunk, — rajtunk és a világon. És ha egyszer lemállott a tíz esztendő vakolata, minden visszatér, a régi kile, a régi rasekólokkal, gabekkel, a régi sakterrel és libererrel, hatalmaskodásokkal, surlódásokkal, fonáságokkal, — a régi magyar zsidó hitközség. Ezt a boldog hitet Kiss Arnold könyve adta — köszönjük meg neki.

A régi magyar zsidó hitközség, — benne éltünk, mi voltunk s nem láttuk meg, nem vettük észre, Kiss Arnold fedezte fel nekünk. Más országok zsidósága ebben is megelőzött bennünket, mi előbb a németeket utánoztuk, írtunk vallás-erkölcsöt, történelmet, problémáztunk, teremtettünk egy papírszagú világot, melyet zsidóságnak nevezünk, aztán a nagy orosz-zsidó írók szédítettek el s írtunk orosz és lengyel zsidókat, vagy a mieinket bujtattuk orosz hacukába, pedig itt zengett, lobogott mellettünk, bennünk a különvaló magyar-zsidó élet. Az „Álom és valóság“ volt az első magunkra-eszmélés, — őse nincs, utóda se igen, csak ez a novellás kötet. De amit a nagy orosz-zsidó írók Perec, Mendele (hogy csak a világirodalomba nőtteket említsem) a maguk körében és közösségében végeztek, azt tette a magyar zsidóság számára Kiss Arnold, költészetté sűrítette és a világirodalom számára is megrajzolta a magyar-zsidó életet, élet-valóságában, elevenségében, gyökeres tipikusságában, valami áldott, fájdalmakat bujtató humorral, mely édes testvére a minden földeken szétaradt, vérrel serkedő, zsidó mosolygásnak.

Ha van magyar-zsidó irodalom, akkor ez az, s ha vannak ennek az irodalomnak oly alkotásai, melyek a soknyelvű, egyetemes zsidó irodalomnak egyenlő értékű részei, akkor Kiss Arnold két elbeszélő kötete mindenesetre ilyenek. A regény egyvonalúságából sokszirmú, sokszínű virág fakadt, benne az anyaföld életnedve, rajta a költészet himpora és jövőendő, dús virágzások magtermése, melynek új zsendülését szépségekre éhes szívvel várjuk.

Sokat kellene még beszélnem a költő szívéről, a zsidó szívről, mely minden történet mögött ott dobog, a novellák hőseiről, kik itt élnek mellettünk, akik mi vagyunk — a fekete Horovitzot, Dagobert kántort nem lehet elfelejteni, — a könyvről, melyet egy ültőhelyemben olvastam el, nem tudtam letenni, — de ez elég is.

Dr. Pfeiffer-Pap Izsák.

ZONGORA KELL A ZSIDÓ GIMNAZIUMNAK

A zsidó gimnázium, amely oly nagyszerűen tölti be hivatását, most az ifjuság zenei képzését is fokozni szeretné. Új énektanárt kapott Falk Gézában, a nagytehetségű fiatal zeneszerzőben, akinek kompozíciói legutóbb Bécsben is oly nagy sikert arattak. De a zsidó gimnáziumnak nincs zongorája és enélkül énektanítás elképzeltetetlen. A Mult és Jövő olvasóihoz fordulunk, bizonyára akad a zsidó ifjuságnak olyan mecénása, aki egy zongorát vagy pianinot kölcsön adna a gimnáziumnak. Az igazgatóság természetesen a legteljesebb felelősséget vállalja a drága hangszerért, amelyet a tulajdonosa bármikor ismét elvitethetne. Aki a nemes kölcsönadásra hajlandó, jelentse be a Mult és Jövönél.

TIZ BAR-MICVA

Tíz kis fiu, tíz Bar-Micva járult a Tóra elé a legutóbbi szombaton a zsidó fiu gimnázium templomában. Volt köztük „kóhén“, volt köztük „lévi“ is és a maftir és a jiszroelek valamennyien maguk olvasták a heti szidra reájuk eső szakaszát a Tóra pontozatlan és laikusnak nehezen olvasható szövegéből. A vendégek, a „felnőttek“ ámulva tátották a szájukat. Bizony ők ezt nem tudnák utána csinálni a gyerekeknek. Hiába nőtt meg a szakálluk, vagy borotválják már huszonöt év óta. Persze, mikor ők gyerekek voltak, nem volt zsidó gimnázium és nem tanították meg még a pontozott héber szöveg becsületes olvasására sem. Milyen önérzetesen olvassák ezek az apróságok a Tórát. Egyesek az ősi dallamú neginával, „in der uralt hergebracht Sing-sang-Weise, Tropp geheissen — und er schlug dabei den Triller, den Schalscheleth wie ein Vogel“ — ahogy Heine zengi. A botfűlűek pedig az egyszerű értelemszerinti hangsúlyozással recitálják a szöveget. Valamennyinek kipirul az arca az örömtől. De talán legjobban örül Widder Salamon professzor, aki látja, hogy érik az ő kipróbált kertészkedése alatt a pompázó gyümölcs. Melegen, atyai szeretettel néz a tíz Bar-Micvára, akiket oda ültet abba a gazdag veteményes ágyba, ahol már több száz drága palántája rügyezik és virágzik. Vagy száz Bar-Micva-fiút készített elő tavaly is a gimnázium növendékei közül teljesen önzetlenül, a délutánjait is feláldozva. Neki öröm a zsidó oktatás. Gyönyörűség és nem munka. Szinte simogatja a tanítványait a tekintetével, amint beszél hozzájuk a Frigyszekrény előtt: „Legyetek önérzetes, büszke fiai a ti népeteknek!“ És aki hallgatja, érzi, hogy ez az óhaj teljesedésbe megy. Új generációja nő itt a zsidóságnak, történelemkovácsoló munkát végeznek a zsidó gimnázium csupasz, csonka falai között.

SAS IRÉN NOVELLAS-KÖNYVE.

Derű, fiatal lányhoz illő rózsaszín kevés van ebben a könyvben; szinte elfelejteti velem az íróját, pedig alig néhány órája, hogy itt ült előttem. Pasztell színek, gyöngyházfényű alkonyatok, álom emberek helyett: igazi, véres, verejtékes élet, igazi hús és vér emberek. És ezek az emberek itt élnek, állnak, sápadnak, remegnek, szeretnek és gyilkolnak előttünk, szemünk előtt. Sas Irén tisztán lát és láttat, biztos erővel adja vissza a jellegzetest. Nem szereti a takarékos színeket, a festék és a mesterséges fény csillogását, az emberi lelket szereti és keresi, különösen az asszonyi lelket, amelyet oly kevesen ismernek, mert oly ritkán nyilatkozik meg a maga természetes meztelenségében. Pedig oly egyszerű az egész. Szerelem — anyaság. Ma is mint sok száz évvel ezelőtt, a legkulturáltabb asszony és a legprimitívebb, igazi birtokul nem ment meg semmit az életéből csak a szerelmet és az anyaságot. Sas Irén meg meri mondani nyíltan és egyenesen: e kettő nélkül nincs élet az asszony számára és nincs harmonia. — Szegény szép szerelmes dr. Vir Julia finom törékeny alakja hogy roskadozik a késői első szerelem rettenetes, nyomasztó súlya alatt. Mert a szerelem mindig fontos, de csak idejében boldogító, a maga idején, nem mikor már az élet finom, de keserű hieroglifákat rajzol a női arcra. És ha tudsz olvasni e hieroglifák között: sok, sok szenvedés a szerelem szent jegyében, akár dr. Vir Julia, akár a kis, holmi készülő cseléd, akár a

Sas Irén

jegygyűrű nélkül anyává lett kis masamód sorsa lángol fel előttünk véres és vonagló igazságokban.

Honnan veszi ez a fiatal lány ezeket az igazságokat? Honnan veszi az életnek ezt a szinte rezignált-ságig tiszta látását?

Az újságíró fényképező készüléke előre dolgozott az író számára, aki tiszta szemmel és erős kézzel művészeket csinált a fotográfiából. Patai Edith.

ABRAHÁMSOHN FŐKÁNTOR

Hogy a zsidó egyházi éneknek egyik legnagyobb mestere, azt nem szükséges újból leszögezni. Abrahámsohn nemcsak alaposan tanulmányozta a zsidó templomi zenét, nemcsak belemélyedt annak klasszikus fejlődésébe és modern átalakulásába, hanem mély muzsikális műveltségének gyümölcseit beleplántálta a gyakorlatba is és egészen sajátos zsinagógai éneklílust termelt ki magának, mely teljesen mentes a régi chazeni kacskaringós, kápráztató hangtornáktól, de messze távol áll attól a rideg neologizálástól, amely a könnyed és hajlékony melódiákat üres és pathétikus formákba merevíti. Ez Abrahámsohn nagy népszerűségének titka. Mindezt pedig nem abból az alkalmából regisztráljuk, hogy Abrahámsohn főkántor modern zsidó dalokkal fogja gyönyörködtetni a Mult és Jövő legközelebbi (december 2) kultúrestjének közönségét, hanem meg akarunk emlékezni róla azért az örömről, amelyet a zsidó gimnázium felavatásán szerzett. Súlyos baleset folytán gyógyítani kellett a lábát és orvosainak szigorú parancsa ellenére, bekötözött lábbal gyalog tette meg szombaton a másfélórás utat a Rombach-utcából ki az Abonyi-útig, hogy beváltsa ígéretét és az ő zsoltárénekének szárnyán szálljon gyermekek és szülők ajkáról a hála az ég felé, hogy felavathatták Istennek eme új csarnokát. Ha minden zsidó ennyi áldozatkészséget tanúsítana a zsidó gimnázium iránt, a csupasz falak helyén csakhamar kész díszes épület állana.

A MULT ÉS JÖVŐ I. KULTURESTÉLYE

a Mult és Jövő estéinél megszokott, fényes keretek között folyt le és az idei koncertszezonnak eddig legünnepebb eseménye volt. A „Mult és Jövő“ a nehéz és válságos időkben is ragaszkodván tradícióihoz, minden áldozatot meghozott, hogy híveinek lelkes tábora előtt azon a magas kulturnívón ragyogtassa fel a legkiválóbb művészet értékeit, amelyhez évtizedes működésével hozzászoktatta a nagyközönséget. A közönség pedig szinte tüntetőleg, lázas szeretettel és érdeklődéssel árasztotta el a Zeneakadémiát, amelynek nagy terme sem volt elegendő az impozáns tömeg befogadásához. Az egész országból, sőt az elszakított területekről is jöttek a jegyrendelő sürgönyök, úgy hogy már előre fel kellett állítani a pódiumi pótszékeket is, amire az idén még példa nem volt. Kultúrestélyünk sikere sokszor támadott és sokfelől tépázott kulturmunkánk diadalát jelenti és büszke dicséretet érdemel érte az a kultúrára szomjas tábor, amely az üldözések küzdelmes hónapjai alatt is híven követte zászlónkat és hisz továbbra is a mi hitünkben.

Valamely nép lelkét legigazabban a muzsika őrzi meg. A zsidó zene, a zsidó népdal bemutatásával megismertettük közönségünket a zsidó lélekkel, a zsidó szellem értékelésére tanítottuk.

Bevezetőül Bonnet Rapszodiáját mutatta be Akom Lajos tanár, a nagynevű orgonaművész játékaival a hallgatók szíve felemelkedett a bibliai művészet tiszta magaslataira. Gottschall: Térj vissza hozzánk című zsoltárát énekelte Eisenberg Albert, a Városi Színház tagja, Szekeres Ferenc orgonaművész orgona- és Buttula László cselló-kisérete mellett. A zsoltár komoly, emelkedett hangja, mely szinte a fenséges szárnyalásáig ragadja a hallgatóságot, mély és maradandó hatást keltett ezen az estélyünkön is. A zsoltár vallási irodalmunk legnemesebb és legőszintébb hordozója. A tragédia komorságában panaszozzák Dávid zsoltárai a zsidó nép baját és keservét és csodálatosan rajongó Istenszeretettel és emberi alázattal könyörgik a Világ Urának kegyeit. A „Térj vissza hozzánk“ zsoltárának áhitatos dallama meghatott minden zsidó lelket és feltárta a zsidó erzelemlátás ajtaját. A zsidó lélek megértésének küszöbére értünk s ebben a magasán szárnyaló hangulatban egy fiatal lány lépett a dobogóra. A művésznőt senki sem ismerte, csupán nyomtatott műsorunkról nevét tudta: Gyulai Marienne. A művésznő, mint annyi fiatal sorstársa, a Mult és Jövő dobogójáról indul útnak és az első tapsok, miket pompás szavalatával aratott, biztos záloga annak, hogy Gyulai Marianne nevével ezután gyakrabban találkozunk. Két verset adott elő. Az első Kiss Arnold „Tuthankhamen“-je, a zsidóság apológiája, a költő és tudós főrabbi impozáns munkásságának egyik legmaradandóbb és leghatásosabb darabja. A másik vers Patai Edith Bölcsődala volt, amelyet Szekeres Ferenc orgonán kísért. Csendes, lágy ritmussal olvad Szekeres zenéje a nyugalmas éj ügteleen misztériumába.

Aludj kicsi gyermek, éjfél üt az óra,
Itt benn oly csendes, nyugalmas az éj.
Oly puha a párnád, s bölcsőd takarója,
S az óra kongása oly halkan zenél.

S zene és hang szárnyain az éj takarójának halk zenéjéből az anya víziójának dúslombú fát tépő vihara reszkettette meg a szíveket, tisztító vihar, amely visszaadta a zsidó hit erejével gyermekét az anya karjába. És újból millió apró harang csilingelt a meg-

békélt szív rejtekén, az anyaszív fohásza enyhülést hozott:

... Az óra kongása oly halkan zenél
És szívemnek szárnyát rád borítom félve,
Ki tudja a rémek hol lesnek reád,
De nincsen hatalmuk feletted, hisz óva
Föléd borulva vigyáz az anyád.

A következő szám Adagio: Gottschall Fantáziája volt, „Bábel vizein ültünk és sírtunk“ címen és Popper: Rapsodiája. Mind a kettőt Buttula László adta elő, Szekeres Ferenc orgona- és Revere Gyula zongora-kiséretével. Az együttes nagy hatással volt.

Szünet előtt a zsidó kultúra csúcsairól a népművészet enyhe síkjain pihentette a hallgatóságot Kelen Hugó öt népdal átírata, amelyeket M. Havas Gyöngyi, a m. kir. Operaház nagyszerű művésznője, Kelenné H. Rózi briliáns zongorakiséretével adott elő. Majd egyszer, ha összegyűjtik mindazt a kincset, amit a zsidó néplelek hosszú évszázadok alatt termelt, soha sem sejtett ritka értékek gazdagságával igazolhatják a gettó üldözött népének boldog, vallásos életét.

Zúgó taps kísérte Havas Gyöngyi minden számát, a „Szól a kakas már“-t pedig meg is kellett ismételni. Kelen Hugo mesteri szerelése új életet öntött ezekbe a zsidó népdalokba.

Szünet után Szekeres Ferenc saját szerzeményű „Altatódala“-t és Bené Héchole Lurja kabalisztikus melódiáját játszotta orgonán Buttula csellókisérete mellett.

A következő három számban Alpár Gitta operanékesnő csodálatos hangú koloratúrájában gyönyörködtette a hallgatóságot. Akom Lajos tanár orgona- és Revere Gyula tanár zongorakiséretével előadott „Dicsértessék (Jigdal) ...“ kezdetű héber templomi áriája és Grecsaninow orosz zsidó zeneszerzőnek „Wiegenlied“-je magával ragadta a közönséget. Befejezésül Patai József „A mi nászadalunk“ című versét adta elő, amelyet Alpár Tibor zenésített meg nagy invencióval. A művésznőt köszöntő viharos tapsok után Bán Zoltán szavalóművész lépett a pódiumra és mély átérzéssel szavalt modern héber költőktől, majd Patai Credo-jával aratott sok tapsot. A legmélyebb sikert aratta azonban Patai új dalciklusával, melyhez a zenét Alpár Tibor írta. Alpár Gitta sopránszóval, Akom Lajos orgonán, Revere Gyula hárfán, Buttula László csellón kísérte. A szavalóművész szinte áhitatos melancholiával mondotta el a ciklus „Húsz éve“ című első versét és a besötétedett teremben az orgona fölött a magasban, mint távoli szférákból hallatszolt a csodás légyságú zene, majd mint messze sellőhang zengett a „Fehér-kék hajó“ dala, Alpár Gitta gyönyörű koloratúráival.

Mikor a lámpák újra kigyulladtak, a közönség szinte extázisban tapsolta ki a négy szereplőt, tizenöt-ször hívta ki újból újra a pódiumra és a költőt is kényszerítette, hogy megjelenjék az ünneplő közönség színe elé.

Befejezésül Eisenberg Albert, a Városi Színház érdemes tagja Gottschall átírásában és zongorakiséretével két humoros zsidó népdalt és két dalt énekelt a newyorki zsidó színház műsorából, „Koved und Geld“, „Gott und sein Mispet is gerecht“. Eisenberg egyszerű énektechnikája kiválóan alkalmas az intím zsargon interpretálására és a közönség mindig lelkes hálával fogadja az ő közreműködését. Szívesen elhallgatták volna hajnalig is.

Felkészítő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-utca 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

KÖZGAZDASÁG.

Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság. A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű R.-T. közgyűlésén az 1922—23. üzletév zárszámadását egyhangulag elfogadták. A részvényenkénti 300 K osztalék f. évi november 1-étől kerül kifizetésre. A közgyűlés elhatározta továbbá az alaptőkének 460.000 darab új részvénnyel való felemelését, melyek a régi részvényeseknek 40.000 koronás árfolyamon és 1200 K kibocsátási illeték lefizetése ellen fognak felajánlani, úgy, hogy minden 3 régi részvényre 1 új részvény esik. Az elővételi jog f. hó 23-áig bezárólag gyakorolható.

Az Első Pesti Spódium- és Enyvégyár R.-T. rendkívüli közgyűlése elhatározta, hogy az alaptőkét 160 millió koronáról 320 millió koronára emeli fel. Minden régi részvény alapján 1 új részvény vehető át darabonként 25.000 K árfolyamon (+ 1000 K illeték és költség) f. évi október 18-ig bezárólag az Angol-Magyar Banknál.

A Mezőgazdasági Ipar R.-T. igazgatósága közli, hogy a társaság október 19-én megtartott rendkívüli közgyűlésén az alaptőkének az eddig 300.000.000 koronáról 300.000 darab egyenként 10.000 K névértékű 1923. évre osztalékjogosult részvények kibocsátását, valamint a régi részvények névértékének 1000 koronáról 10.000 koronára való felülbélyegzése útján 6.000.000.000 koronára való felemelését határozta el.

A Lloyd Bank Részvénytársaság a napokban báró Sztéryi József v. b. t. t. elnöke alatt megtartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta az alaptőkének egymilliárd koronáról két és félmilliárd koronára való felemelését és felhatalmazta az igazgatóságot, hogy az alaptőkeemelés belátása szerint, esetleg két részletben foganatosítsa. Az igazgatóság a nyert felhatalmazás alapján ezuttal egymilliárd korona névértékű részvényt bocsát ki.

A Magyar Ruggyantaárúgyár R.-T. igazgatósága ez év november 3-ára egybehívandó rendkívüli közgyűlésnek javasolni fogja, hogy a társaság alaptőkéje 150.000 darab 2000 korona névértékű új részvény kibocsátása és a régi részvényeknek 200 koronáról 2000 korona névértékre való felbélyegzése által 900.000.000 koronára emeltessék. Az új részvények, melyek az 1923. üzletév nyereségében részesednek, 2:1 arányban teljes egészükben a régi részvényeseknek ajánltnak föl. A kibocsátási árfolyamot a közgyűlés fogja megállapítani.

A Fonziere október 8-án tartotta meg tőkeemelési közgyűlését, amelyen elhatározatott, hogy az új részvényeket 1:1 arányban bocsátják a részvényesek rendelkezésére 25.000 K árfolyamon. Az elővételi jog október 20-ig gyakorolható a Magyar-Olasz Banknál.

MEGJELENT A MULT ÉS JÖVŐ KIADÁSÁBAN

DR. KISS ARNOLD ÚJ KÖNYVE A FEKETE HOROVITZ ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK

A jeles poéta pompás zsidó novellái.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában Budapest, VI., Révay-utca 14.

ALTMANNÉ

Hozott anyagból
készítünk angol és
francia toaletteket
és kosztümöket.

NŐI DIVATTERME BUDAPEST
WESSELÉNYI-U. 60. III. em. (Lift)
Telefonszám: József 9—95

Szőnyeget, régiséget

vesz, elad

STERNBERG, DOB-UTCA 24.

Cégünk különlegessége.

Piechnik és Mechtl

hölgyfodrászterme

Budapest, IV., Váci-utca 8. sz. (félemelet)

TELEFON 31.

Különlegességi ház
parókák és transformációk

Dijtalan kipróbálás.

Legújabb divat.

A Remény

illusztrált zsidó ifjusági folyóiratban most jelenik meg

Szerkeszti: DR. MOLNÁR ERNŐ.

Előfizetési díja egész évre 24.000 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Magyar-utca 3.

Telefon: 96-30.

JAKOBI G. LAJOS

Telefon: 153-94.

URI SZABÓ

Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.

Feltétlenül
jószabású

Férfiruhákat

kizárólag angol szövetekből elsőrendű
kivitelben készít mérsékelt árak mellett

Szombat és
ünnepnap
zárvá.

GROSZ LIPÓT férfiszabó
Budapest, V., Vadász-utca 15. szám

TELEFON:
107-73

ROSSZ SZABÁSÚ RUHÁKAT
jutányosan átalakítok és fordítok.

Dr. Réh Béla

Elektromágneses gyógyinté-
zete az összes modern vill-
lamos és sugaras gyógy-
módokkal.

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegességet, álmatlanságot, fej-
fájást, szédülést, fülzúgást, na-
gyothallást, fleگزsábát, ischiást,
bénulásokat, gerinc-, szív-, gyó-
mor- és bélbajokat, ágybaviselet,
hajhullást, rheumát, köszvényt,
ütőérelmeszesedést.

VII., Vilma királyné-ut
11/13. sz.

Kérjen prosp ektust!

Telefon: József 26-24

Nem cserél! Nem szakít!

G

allérjait, frakkingeit és
fehérneműit a „KIRÁLY” gőzmosó-
dában tisztíttassa.

A legkényesebb igényeket is kielégíti.

VII., Király-utca 15. IV., Magyar-utca 6.
VII., Dohány-u. 20. VIII., Baross-utca 92.

MEGJELENT

Megrendelhető a Mult
és Jövő kiadóhivatalá-
ban Budapest, Révay-
utca 14. szám II. em.

PATAI JÓZSEF ÚJ KÖNYVE

POLITIKA NÉLKÜL

Az öntudatos zsidóság védelmi irata.

KERTÉSZ JÓZSEF : SZŰCS

BUDAPEST, IX., ÜLLŐI-UT 9. (Kálvin-térnél).

SEALSKIN, NUTRIA- ÉS VAKOND-KABÁTOK, FEHÉR ÉS SZÜRKE-
RÓKÁK NAGY VÁLASZTÉKBAN ELŐNYÖS ÁRAK MELLETT.

Korvin Testvérek műintézetének nyomása Budapest VI., Révay-utca 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

